Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Historický ústav

První světová válka ve vzpomínkách Josefa Zrůsta

(bakalářská diplomová práce)

Vít Lucuk

Vedoucí práce:
doc. PhDr. RSDr František Hanzlík, CSc.

Brno 2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl všechnu použitou literaturu a prameny.

datum vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu bakalářské diplomové práce doc. PhDr. RSDr. Františku Hanzlíkovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Obsah

1.Úvod 5
2. Josef Zrůst v rakousko-uherské armádě 7
2.1 Počátek války a účast Rakousko-Uherska v pozemních operacích 1914-1916 7
2.2 Před odchodem na frontu 8
2.2.1 Struktura rakousko- uherské armády 9
2.2.2 Výcvik vojska 10
2.3 Přesun a pobyt na frontě 11
2.4. Brusilova ofensiva 13
3. Československé legie v Rusku do bolševické revoluce. Vstup Josefa Zrůsta do legií. 18
3.1 Vznik a vývoj legií v Rusku do roku 1918 18
3.2 Pobyt v zajetí 19
3.3 Organizace vojáků v zajateckých táborech a jejich vstup do legií 23
3.4 V náborové stanici v Borispolu 25
4. Od bolševické revoluce po čeljabinský incident 27
4.1 Situace v Rusku a v legiích 27
4.2 Přestup Josefa Zrůsta k údernému praporu 30
4.3 Úderný prapor v Jagotinu 31
4.4 Cesta na východ z Jagotina do Penzy 33
4.5 V Penze a v prvních asijských městech 35
5. Začátek sibiřské anabáze 37
5.1 Reakce na čeljabinský incident 37
5.2 První srážky a postup jednotlivých skupin československých legionářů 38
5.3 Následky postupu československých jednotek 39
5.4 První střet úderného praporu se sovětskou mocí v Kansku. 40
5.5 Úderníci u Kljukvené 41
5.6 Boje v Šebartě u Nižně-Udinska a zranění Josefa Zrůsta 43
5. 7 Boje o bajkalské tunely a bitva u stanice Posolskaja 45
6. První porážky a začínající rozkol v československém vojsku. 50
6.1 Omský sjezd. Ústup z volžské fronty 50
6.2 Nástup Kolčaka jako ruského diktátora. Příjezd Štefánika do Ruska a jeho změny v organizaci vojska a postup vojska v první polovině roku 1919 51
6.3 Úderníci na uralské frontě. Kangurský úsek-tagilská fronta 52
6.4 Na samarské frontě a na odpočinku v Jekatěrinburku 55
7. Rozkol v legiích 61
7.1 II. sjezd československého vojska v Tomsku 61

7.2 Situace na ruské frontě a pád Kolčaka 62
7.3 Vyloučení Josefa Zrůsta z úderného praporu 63
7.4 Pobyt Josefa Zrůsta v Gornostaji a ve Vladivostoku 65
8. Odjezd domů 69
8.1 Evakuace jednotlivých částí 69
8.2 Cesta Josefa Zrůsta domů lodí President Grant 70
9. Závěr 73
Prameny a literatura 74
Přílohy 76

1.Úvod

Při výběru mé diplomové práce jsem měl to štěstí, že se v naší rodině nachází nezpracované vzpomínky mého dědy Josefa Zrůsta na jeho vojenský život. Vybral jsem část jeho kroniky, ve které se zabývá svou účastí v 1. světové válce, respektive v československých legiích v Rusku.

Cílem této práce je ukázat na základě využití nezveřejněných vzpomínek Josefa Zrůstá a studia dalších pramenů a literatury jeho životní peripetie v období 1. světové války. Jeho příběh uvést v širších souvislostech nezbytných pro orientaci v dané problematice.

Páteř celé práce tvoří zápisky Josefa Zrůsta na něž se snažím reagovat pomocí pramenů a literatury. Svůj životopis psal již v pokročilém věku, šedesát let po návratu z Ruska a některé události si již hůře pamatoval. Musel jsem tedy jeho text důkladně prostudovat. Snažil jsem se do sepsaných vzpomínek zasahovat minimálně a skládat je tak, abych zachoval kontinuitu práce.

V druhé kapitole se zabývám vstupem českých mužů do Rakousko-Uherské armády a jejich působením v ní. Pro pochopení struktury a fungování této armády mně pomohla především práce Ladislava Nedorosta *Češi v 1. světové válce. Mým národům*). Pro bližší pohled na vojáka byla sepsána celá řada knih a článků. Z jmenovaných např. dílo J. Dufka (*Přál jsem si míti křídla. Vzpomínky hluckého legionáře z let 1915 – 1920.*) nebo práce V. Květoně (*Vzpomínky z 1. světové války.*). Důležitým zdrojem informací jsou články v časopisech a sbornících. Velice mi pomohl prvorepublikový týdeník Cestami odboje, který obsahuje články samotných legionářů z různých sfér čs. armády v Rusku. Další důležitou prací je článek J. Tejkalové (*Haličská fronta očima vojáka rakousko-uherské armády.*) ve sborníku Historie a vojenství.

Jako prameny mi nejvíce pomohly obecní kroniky v chrudimském okresním archivu, kde se nacházejí sepsané příběhy jednotlivých legionářů. Dalším důležitým zdrojem informací byl osobní archiv rodiny Vychodilů a vojenský historický archiv.

Od 3. kapitoly se věnuji pobytu Josefa Zrůsta v československých legiích v Rusku. Jeho příběh jsem se opět snažil vložit do dobových událostí. O československých legiích bylo sepsáno velké množství různorodé literatury. Jde o literaturu prvorepublikovou, mezi jejíž autory patří např. A. Zípek, F. Marvan, R. Medek, F. Šteidler, V. Kaplický, A. Zeman a další. Z ní jsem nejvíce používal dílo Rudolfa Medka (*Za svobodu: Obrázková kronika československého revolučního hnutí. Československá brigáda.*).

V době komunismu byly v literatuře týkající se československých legií v Rusku některé skutečnosti záměrně zkreslovány. Z objektivnější literatury je možné jmenovat Pichlíkova díla.

V novější době po roce 1989 se tomuto tématu věnuje opět mnoho autorů, např. K. Pichlík, I. Šedivý, V. M. Fic, J. Dufek, J. Fučík, V. Klípa, J. Zabloudilová a další. Pro pochopení problematiky mi nejvíce pomohla práce K. Pichlíka, B. Klípy a J. Zabloudilové (*Českoslovenští legionáři*.).

2. Josef Zrůst v rakousko-uherské armádě

2.1 Počátek války a účast Rakousko-Uherska v pozemních operacích 1914-1916

Dlouhotrvající napětí mezi státy evropských mocností vrcholilo 28. června 1914 po sarajevském atentátu na následníka rakousko-uherského trůnu - Františka Ferdinanda d´Este. Tato událost se stala vhodnou záminkou pro rozpoutání světové války. Dne 28. července 1914 vyhlásilo Rakousko-Uhersko Srbsku válku. V červenci a srpnu se předválečné bloky měnily ve válečné koalice. K centrálním mocnostem v čele s Německem a Rakousko-Uherskem se roku 1914 přidalo Turecko a v roce 1915 Bulharsko. Na straně Dohody stojí Anglie, Francie, Rusko, Belgie a Srbsko. Později byla posílena o Japonsko, roku 1915 o Itálii a roku 1917 o Spojené Státy Americké. Kromě těchto zemí zde byla zapojena i řada malých států. Hned zpočátku se rozhořely boje na všech hlavních bojištích v Belgii a ve Francii, ve východním Prusku, v Haliči a Srbsku.

Na západní frontě se válka ustálila ve válku zákopovou, kdy se obě soupeřící strany[1] zastavily na linii kolem řeky Marny. Na Balkáně se po počátečním úspěchu centrálních mocností a obsazení Bělehradu situace obrátila a R-U armáda je vyhnána z území Srbska. Situace se mění až po připojení Bulharska k centrálním mocnostem a společném napadení Srbska. Ofenzíva byla zahájena dne 7. října 1915 a po krátkém čase bylo obsazeno Srbsko a Černá Hora i přes hrdinný odpor Srbů. V květnu 1915 se na straně Dohody přidává do války Itálie. Tím vznikají dvě nové fronty - alpská a druhá na řece Soči. Zde zůstává R-U armáda v defenzívě, zatímco Italové útočí. I přes značný počet střetů se zde fronta nijak výrazně nemění.

Narozdíl od západní fronty na východě došlo k zákopové válce až později. Bylo to díky menší hustotě železnic, která brzdila dodávání záloh do míst, kde dochází k prolomení vojenských linií. V září 1914 Rusko dobylo Lvov a proniklo až do Bukoviny a Uher a přes Dukelský průsmyk na východní Slovensko. Přes zimu pak Rusové obsadili další část východního Slovenska. Na začátku roku 1915 vytvořily centrální mocnosti plán na prolomení východní fronty v oblasti Gorlice (západně od Jasla). Byla vytvořena nová německá 11. armáda ze stažených divizí ze západní fronty. Spolu s rakouskou 4. armádou prolomili dne 2. května 1915 frontu v šíři šestnácti kilometrů. Následoval katastrofální ústup Rusů vyvrcholený dobytím Lvova dne 22. června 1915. Útok centrálních mocností z východního Pruska znamenal pro Rusy hrozbu obklíčení. Rusové se proto rozhodli stáhnout z varšavské fronty. Do konce září centrální mocnosti obsadily Halič, celé Polsko, Litvu, část Lotyšska a Bílé Rusi.

[1] Na straně centrálních mocností se jednalo hlavně o Německo

Dochází k vytvoření nové linie, kde již Rusové soustřeďují nové posily a pozastavují postup centrálních vojsk.[2]

2.2 Před odchodem na frontu

„Narodil jsem se 19. 12. 1897 v Polánce, okres Chrudim. Byl jsem nejstarší z osmi dětí. Rodiče vlastnili ½ ha pole. Otec byl zedníkem. V zimě práce nebyla. Život byl chudý. Vypukla 1.světová válka. Byl jsem odveden v roce 1915 ve věku 17 ½ roku. Po krátkém výcviku ve Velké Kaniži v jižním Maďarsku jsem byl odeslán s pochodovým praporem na ruskou frontu.“[3]

Branným zákonem z 5. prosince 1868 byly ozbrojené síly rozděleny na čtyři relativně samostatné části. Jednalo se o tzv. císařské a královské vojsko (keiserliches und königliches Heer) a císařské a královské námořnictvo (keiserliches und königliches Kriegsmarine) budované jednotně pro celou říši. Další byla zeměbrana (Landwehr) budovaná pro Předlitavsko (Keiserlich-Königliche Landwehr) a Zalitavsko (Königliche ungarische Landwehr nebo-li Magyar Kiralyi honvét). Zvlášť k nim pak bylo připojeno četnictvo. Tyto zeměbrany byly původně určeny k podporování bojových akcí společného vojska na svém státním území - Předlitavsko (Landwehr) a Zalitavsko (honvét). Tuto úlohu později převzala domobrana (Landsturm, népfelkelés) zahrnující všechno bojeschopné obyvatelstvo od 19 do 42 let, které nebylo odvedeno do žádné z ostatních pravidelných složek rakousko-uherských ozbrojených sil. Domobranecká povinnost se dostávala v platnost jen v případě válečného konfliktu. Začínala výzvou, aby všichni domobranci byli po dobu války připraveni k nástupu k domobraně.[4] Pak se osoby vojenskou taxou povinné měly hlásit každý rok v lednu u obce, ve které měly dne 1. ledna toho roku své bydliště, a to buď písemně nebo ústně.[5] Následovala abecedním pořadím označená veliká svolávací vyhláška o prohlídkách a později i o nástupu odvedených domobranců. Evidence domobrany příslušela v první řadě domovským obcím a obcím pobytu.

Josefu Zrůstovi narozenému v Polánce, která v té době patřila jako osada pod obec Lipkov, je 6. června 1915 vyplněna domovská legitimace a podepsána obecním starostou Korečkem.[6] Z obecní kroniky obce Zájezdec, která se nachází v okrese Chrudim, jsou zaznamenány odvody branců z roku 1915 jako např. Josefa Mifka, který je svým věkem Josefu Zrůstovi nejvíce podoben. *„Z jara, roku 1915 přišla mobilizace*

---

[2] BROFT, M., aj. *Vojenské dějiny Československa II díl.* Praha: Naše vojsko, 1986. Hlava 5, Kapitola 1, Účast Rakouska-Uherska v pozemních operacích 1914-1917, s.475-493.
[3] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuku, s. 1.
[4] NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce 1. díl: Mým národům*. Praha: Libri, 2006. Rakousko-Uherská branná moc před 1. světovou válkou, s. 46-49.
[5] SOA Chrudim, fond Archiv města Chrudim 1915-1924, branci a domobrana, inv. č. 1285, karton č. 197.
[6] Osobní archiv rodiny Vychodilů. Domobranecká legitimace.

97. ročníku. Musel jsem tedy jíti k odvodové komisi. Byl jsem nerad, neboť jsem se narodil 21. 12. 1897 – tak mi tedy scházelo deset dní do příštího roku a mohl jsem na rok vyváznout. Bylo mi necelých 18 roků, když jsem byl odveden. V říjnu roku 1915 jsem narukoval k pluku č. 12 do Čáslavi. Odtud jsem byl poslán za plukem do Velké Kaniže."…[7]Stejně tak byl Josef Zrůst prohlížecí komisí dne 30. června 1915 uznán způsobilým a přidělen k 12. zeměbranskému pěšímu pluku (Landwehrinfanterie) v Čáslavi.[8] Většina branců okresu Chrudim byla přidělena buď k 21. pěšímu pluku do Kutné Hory nebo k 12. zeměbranskému pěšímu pluku v Čáslavi a 98. a 30. pěšímu pluku ve Vysokém Mýtě. Tak i při odvodu občanů Lipkova (mimo Polánku) ročníku 1897 byli dva občané odvedeni k 12. pěšímu pluku v Čáslavi (Nagykanizsa), jeden k 21. pěšímu pluku v Kutné Hoře (Eger) a jeden k pevnostnímu dělostřeleckému 3. pluku do Budapešti. [9]

V Čáslavi se Josef Zrůst měl hlásit 15. října 1915. Zde byl přidělen k 3. záložní rotě (Ersatzkompagnie) ke službě ve zbrani s platem 6 korun rakouských.[10] Poté byl s celým plukem převezen do Nagykanizse[11] v jižních Uhrách. Důvodem převozu celých pluků mimo území Čech byly příliš velké národnostní projevy při odjezdu branců. Jak tomu bylo například u 28. pěšího pluku pražských dětí 3. září 1914. Dalším důvodem byla neloajálnost při bojích na frontách, kdy někdy i celé české pluky přecházely do zajetí. Například 36. pěší pluk z Mladé Boleslavi přešel do ruského zajetí. Často hlášena byla i nízká bojová morálka 18. a 21. pěšího pluku (Hradec Králové, Čáslav) na ruské frontě.[12] Kvůli tomu byla mužstva z krajů silně nacionálních a antimilitaristicky naladěných přeložena do jiných částí říše. Posádky z českých měst (Praha, Benešov, Mladá Boleslav, Jičín, Vysoké Mýto, Turnov, Písek, Jindřichův Hradec, Čáslav, Plzeň) byly v červnu a červenci přeloženy do Uher, do Rakouska nebo do německého pohraničí Čech.[13] Tak i 12. čáslavský zeměbranský pěší pluk byl přeložen do Nagykanizse.

2.2.1 Struktura rakousko- uherské armády

Základním článkem v organizační struktuře branných sil byly jezdecké, dělostřelecké a pěší pluky členěné na tři nebo čtyři prapory, které se dále dělily na roty

---

[7] SOA Chrudim, fond Archiv obce Zájezdec, kronika obce. s. 25.
[8] Osobní archiv rodiny Vychodilů. Domobranecká legitimace, výsledek prohlídky.
[9] SOA Chrudim, fond Archiv obce Lipkov, obecní kronika, s. 32.
[10] Ceny vybraných produktů z října roku 1916: 1kg brambor – 0,17 korun rakouských, 1kg másla – 7,80 korun rak., 1l mléka – 0,39 korun rak., 1kg hovězího (zadního) – 4,60 korun rak.
[11] Nagykanizsa = Velká Kaniž
[12] BROFT, M., aj. *Vojenské dějiny Československa II díl.* Praha: Naše vojsko, 1986. Hlava 5, Kapitola 1, Čeští a slovenští vojáci rakousko- uherské armády v letech 1914-1915, s. 493-498.
[13] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 2, Ze zajetí znovu na frontu, s. 48-59.

(setniny). Pěší pluk společné armády měl dvanáct až šestnáct rot. Skládal se z tzv. polních útvarů, jednotek určených k bojovým účelům, dále z náhradních útvarů nebo praporů, které měly v období války doplnit válečný stav pluků. Do pěšího pluku se často začleňovaly také prapory polních myslivců a jiné buď technické nebo týlové útvary. Válečný stav pěšího pluku o třech praporech měl okolo 3400 mužů a o čtyřech praporech okolo 4500 mužů. Válečný stav pěší roty se pohyboval okolo 270 mužů.[14] V čáslavském pluku se v roce 1914 nacházelo 67% českého mužstva, zatímco Němců bylo 32%.[15] Pokud jde o složení vojska, početně největším útvarem R-U vojska byla armáda, která byla z několika sborů. Sbor se skládal z několika pěších brigád, jednoho pluku jízdy, jednoho pluku dělostřelectva, ženijních formací, zdravotnické setniny, vozatajstva, polních ambulancí, muničního parku a zásobování.[16] Samotný Josef Zrůst patřil k 3. rotě 19. praporu 12. pluku 51. brigády 26. divize IX. sboru (Litoměřického) 4. armády.[17]

2.2.2 Výcvik vojska

V Nagykanizse probíhal výcvik mužstva. Povely se kromě několika základních prvků a odborných názvů odehrávaly v řeči mužstva, což u 12. pěšího pluku znamenalo v češtině.[18] Formování, přesuny a postavení bojových seskupení se složitou povelovou technikou tvořily hlavní součást výcviku Ten byl náročný nejen pro mužstvo, ale i pro důstojníky.[19] Další částí byl nácvik střelby. Pro vojáky jezdectva a pěchoty byl veden střelecký list (Schussblatt). Zde se zapisovala percentuální úspěšnost zásahů, druh střelby a terčů. Podle úspěšnosti byl voják způsobilý a jmenován střelcem (Schutze), eventuálně střelcem výtečným (Scharfschutze).[20] Někteří vojáci však přicházeli do pole a teprve tam měli pušku poprvé v ruce. Vůbec nevěděli, jak se nabíjí a jak se s ní střílí.[21] Průběh a náročnost výcviku se lišil podle místa pobytu a přísnosti velitele a jeho národnosti. Češi nebývali u maďarských a německých důstojníků příliš oblíbeni. Prostředí Nagykanizse daleko od českého domova na ně nemohlo působit příliš

---

[14] NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce, 1. díl: Mým národům*. Praha: Libri, 2006. Pěchota-základ armády, s.101 – 112.
[15] ŠEĎIVÝ, I. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Lidové noviny, 2001. Kapitola 2, Rakousko-Uherská branná moc a české země, s. 63-71.
[16] NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce, 1. díl: Mým národům*. Praha: Libri, 2006. Struktura společné armády, s. 65-72.
[17] NEDOROST, L. *Češi v 1.světové válce, 3. díl: Do hořkého konce.*. Praha: Libri, 2007. Krvavé boje na řece Stochod, s. 63-71.
[18] NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce, 1. díl. Mým národům*. Praha: Libri, 2006. Národnostní situace v armádě, s. 88-94. ,
[19] NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce, 1. díl. Mým národům.* Praha: Libri, 2006. Střelba-základní dovednost, s. 72-76.
[20] NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce, 1. díl. Mým národům.* Praha: Libri, 2006. Střelba-základní dovednost, s. 72-76.
[21] MARVAN, F. *Brusilova ofensiva roku 1916.* Praha: Vědecký ústav vojenský, 1937. Hlava 7, Kapitola 5, Jiné příčiny všeobecného rázu, s. 87-90.

optimisticky. Dalo se předpokládat kruté zacházení s mužstvem v cizím prostředí maďarského posádkového města. Docházelo k národnostním třenicím a srážkám. Nacionální projevy se v té době po ostrých persekucích říše u mužstva příliš neprojevovaly. Jediná nenávist se obracela ke zde žijícím Maďarům. Ta byla vyvolána jejich nepřátelským chováním vůči Čechům. Denní výcvik probíhal asi takto. Po ranní hygieně venku na dvoře a úklidu lůžka probíhal nástup. Z nástupu se všichni přesunuli na cvičiště, kde byl zahájen výcvik, který byl prováděn po četách. Odpoledne následoval oběd a po něm opět výcvik, kde se cvičily základy vojenské disciplíny a vojenský řád. [22]

2.3 Přesun a pobyt na frontě

„Před odchodem na frontu byl náš pochodový prapor (maršbatalion) ubytován ve velkém dřevěném nákladním skladišti. Byla vyhlášena pohotovost a zákaz vycházení. Když přišel večer a tma, napadlo nás vyhrabat si pod spodní trám skladiště díru směrem ke kolejím a podívat se do města. Vešli jsme do hostince, kde byla řada podnapilých, mezi nimi Češi, kteří se hádali s maďarským šikovatelem od honvédu, který vykřikoval na Čechy nadávky a ti ho popadli a vyhodili oknem ven. Vrátili jsme se rychle dírou do skladu. Našel se však někdo, kdo nás prozradil. Dostali jsme trest uvázání na dvě hodiny. Trest je to krutý. Trestanému jsou svázány ruce za zády a za tyto ruce pověšen tak, aby se jen konečky palců mohl opírat o zem. V jízdě pak nebylo ani to možné. Byli jsme pověšeni na klanicích plošinového vagónu a mohli jsme být odvázáni až zastaví vlak, což se stalo za více než tři hodiny. Do vagónu nás museli odnést.“…

Po delším pochodu jsme byli ubytováni v polské vesnici. Dovážel tam přes den čerstvý chléb polský Žid. Mohl ho prodávat až po svolení velitele, když byl shledán nezávadným. Pak byla o něj rvačka. Čekal jsem na něj na cestě, kudy projížděl, vtiskl mu do ruky korunu a vzal si bochníček. Spatřil to velitel. Nařídil chlapa chytit. Rozběhl se za mnou houf stíhačů. Zabočil jsem do jedné stodoly, odhodil chleba do zádění chtěje předstírat spícího. Prudké dýchání mně prozradilo. Dostal jsem dvě hodiny uvázání na švestce před kanceláří velitele.“[23]

Podle vojenského kmenového listu odjel Josef Zrůst na východní frontu dne 28. března 1916 s 19. pochodovým praporem.[24]Samotný odjezd na východní frontu probíhal v netopených nepříliš pohodlných dobytčích vagónech. Průběh cesty měl přibližně stejný ráz jako ze vzpomínek Josefa Mifka, který na frontu odjížděl ze stejného místa a přibližně ve stejnou dobu jako Josef Zrůst. „… *jako 18. marška odjížděl jsem přes Vídeň, Bodamské jezero do Přemyšlu, ke Kovelu, nalevo od Lucku.*

[22] KVĚTOŇ, V. Vzpomínky z první světové války. Praha: Stratos, 1995. Hlávkova kolej, s. 7-10.
[23] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuku, s. 2.
[24] Osobní archiv rodiny Vychodilů. Kmenový list. číslo 17-D.

Byli jsme umístěni v zemljankách (baráky v zemi). Za týden jsem se ocitl v zákopech. Rusové útočili po tři dny prudkou střelbou. Za týden jsme šli do zálohy. Zde za frontou byla všelijaká „pakáž“. Tak i u nás byli dva komedianti, kteří udělali kolotoč a loutkové divadlo. Vybíralo se po 20 kr. na válečné půjčky. Avšak žádný z nás nechtěl platit. Který zaplatil, měl místo cvičení školu a který odepřel, chodil cvičiti. …“[25]

Život vojáků na frontě plynul často v jednotvárném rytmu. Pobyt v záloze vystřídal pobyt v poli a naopak. Co se týče bydlení, to bylo v poli velmi ovlivněno ročním obdobím a počasím. Na jaře, v čase kdy se zde nachází i Josef Zrůst, se často objevují deště a všudypřítomné bahno. Po využití zkušeností Němců ze západní fronty dochází ke zpevnění zákopů proti sesuvu pomocí fošen a proutí. Také kryty už jsou důkladnější zvláště tzv. liščí nory, kam se vešlo někdy až třicet mužů. Pro své úzké vstupy však mohly být smrtelnou pastí ať už při náhlém útoku nepřítele nebo při bombardování. Spalo se v nich na dřevěných pryčnách a topilo ve vojenských plechových kamínkách.

Jinak vypadalo ubytování v záloze. Bydlelo se většinou ve stanech nebo dřevěných přístřešcích vyplněných slámou, která sloužila jako izolace. Využívalo se také různých budov, hospodářských stavení a chalup ve vesnicích. Stavěly se zde lázně, které sloužily pro hygienu mužstva. Velikým problémem se totiž stávaly vši, které měli všichni bez ohledu na postavení.

Množství a kvalita jídla, které vojáci dostávali, bylo závislé na hodnosti. Přidělování potravin probíhalo většinou společně s polním obědem. Obyčejný voják dostával základní potraviny: brambory, chléb a suchary (ty pouze jednou za deset dní). K dennímu přídělu patřilo ještě víno, vojín dostával asi půl litru a rum, který byl pro několik mužů. Mimo potraviny byly fasovány ještě cigarety a dýmkový tabák. Fasovaný sortiment měl však značné výkyvy v množství a kvalitě a postupně se jeho objem snižoval.

V době, kdy se nebojovalo a pluk byl v záloze, provozovali vojáci různé aktivity. Pletli si proutěné rohože do zákopů, provozovala se divadelní představení a věnovali se osobním věcem, často si vytvářeli prstýnky ze šrapnelů. Někteří si kreslili, fotografovali, nebo četli. Prováděl se zde také výcvik mužstva v tzv. výcvikových táborech.[26]

---

[25] SOA Chrudim, fond Archiv obce Zájezdec, kronika obce, s. 25.

[26] TEJKALOVÁ, J. Haličská fronta očima vojáků rakousko-uherské armády. In LANÍK,J. *Historie a vojenství: Sborník vojenského historického ústavu.* Praha: Historický ústav Armády České republiky, 2001, s. 332-371.

2.4. Brusilova ofensiva

„Dne 6. června 1916 byla zahájena největší ruská ofensiva (zvaná Brusilova), která trvala nepřetržitě do 9.července 1916. Rakouská armáda s velkými ztrátami ustupovala. Při jednom ruském útoku pronikli Rusové za husté ranní mlhy až do zákopů. Nastal hrozný zmatek a zabíjení. Dal jsem se na útěk. Rusové nás střelbou pronásledovali. Dopadl blízko mě granát a střepina proletěla mým batohem. Udělal jsem několik přemetů, které mnou silně otřásly. Uviděl jsem skupinku vojáků rovněž prchajících a pronásledovaných střelbou. Chtěl jsem dosáhnout úkrytu v křovinách, které se přede mnou široce rozkládaly. Přihnal se ke mně důstojnický kůň se sedlem. Nasedl jsem na něho a hnal se ke křovinám. Hned na okraji se probořil až po břicho. Nemohl jsem mu pomoci. Slezl jsem z něho a rovněž se probořil až po pás. Musel jsem se dostat o kousek dále, abych byl z dohledu útočících. Pokusil jsem se dostat k dalšímu keři, ale když jsem se zachytil jeho větve, rozhoupal se jako by byl ve vzduchu. Začal jsem volat o pomoc. A hle. Ozvaly se dva hlasy v českém jazyce. Volal jsem stále, aby se mě neuchýlily ze směru. Nevím, jak dlouho to trvalo, než se ke mně muži přebrodili. Byli dva a značně si pomáhali. Jeden se jmenoval Kovář, druhé jméno jsem časem zapomněl. Situace byla beznadějná. Neznali jsme prostor bahen, ani prostor, ve kterém jsme se nalézali. Zpět proti postupující ruské frontě jsme jít nemohli. Ve směru našeho ústupu zuřila těžká bubnová dělostřelecká palba. Dali jsme se tímto směrem v domnění, že v místech bojů bude již pevná půda. Nebylo jiného řešení, neboť v bahnech bychom zahynuli. Ohýbali jsme proti sobě větve a pně keřů, abychom se mohli dostat k dalšímu keři. Keře se však sjely do bahna k sobě. Museli jsme se rozdělit a tahat se jednotlivě. Propadali jsme se až po ramena. Sundali jsme si zavinovačky z nohou a přitahovali se s nimi tam, kde rozpětí keřů bylo širší, aby se přitahovaný neponořil přes ramena. Byl to vyčerpávající zápas o život. Bahno nám všem servalo rozmočené boty, pak roztrhalo a stáhlo kalhoty až pod kolena. Nakonec rozežralo kůži hlavně na nohou, po nichž nám stékaly potůčky krve. Hladoví a vyčerpaní už jsme se těžce drželi na nohou. Ale k našemu sluchu dolehla kanonáda a výbuchy granátů se již zdály zcela blízko. To nás vzpružilo. Drali jsme se usilovně kupředu. Došli jsme k dlouhému dřevěnému mostu a spatřili obraz hrůzy, který není k popsání.

Most byl dlouhý několik kilometrů. Postavený na silných dřevěných kůlech zasazených do bahna s řídkými bočními vzpěrami. Sjízdný vrch byl z kulatiny. Tento most byl jedinou spojovací cestou do týlu fronty pro oblast mezi Luckem, Kolkami a Čatorijskem. Tedy za Pinskými Blaty. Pod mohutným ruským náporem prchalo zděšeně rakouské vojsko po této jediné únikové cestě, aby nebylo zahnáno do bažin. Prchalo rvavě na svou pěst dělostřelectvo, jízda, pěchota a všechny druhy vozby. A do této tlačenice a zmatku bylo zaměřeno ruské dělostřelectvo. Granáty, které padaly do

bahna neexplodovaly, ale na mostě vyrážely až několikametrové otvory. Propadala se děla s koňmi, pěší i jízdní. Co překáželo pohybu, shazovalo se do bahna. Nikdo nikoho nezachraňoval. Každý bojoval jen za sebe. Mnozí spadli do bahna vystrčeni náporem. Nikdo se ani neohlédl.

My tři bosí a zpola nazí ubožáci pomohli jsme si vzájemně dostat se na most a opatřeni pro možnou záchranu provazci z ovinek drali jsme se zoufale kupředu. Dostali jsme se bez úrazu na konec mostu na pevnou zem. Odbočili jsme z proudu na louku si odpočinout. Vyčerpaní až na dno sil jsme v několika minutách usnuli.

Probudili jsme se, když se slunce klonilo zase k západu. Kolem bylo ticho. Nikde nikdo. Dali jsme se po ústupem vyježděné vozovce. Přišli jsme k viaduktu, u něhož stála stráž a za náspem asi sto vojáků. Zapsali si nás a seřadili podle zbraní, že se půjde do protiútoku. Dostali jsme boty, ale kalhoty pro nás neměli. Také jíst jsme dostali až k večeru a nastoupili jsme pochod do nových pozic. Pochodovali jsme celou noc. Za tmy nás zavedli do vybudovaných zákopů na jižním břehu řeky Styru. Uvítal nás nesnesitelný mrtvolný zápach. Navazovali jsme si přes ústa a nos kapesníky a čím se dalo zabraňovali volnému dýchání. S ranním rozbřeskem jsme zjistili od přicházejících posil, že řeka Styr je téměř stojatá, bahnitá a hluboká se strmým břehem. Před ní byly za této ofensivy provedeny tři útoky ze strany ruské a tři protiútoky ze strany rakouské. Utopilo se v ní mnoho vojáků nepřátelských stran. V tomto letním žáru rychle se rozkládající mrtvoly pokryly vrch řeky a voda mezi mrtvolami měla barvu petroleje. Mrtvoly kolem našich zákopů nebyly rovněž pohřbeny. Asi tři sta metrů za řekou byly plně obsazené zákopy ruské.

Uplynuly tři dny a dosud nám nebyla dodána žádná strava. Žízeň a hlad v červencovém vedru byly už zoufalé. V noci jsme se rozlezli hledat u nepohřbených a zcela již rozložených mrtvol kolem našich zákopů v sunkách pití, jídlo nebo kuřivo. Nebylo již nic k použití. Já jsem našel v sunce jedné mrtvoly pytlík s tabákem a čibuk. Považoval jsem to za desinfekční prostředek a kouřím čibuk dodnes. Této zoufalé noci lezli mnozí k řece, odsunuli šálkem petrolejově zabarvený povrch, donesli do zákopů vodu a po troškách hasili žízeň.

Dne 4. a 5. července rozbouřila se na celé frontě znovu kanonáda, letectvo shazovalo na zákopy šrapnely, do dálky bylo vidět požáry. Rachejtle osvětlily každý kousek terénu. Byla zahájena další ruská ofensiva.

Dne 5. července vydal hejtman Bigantino rozkaz ustupovat rychle v zákopech doleva. Jinak surovec a tyran. Asi po dvou km. Dal rozkaz vystoupit ze zákopů a ustupovat klusem po pěšině vyztužené dřevem na mělkém bahně. Sotva jsme uběhli asi 100 m, objevili se za námi kozáci a zahájili do nás palbu z pušek. Zpožďoval jsem se za kompanií, až jsem byl poslední. V hlavě se mi rodil neodbytný záměr nechat se zajmout.

Zafičeli mi kolem uší 2 kulky. Abych se nestal jediným terčem, padl jsem na pěšince obličejem dolů. Čekal jsem, až ke mně dojdou. Riziko to bylo veliké. Čekal jsem asi deset minut. Kozáci nedošli. Obrátil jsem se na záda, abych viděl, co se za mnou děje. Všude ticho. Kozáci se ztratili. Vstal jsem a zamířil k listnaté mladině, kterou procházela pěšina našeho ústupu. Bylo tam sucho a stál tam osamělý buk. Vylezl jsem do jeho koruny a bedlivě sledoval okolí. Seznal jsem, že tu nejsem sám. Volal jsem na ně, aby šli ke mně. Přišli. Bylo jich 7 a samí Češi. Všichni zaostali v ústupu s úmyslem dostat se do zajetí, ale tak, aby to riziko přežili. Schylovalo se k večeru, a tak jsme se rozhodli, že zde do rána přespíme. Nikdo však neusnul. Najednou jsme uslyšeli, že se k nám blíží dusot koňských kopyt. Nikdo ani nedýchal, neboť jsme leželi sotva 2 metry od pěšinky. Byla to skupina kozáků vedoucí koně za uzdu. Kdyby byl některý šlápl o dva krůčky vlevo, šlápl by do nás. Nelze domyslet, co by se v té tmě stalo. Odsunuli jsme se dál od pěšinky. S ranním rozbřeskem jsme slyšeli dělostřeleckou palbu značně vzdálenou na jih. Z toho plynulo, že rakouská armáda stále ustupovala a že jsme se tudíž nacházeli v týlu ruské fronty. Bylo rozhodnuto- šli jsme do zajetí. Tři z nás se toho ulekli a šli na druhou stranu hledat svoji kompanii.“[27]

Nejvýznamnější událostí na východní frontě v roce 1916 se stala Brusilova ofensiva, která byla zahájena 4. června. Byla koordinována s britsko-francouzskými operacemi na jižní, západní a italské frontě. Ruské síly byly seskupeny od severu na jih do tří front zhruba tak, jak se ustálila na konci ofensivy ústředních mocností v roce 1915.[28]

26. divize, jejíž součástí byl i 12. čáslavský pěší pluk, se nacházela ve vojenské skupině generála Linsingena, konkrétně v její jižní části ve skupině generála Fatha. Bylo to severně od 4. armády arcivévody Josefa Ferdinanda v oblasti mezi Czartorijskem, Kolkami a Okonskem. Proti ní stála 8. armáda generála Kalledina, konkrétně V. jezdecký sbor. Zde také probíhaly jedny z nejtěžších bojů Brusilovy ofenzivy.[29]

Dne 3. června ve 4.30 se rozpoutala na celé jižní frontě od Pripjetí až po rumunské hranice kanonáda s intenzitou na této frontě dosud nevídané. Palba pokračovala i v noci a kolem 9. hodiny ranní začala 8. ruská armáda útočit. Zatímco v oblasti X. rakouského sboru bylo první postavení prolomeno, ostatní útoky 8. ruské armády severně od silnice Rovno-Kovel, tedy i v oblasti, kde se nacházela již zmíněná 26. divize, byly draženy. [30]Dne 6. června byl vyhlášen ústup X. rakouského sboru

[27] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuku. s. 2-7.
[28]NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce 3. díl. Do hořkého konce.* Praha: Libri, 2007 Brusilova ofensiva, s. 24-31.
[29] Viz. příloha: Mapa Brusilovy ofensivy
[30] MARVAN, F. *Brusilova ofensiva roku 1916.* Praha: Vědecký ústav vojenský, 1937. Hlava 2, Kapitola 1, Den 4. června, s. 17.

generála Martiny, aniž by byl rázně ohrožen. Severní křídlo Linsingenovi skupiny odrazilo všechny ruské útoky. Celá 4. armáda se dostala do velmi kritické situace. Neustále byly prováděny i útoky na 26. divizi, aby byla uvolněna cesta na Kolki, což byl důležitý železniční uzel. Další den byl velitel 4. armády arcivévoda Josef Ferdinand odvolán a nahrazen generálem Linsingenem. [31] K večeru již celá 4. armáda ustoupila k řece Styru k předem vybudovanému opevnění na luckém předměstí. Toto postavení však dlouho nevydrželo a došlo k dalšímu ústupu až k Zabrolu. Ústup byl velmi chaotický, celé pluky se promíchaly a docházelo k obrovským ztrátám na životech.[32] Během jednoho dne a noci tak byla rozhodnuta bitva o Luck. Za jediný den se vzdalo Rusům 89 000 vojáků. Byla to jedna z největších katastrof světové války.[33] Ve skutečnosti byla celá čtvrtina 4. armády rozvrácena. Zatím na severu v oblasti výskytu Josefa Zrůsta se ruský průlom nezdařil. Rusové byli za velkých ztrát odraženi. [34] V dalším průběhu Brusilov mírně obrátil strategii směrem na Kovel.[35]

4. armáda pak dále ustupovala až do oblasti Wujkowiczky, Tumin. Ve dnech 16.– 20. června zahájil generál Linsingen protiofensivu. Zatímco střed armády postupoval vpřed, XXX. ruský sbor s V. jezdeckým sborem prolomil frontu u II. a Fathova sboru.[36] V této době se nejspíš Josef Zrůst dostal při ústupu do potíží. Oblast, kde se nacházel jeho pluk (známá jako Polesí v pripjatských bažinách), měla zdánlivě rovný povrch rozčleněný nehlubokými údolíčky, která se po vydatných deštích měnila v mokřady.[37] Linsingen poté podnikl ještě dvě ofenzívy, které skončily jen velmi malými úspěchy, ale zpomalily postup Brusilových armád.

Dne 4. července zahájili Rusové novou ofenzívu na severní Linsingenovo křídlo vybíhající vpřed ke Styru a během pěti dnů zahnali Fathův sbor o 30 km na západ až na Stochod. Zde za velkých ztrát ustupoval i 12. čáslavský pěší pluk. Při tomto ústupu se dostal do zajetí Josef Zrůst. [38]

---

[31] MARVAN, F. *Brusilova ofensiva roku 1916.* Praha: Vědecký ústav vojenský, 1937. Hlava 2, Kapitola 4, Den 7. června, s. 23-27.
[32] ŠEĎIVÝ, I. *Češi, české země a velká válka 1914-1918*. Praha: Lidové noviny, 2001. Kapitola 2, Olyka-Luck: boje zeměbranců z Moravy, s. 109-112.
[33] ŽÍPEK, A. *Válka národů 1914-1918: A účast českého národa v boji za svobodu, Díl 3.* Praha, 1922. Ruské úsilí, s.78-105.
[34] MARVAN, F. *Brusilova ofensiva roku 1916.* Praha: Vědecký ústav vojenský, 1937. Hlava1, Kapitola 5, Den 8. června, s. 27-31.
[35] ŠEĎIVÝ, I. *Češi, české země a velká válka 1914-1918*. Praha: Lidové noviny, 2001. Kapitola 2, Olyka-Luck: boje zeměbranců z Moravy, s. 109-112.
[36] MARVAN, F. *Brusilova ofensiva roku 1916.* Praha: Vědecký ústav vojenský, 1937. Hlava 4, Kapitola 1, Linsingenova protiofensiva, s. 40-44.
[37] NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce, 3. díl. Do hořkého konce.* Praha: Libri, 2007. Rakouská katastrofa u Lucku, s. 31-45.
[38] ŠEĎIVÝ, I. *Češi, české země a velká válka 1914-1918*. Praha: Lidové noviny, 2001. Kapitola 2, Na Stochodu, s.114-117.

Do konce července se ústředním mocnostem podařilo zastavit další postup Brusilových armád. Znovu se přešlo k poziční válce. V červnových a červencových bojích R-U armáda ztratila na východní frontě ze 650 000 mužů neuvěřitelných 475 000 mužů. Z tohoto počtu bylo přes čtvrt milionu zajatých a nezvěstných. Brusilova ofenzíva měla hlavní úspěch v tom, že vázala velké síly nepřátelských vojsk, a tím ulehčovala pozice států dohody na západní frontě. [39]

[39] ŠEĎIVÝ, I. *Češi, české země a velká válka 1914-1918*. Praha: Lidové noviny, 2001. Kapitola 2, Na Stochodu, s.114-117.

3. Československé legie v Rusku do bolševické revoluce. Vstup Josefa Zrůsta do legií.

3.1 Vznik a vývoj legií v Rusku do roku 1918

Jako základ pro vznik československých legií v Rusku sloužila enkláva našich krajanů. Před začátkem 1. světové války se zde nacházelo asi šedesát až sto tisíc Čechů. Bylo to především ve Volyňské gubernii, v Kyjevě, Moskvě, Petrohradu a tehdy ruské Varšavě. Organizovali se do krajanských spolků, které se po vyhlášení války připojily ke snahám o vytvoření samostatného Československa s orientací na Rusko.

V Kyjevě z jejich iniciativy vznikla v srpnu 1914 Česká družina. Ta se stala základem čs. legií v Rusku. Jádro tvořilo 720 dobrovolníků české a slovenské národnosti. Vykonávali zejména tlumočnické výzvědné služby. Česká družina byla součástí 3. armády a neměla řád řádného vojska, netvořila organizovaný celek a byla rozdělena po skupinách mezi ruské pluky. Její příslušníci měli pověst výborných vojáků a jejich malé jednotky byly považovány za elitní. Počty vojáků však zatím nedosahovaly příliš vysokých čísel. V polovině roku 1915 měla Česká družina celkem 1122 mužů. Vstupovat do ní mohli jen občané, kteří již měli ruskou státní příslušnost. Nejednalo se tedy ještě o zajatce z R-U armády. Platily pro ni ruské předpisy a velící řečí byla ruština.

Od srpna 1915 bylo konečně povoleno získat do armády zajatce z táborů. V lednu 1916 byla Česká družina rozšířena a přejmenována na První československý střelecký pluk. Ten se stal prvním plukem národního vojska. Skládal se s osmi pěších rot s počtem 1597 mužů. V dubnu téhož roku je 1. čs. střelecký pluk rozdělen na dva a to 1. čs. střelecký pluk mistra Jana Husa a 2. čs. střelecký pluk Jiřího z Poděbrad. Dne 19. května 1916 se pak z obou střeleckých pluků vytváří čsl. střelecká brigáda, pro kterou je později přijat československý vojenský řád. Do léta roku 1917 byly její roty roztroušeny po celé východní frontě a působily samostatně v rámci ruských jednotek. Nábor do čsl. legií dlouho narážel na odpor carského režimu. První změnou v přijímání zajatců byla únorová revoluce v roce 1917, jež svrhla cara a do čela vlády postavila zprvu jako ministra války a později předsedu vlády A. F. Kerenského. V dubnu 1917 je čsl. brigáda rozšířena o 3. čs. střelecký pluk.[40]

Obrovskou změnou v postavení čsl. legií se stala bitva u Zborova. Ta se konala v rámci Kerenského ofensivy, která měla probudit dezertující ruské vojáky k návratu na frontu a donutit ústřední mocnosti k podepsání míru bez anexí a válečných reparací. Záměr se nakonec nezdařil. Po ústupu od Tarnopole přestala ruská armáda téměř

[40] JARMAROVÁ, H. *Můj dědeček byl legionář: Českoslovenští legionáři okresu Šumperk 1914-1920.* Šumperk: okresní archiv Šumperk, 2003. Kapitola 1, Čs.legie v Rusku, s. 6-14.

existovat. I tak se však bitva u Zborova (konající se 2. července 1917) stala nejslavnějším bojovým vystoupením našich legionářů. Čsl. brigáda s 3500 muži, z nichž 800 jich bylo zraněno a 185 padlo, přesvědčila prozatímní vládu, aby déle nebránila ve vytváření čsl. legií. Dne 17. července 1917 vydává Kerenskij rozkaz, jímž povolí Čechoslovákům obnovit nábor do vojska a to i přímo ve frontovém pásmu tak, aby mohli vytvořit druhou divizi. To se projevilo jako zásadní obrat její vojenské činnosti v Rusku.[41] V září roku 1917 byla čsl. střelecká brigáda přeorganizována na 1. čs. střeleckou divizi husitskou. Spojením této divize s 2. střeleckou divizí byl 26. září 1917 na rozkaz generála Duchonina vytvořen čsl. armádní sbor v Rusku. Ve vojsku už bylo 38500 českých i slovenských dobrovolníků. Zdárný průběh náboru byl přerušen až bolševickým převratem v listopadu 1917, kdy se do čela vlády dostává V. I. Lenin. Sovětská vláda začala okamžitě jednat o míru s německou a rakouskou armádou.[42]

3.2 Pobyt v zajetí

„Nás pět si připravilo kapesníky, pušky zavěšené hlavněmi dolů a nastoupili jsme cestu do Ruska. Ušli jsme asi jeden kilometr, když jsme spatřili proti sobě skupinu kozáků na koních. Oni nás také a rychle seskočili z koňů, kteří lehli hbitě na bok, za ně kozáci s namířenými puškami proti nám. Zamávali jsme šátky a čepicemi a odhazovali jsme zbraně. Jeden z nich povstal a zamával na nás, abychom šli k nim. Šli jsme a srdce nám tlouklo až do krku, neboť jsme byli bezbranní. Byla to osudová chvíle. Kozáci a koně povstali, velitel nás postavil do řady a ostře si nás prohlížel. Na jednoho z nás (snědého a tmavovlasého) zařval: „Maďar!“a povytáhl šavli. Všichni jsme vykřikli: „Ne! Čech.“ Stejně tak se stalo u jednoho světlovlasého, kterého považovali za Germánce. Dal nám pokyn, abychom si sedli. Dali nám každému kus chleba a plátek uzeného masa divné chuti, které bylo asi uzené pod sedlem. Radost naše byla veliká. Všecko, co jsme měli v kapsách - nože lžíce, prstýnky, hodinky, jsme dávali veliteli do klína a on to rozděloval kozákům. Poslali nás dva pro odhozené pušky, naložili jsme je na koně a nastoupili pochod do zajetí. Došli jsme k zákopům, kolem nichž leželi mrtví Rakušané. Ukázal jsem veliteli, že nemám kalhoty. Ukázal mi, abych si je z jednoho mrtvého stáhnul. Hoši mi pomohli.

Asi za hodinu jsme došli do mírného ale rozlehlého údolí, kde byla rozložena kozácká divize a shromažďováni zajatci. Bylo tam veselo jako na jarmarku. Koně se vesměs váleli, kozáci po koních, ozýval se řev harmonik a zpěvu. Chtěl jsem si navléci

---

[41] FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918 1 díl. Vznik československých legii v Rusku 1914-1918. Ruská otázka a boj za svobodný stát.* Praha: Academia, 2006, kapitola 2, Vítězství u Zborova: politický obrat, s. 99-106.

[42] JARMAROVÁ, H. *Můj dědeček byl legionář: Českoslovenští legionáři okresu Šumperk 1914-1920.* Šumperk: Státní okresní archiv Šumperk, 2003. Kapitola 1, Čs.legie v Rusku, s. 6-14.

sebrané kalhoty, ale jak jsem si svlékl zbytek rozedraných kalhot, přiskočil ke mně kozák, ohnul si mě přes koleno a vyzýval ostatní - davaj maso. Plácali mě po zadní části těla, až mě bolestí tekli slzy a klesl jsem na kolena, pak mě pustili na zem. Nebyl jsem schopen kalhoty si navléci. Pomohli mi přihlížející zajatci. Zadnice mě zčervenala a opuchla a s bolestí jsem se pohyboval.

Za chvíli nás seřadili do trojstupu a nastoupili jsme pochod do vnitrozemí. Jak bolestně jsem pochodoval nebudu popisovat. Kdybych se zpožďoval, dostal bych nahajkou. Ušli jsme denně čtyřicet až padesát kilometrů. Dostali jsme ráno špetku suchého čaje a dvě kostky cukru. Čaj jsme si nesměli uvařit s výstrahou, že studny jsou otrávené nebo nečisté. Na noc jsme dostali kousek chleba nebo v kotlíku vařené proso, které bylo nemastné a neokořeněné, vřelé. Více než polovina neměla šálky na jídlo, dostali jsme proso do čepice nebo do rukou. Přespávali jsme na vyznačených prostorech v přírodě na drnech plných vší, po nichž nám naskakovaly na těle pálivé vřídky, do nichž se vši zavrtávaly.

Za pět dnů jsme došli do železniční stanice Dubno. Byli jsme ubytováni ve velkých halách. Zde jsme dostávali pravidelný přísun potravin. Z okolních vesnic sem docházely ženy a prodávaly levně ořechové buchty za rakouské peníze. Mnohé uměly česky. Třetí den nám nařídili nástup a seřazení na nádvoří. Vybírali a stavěli stranou vyšší a statnější postavy. Mě vybrali také. Odvedli nás na velké a nepřehledné nádraží, kde jsme měli nosit ze skladu a nakládat do vagónů bez rampy metrákové pytle mouky. Již při prvním pytli jsem se pod ním zhroutil a kozák mě za to přetáhl nahajkou. Do vagónu jsem pytel nedostal. Vytáhli ho ti, kteří pracovali ve vagóně. Zkřivil jsem bolestně obličej, chytil se za břicho a rozepínaje cestou kalhoty běžel jsem až za konec vagónů. Předestíraje průjem skrčil jsem se na bobek a čekal, až se vzdálí strážný a bude obrácen ke mně zády. Stalo se, já jsem zapnul kalhoty, podlezl sousední vlak, pak druhý a další a další. Šlo to snadně, protože vagóny byly nákladní a daly se dobře podlézat. Ztratil jsem při tom čepici. Dostal jsem se z boku k osobnímu nádraží a bedlivě sledoval situaci. Před nádražím stál nákladní vlak připravený k odjezdu. Před vagóny pobíhali zajatci. Vskočil jsem do jednoho vagónu a usedl na lavičku. Vedle sedící zajatec mně řekl: „Spletl sis to, sem nepatříš.“ Vedle ležela čepice. Popadl jsem čepici a vlezl do vozu o tři vagóny dále vpředu. Tam si mě žádný nevšiml. Za malinkou chvilku nahnali kozáci všechno do vagónů, vlak zapískal a rozjel se. Zhluboka jsem vydechl. Útěk se zase podařil.

Na každé stanici, na které vlak zastavil, museli jsme vystoupit a byli jsme počítáni, zda někdo neuprchl. Byli jsme rozestavěni po čtyřiceti /rusky po soroku/. Bylo počítáno snad desetkrát zepředu i zezadu a jeden stále přebýval. Při každém počítání dostal ten poslední v řadě facku. Bylo mně ho líto. Dostával ji za mě. Nemohu si

v paměti upřesnit dobu jízdy, než jsme vjeli do hlavního města Ukrajiny, do Kyjeva. Postavili nás na slepou kolej.

Na nádraží pracoval na kolejích a zemní úpravě značný počet Čechů. Měli na čepicích místo rakouského vorlíčka červeno-bílou pásku. Dozvěděli jsme se od nich, že jedeme do zajateckého tábora Dárnice, že tam zuří tyfus a že odtud vyvážejí denně desítky mrtvých. Vyptávali se, odkud kdo jsme. Řekl jsem, že z Chrudimska. Žil jsem tam před válkou dva roky. Poprosil jsem ho, jestli by mě nevyvedl z nádraží, že bych se rád zařadil do jakékoliv práce. Říkal mně, že je to velké riziko pro něj i pro mě. Ujišťoval jsem ho, že bych z nádraží utéct dokázal. Naznačil jsem, kudy a kam bych uprchl. Žádal mě důrazně, abych se k němu, až se dostanu k východu, nepřibližoval a šel za ním ve vzdálenosti 20 – 30 kroků a sledoval v rušných ulicích jen jeho čepici a na stranu se nikam neohlížel.

Šel dost rychle. Šli jsme asi hodinu, když zabočil do postranní ulice, nechal mě přiblížit se a řekl mně: „To je městská velká pekárna. Až tě tam dovedu, řeknu, že jsi pekař. Říkej totéž. Budou po tobě pátrat v továrnách kozáci. Musím zmizet.“

Zavedli mě k ředitelovi. Byl to ruský Čech. „Zavolejte naše lidi a rychle ho ukryjte!“ Dali mně do rukou baňku čaje a kus chleba. Zavedli mě do velkého dřevníku, přiklopili na mě velkou bednu a zaházeli ji dřívím do kupy, že nebylo po ní ani památky. Řekli mi, že to musím vydržet, než přejdou kozácké patroly a než odjede náš vlak z nádraží. Musel jsem tam vydržet 48 hodin. Třetí útěk se podařil. Vlak odjel a kozáci nic nenašli. Dostal jsem dobrou stravu a dva dny volna, abych se vykoupal, vypral oděv a vyfasoval pracovní ústroj.

Práce tam byla těžká. Byla to továrna na bílý chléb o 42 pecích vytápěných naftou. Těsto se mísilo v trokách /velkých neckách/ ručně a peklo v plechových formách. Tři dny jsem mísil a pak mě dali k peci. Za pět dní jsem měl na rukou od stále hořící lopaty samé puchýře a hluboké popáleniny. To se stalo každému mistru. Týden pekl a týden se léčil při lehčím zaměstnání. /Inženýr/ ředitel dostal úkol od magistrátu postavit pekárnu na černý chléb v jiném obvodu města. Hledal někoho, kdo by něco věděl o tom, jak se taková pec staví. Přihlásil jsem se svými vědomostmi, jež jsem pochytil z vyprávění svého otce, který stavěl pekárny po vesnicích. Vzal mě tedy k sobě jako pomocníka. Postavili jsme dvě pece, každou po 130 chlebech ve formách. Dostali jsme pekařský personál, vytopili pece dřevem a nasázeli chléb. Za čtvrt hodiny se nám klenba obou pecí zřítila na chleba. Boční vzpěrné stěny nebyly dostatečně silné. Stavěli jsme ihned pece znovu a úspěšně. Byl jsem ustanoven mistrem a byl mi zvýšen plat.“[43]

[43] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuku, s. 7-12.

Přechod Čechoslováků do ruského zajetí se stával během války velmi častým jevem. K prvnímu přechodu českého oddílu na haličské frontě došlo v říjnu 1914. Jednalo se o 36. pěší pluk, jeho první prapor byl obklíčen a bez odporu odveden do zajetí. Nejvýznamnějším případem byl přechod 28. pěšího pluku v dubnu 1915 jižně od Stebnické Huty, kde přešlo do zajetí okolo 1500 mužů. V květnu téhož roku zmizelo do ruského zajetí 1543 vojáků a 31 důstojníků 36. pěšího pluku z Mladé Boleslavi. Tyto případy se pak projevovaly i v následujících letech. Objevovalo se zde výrazné slovanské cítění a nechuť bojovat proti slovanským bratrům. Český voják v rakouské uniformě byl vůči habsburské monarchii od počátku války velmi neloajální.[44]

Po Brusilově ofensivě byli zajatí R-U vojáci odváženi do sběrného tábora do Dárnice u Kyjeva. Zde byl obrovský počet zajatců - asi osmdesát tisíc. Mezi zajatci se tehdy vyprávělo o epidemiích v táboře, kterým podléhaly celé zástupy vyčerpaných ubožáků. Vypravovalo se o hladu a o tom, že se zajatci musí živit kořínky a stromovou kůrou.[45] To se doslechl i Josef Zrůst, který se díky těmto zprávám a vlastní snaze dostal do kyjevské pekárny. Narozdíl od většiny československých zajatců měl jeho pobyt v zajetí celkem klidný průběh.

Obyčejně byli zajatci nejdříve rozděleni podle národnosti a poté rozváženi po celém Rusku. Bylo zde 234 táborů, ve kterých žilo okolo 300 tisíc československých zajatců. Jednalo se často o velké zajatecké tábory jako byla Dárnice, Barnaule, Tumeni, Caricyně, Astrachaň, Taškent atd. Mimo ně existovala i velká řada táborů menších.[46] Často se zde vyskytovaly různé epidemie. Například v trojickém táboře zemřela ze 4500 slovanských zajatců více než polovina. Nejednalo se však zdaleka o výjimku.[47] Mnozí zajatci byli přidělováni na těžké erární práce v zákopech a komunikacích. Byla to například proslulá murmanská dráha, kde jich denně mnoho umíralo. Ani těm, kteří byli vysláni na hospodářské práce na ruském venkově, nebylo vždy o mnoho lépe. Záleželo vždy na zaměstnavateli. Někteří dostávali plat a jiní pracovali pouze za stravu a nocleh. A pokud odepřeli pracovat, byli vyhnáni na Sibiř jako vzbouřenci. [48]

---

[44] BROFT, M., aj. *Vojenské dějiny Československa II díl.* Praha: Naše vojsko, 1986. Hlava 5, Kapitola 1, Čeští a slovenští vojáci Rakousko-Uherské armády v letech 1914-1915, s. 493-498.

[45] MEDEK, R. *Za svobodu, díl II: Obrázková kronika Československého revolučního hnutí. Československá brigáda.* Praha: památník odboje 1924. V Dárnici, s 239-245.

[46] MEDEK, R. *Za svobodu, díl II: Obrázková kronika Československého revolučního hnutí. Československá brigáda.* Praha: památník odboje 1924. Pod praporem národního odboje, s. 239-245.

[47] MEDEK, R. *Za svobodu, díl II: Obrázková kronika Československého revolučního hnutí. Československá brigáda.* Praha: památník odboje 1924. Rumunské tažení. Na šikmé ploše Šturmerovy politiky, s. 463-472.

[48] MEDEK, R. *Za svobodu, díl II: Obrázková kronika Československého revolučního hnutí. Československá brigáda.* Praha: památník odboje 1924. v zajateckých táborech, s. 203-210.

Zajatci si i přesto zachovávali národní vědomí. V táborech se pořádaly sokolské dny, činnost vzdělávací o dějinách Sibiře a o podstatě sokolství. Připravovalo se na národní svátky a žilo různorodou organizační činností.[49]

3.3 Organizace vojáků v zajateckých táborech a jejich vstup do legií

„Osobně jsme se přihlásili s br. Šimkem z Prahy u odbočky národní rady ke vstupu do legie. Nemohli jsme však býti přijati, protože ruská vláda v r. 1916 vstup zajatců do legie nepovolovala. Když po sesazení cara na jaře 1917 začínala demoralizace fronty, kterou vojsko samovolně opouštělo, ustavila se prozatímní vláda s Miljukovem, Duchoninem a Kerenskym, která měla k nám kladný poměr. Jejím stěžejním úkolem bylo obnovit frontu. Kerenskij ohlásil příjezd do Kyjeva. Jeho projev byl s napětím očekáván a účast na něm programově řízena. Na pokyn odbočky ČNR měli se zúčastnit i čeští zajatci. Nevím, jak se to stalo, že jsem byl určen, abych za zajatce pekáren projevil krátkou zdravici přátelství pro ruskou revoluci. Pochodovali jsem seřazeni k městské dumě /parlamentu/, kde jsem byl zařazen do pořadí řečníků u vchodu na tribunu. Po každém projevu, i když nebyl dobře slyšen, následoval hromový aplaus, neboť se shromáždilo více než 100 000 lidí. Hlasatel oznámil, za koho mluvím a já jsem pronesl zdravici ruské revoluci v ruském jazyce. Vypochodovali jsme ráno a vraceli se za tmy.

Rozvrat však pokračoval i v zázemí. Nedostali jsme materiál ani plat. Koupil jsem si z úspor slušný společenský oblek a hledal práci. Byl jsem přijat do velké továrny na perník A. Nečajeva. Měl dvě dcery(17 a 15 let), které si mě pro slušné chování oblíbily. Dělal jsem jen pochůzky a slečnám společníka. Rodina mě vzala s sebou do své vily za Dněpr. Byli jme tam jeden měsíc. Protože se situace stále zhoršovala, vrátili jsme se do Kyjeva.

Čsl. brigáda těžce nesla, že je rozložena po skupinkách po délce 700 km dlouhé fronty u štábů a pluků a nemůže se projevit bojově jako jednotka. Žádala ministra vojenství, aby byla stažena. Chtěla ve svazku brigády v síle 3000 mužů provést útok na německé pozice. Bylo jí to s povděkem povoleno. Tak byla 2. července 1917 vítězně vybojována slavná zborovská bitva, jež slavně vstoupila i do historie. Brigáda dobyla tří linií nepřátelských zákopů a ukořistila velké množství výzbroje. Zbylé řídké jednotky nedokázaly zajistit ani boky útoků. Došla zpráva, že proti našim postupuje německá motorizovaná obrněná jednotka v síle divize. Sbírali se rychle ranění a dopravní prostředky a brigáda nastoupila ústup do vnitrozemní. Muselo se ustupovat v sevřených

[49] MEDEK, R. *Za svobodu, díl II: Obrázková kronika Československého revolučního hnutí. Československá brigáda.* Praha: památník odboje 1924. Pod praporem národního odboje, s. 239-245.

jednotkách, protože se ruští prchající vojáci stavěli k našemu úsilí obnovení fronty nepřátelsky. Rozklad fronty se již nedal zastavit. Ale naše otázka národního osvobození postoupila u spojeneckých vlád o velký skok kupředu. Bitva u Zborova nás stála 300 mrtvých a 700 raněných.

V následujících dnech vyšlo v ruském tisku vyhlášení prozatímní vlády, že se povoluje československým zajatcům vstup do čsl. legionářského vojska bez jakéhokoliv omezení. Šel jsem k majiteli továrny ohlásit odchod a poděkovat za vlídnost, kterou mně projevoval. Zasypal mě všemi tituly hloupých, kteří si zachránili život zajetím a lezou znovu do války. Celá rodina se na mě zavěsila. Náš boj o národní svobodu nechápali. Velká doba si žádala velkých rozhodnutí.“[50]

Základním prvkem v organizování československých vojenských jednotek byl Svaz československých spolků na Rusi. Ustaven byl již v březnu 1915 v Moskvě a jako své sídlo si zvolil Petrohrad. Jedním z jeho hlavních cílů bylo řídit krajanské organizace po celém území carské říše. Už na jaře 1916 se zde projevily vážné rozpory mezi stoupenci dvou hlavních skupin a to petrohradské orientované na T. G. Masaryka na západě a kyjevské orientované na proruského J. Düricha. Tento spor byl vyřešen až po únorové revoluci na sjezdu Svazu čsl. spolku na Rusi konané v květnu 917. Československá národní rada v Paříži v čele s T. G. Masarykem zde byl uznána jako nejvyšší orgán protirakouského odboje. V Rusku byla utvořena odbočka ČSNR a předsedou byl vždy ten člen ČSNR, který byl zrovna v Rusku. Tím se stala ruská část odboje nejsilnější složkou našeho národního odboje.[51]

V samotných zajateckých táborech byly organizovány samosprávy a spolky. Ty byly nejdříve ilegální, později je však začalo ruské velení podporovat. Dokonce jim povolilo převzetí správy některých táborů. Do léta roku 1917 vzniklo na 700 zajateckých organizací. Největší se nacházeli v táborech v Berezovce, Dárnici u Kyjeva a Taškentu.[52]

Nábor do československého vojska probíhal prostřednictvím náborových emisarů, jejichž úkolem bylo zajatce kontaktovat a informovat je o příčinách vzniku čsl. armády a o podmínkách, za nichž do ní mohli vstoupit. Mnoho oblastí nebylo totiž vůbec seznámeno s revolučními organizacemi. Snažili se také zlepšovat životní podmínky zajatců. Ti, kteří se chtěli přihlásit, zaslali žádost výkonnému výboru svazu, který je ověřoval a předal do rukou ruských úřadů ke konečnému schválení. Další kontakty byly navazovány pomocí týdeníku Čechoslovák a výkonným výborem, který ho vydával. Zajatec kontaktoval vydavatele a ten poslal do dotyčného tábora své

---

[50]ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuku, s. 12-14.
[51] JARMAROVÁ, H. *Můj dědeček byl legionář: Českoslovenští legionáři okresu Šumperk 1914-1920.* Šumperk: Státní okresní archiv Šumperk, 2003. Kapitola 1, Čs.legie v Rusku, s. 6-14.
[52] Tamtéž.

emisary, nebo jmenoval pisatele zástupcem v táboře. Výkonný výbor si tak vytvořil zpravodajskou síť po celém Rusku a tím i velmi výhodné postavení pro Čechoslováky. Ve skutečnosti však opravdový nábor začal až po únorové revoluci v roce 1917 a zejména pak po zborovské bitvě. [53] Na vstup do čsl. legií vzpomíná i již zmíněný Josef Mifek z Lipkova. „... *Když jsme se dozvěděli o zakládání legií, pozvali jsme si komisaře. Hned se nás přihlásilo sedmdesát. Odvezli nás na autech do Jekatěrinoslavi (Němci na nás ukázali oprátky). Zde se nás sešlo asi 1500. Na cestu jsme dostali od usazených zde Čechů potravu a odjížděli jsme do Borispolu (Černíkovská gubernie). Dne 4. června roku 1917 jsem se přihlásil do legií a byl jsem přidělen k 5. pluku T. G. Masaryka. ...*“[54]

3.4 V náborové stanici v Borispolu

„Nastoupil jsem pěšky a sám cestu do Borispolu. Byla dlouhá 50 km. Cestou jsem dostihl spolucestujícího šikovatele naší kumpanie ve Velké Kaniži. Šli jsme již vesele spolu. V Borispolu jsem byl zařazen k formujícímu se 5. pluku, jenž byl pojmenován „Pražský T. G. Masaryka“. [55]

Borispol bylo typické ukrajinské městečko u dráhy asi 50 kilometrů od Kyjeva. Byla zde ústřední roztřiďovací stanice pro příchozí vojáky. Formulovala se zde v podstatě celá druhá divize a to 5. pluk T. G. Masaryka, 6. pluk hanácký a 8. pluk slezský. Mimo to byl ještě v blízkém Berezině formulován 7. pluk tatranský.

Po Zborovu zde nastal rušný život, přicházely zástupy nových a nových vojáků na roztřiďovací stanice. Nově příchozí byli rozděleni hned na místě do záložních praporů v Borispolu nebo odesláni do Berezeně, kde sídlil záložní prapor 3. pluku. [56] Sem přišel také Josef Zrůst a to 30. června 1917. Následně byl 11. července zapsán k 12. rotě 1. československého střeleckého pražského pluku[57] v hodnosti střelce s osobním číslem 36482.[58] Po zařazení do roty musel místo přísahy podepsat veliteli pluku Kanukovi, že vstupuje do československého vojska na vlastní přání bez jakéhokoli nátlaku ze strany ruské vlády a že se spolu s tím bezpodmínečně podrobuje rozkazu o odeslání ať už na ruskou nebo francouzskou frontu. Toto prohlášení musel

---

[53] FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918 1 díl. Vznik československých legii v Rusku 1914-1918. Ruská otázka a boj za svobodný stát.* Praha: Academia, 2006. Kapitola 1, Práce mezi zajatci, s. 37-40.

[54] SOA Chrudim, fond Archiv obce Zájezdec, kronika obce, s. 25.

[55] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuku, s. 15.

[56] MEDEK, R. *Za svobodu, díl II: Obrázková kronika Československého revolučního hnutí. Československá brigáda.* Praha: památník odboje 1924. U dobrovolníků 2 Československé divize v Borispolu, s. 217-237.

[57] Tento pluk je 21. listopadu 1917 přejmenován na 5 čs. střelecký pluk T. G. Masaryka.

[58] VUA- Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta, čj.889/2008-2111. Služební list 5 střeleckého pluku T. G. Masaryka.

podepsat každý dobrovolník zařazený do roty.[59] Byl mu také přidělen plat, který činil 75 kopejek. Místo tabáku, mýdla a části cukru dostávali vojáci peníze. I tak dělal měsíční plat pouze rubl a sedm kopejek. Za tento obnos se dalo koupit pouze čtvrt kilogramu salámu, tři housky, dva balíčky tabáku a papír na cigarety.[60]

Po příchodu byli vojáci ubytováni v dřevěných, napolo zapuštěných budovách nebo spíš polorozbořených primitivních zemljankách. V každé budově přebývalo asi 200 mužů. Střechy zatékaly a při velkých deštích byly všude louže. V teplých letních dnech byl všude obtěžující hmyz a k tomu všemu panoval akutní nedostatek šatstva, obuvi, pitné vody a potíže se stravováním. I přes tyto problémy panovala v táboře dobrá nálada, vojáci potkávali své známé a po večerech i přes den se dlouho vyprávělo. Pustili se také do oprav zemljanek, které spravili k nepoznání. Střechy pokryli nádhernými malbami a emblémy s vlasteneckou tematikou.

Po vyřízení nutné administrativy s vojáky se začalo s výcvikem, i když ještě stále nebyly zbraně. Výcvik byl veden podle ruských předpisů. Podle rozkazu záložního 1. pěšího pražského pluku ze dne 1. července 1917 probíhal rozvrh dne následujícím způsobem:
v 5 hodin budíček,
od 6 do 7 hodin ranní přehlídka, modlitba, čaj,
od 7:30 do 10:30 hodin strojové (cvičení) zaměstnání,
v 11:30 oběd a poté odpočinek až do 14:30,
od 14:30 do 17:30 hodin škola (slovesnyja zaňatija),
od 18 do 19 hodin večeře,
v 20:30 čepobiti (zarja).

Dne 6. srpna 1917 navštívil Borispol i T. G. Masaryk, aby si prohlédl stav armády a promluvil na shromáždění vojáků 5., 6. a 8. pluku druhé divize k vojákům a podpořil je v jejich úsilí v boji za samostatnost.[61]

---

[59] MEDEK, R. *Za svobodu, díl II: Obrázková kronika Československého revolučního hnutí. Československá brigáda.* Praha: památník odboje 1924. U dobrovolníků 2 Československé divize v Borispolu, s. 217-237.
[60] KAPLICKÝ, V. *Gornostaj.* Praha: Mladá fronta 1955. Borispol, s. 24-28.
[61].MEDEK, R. *Za svobodu, díl II: Obrázková kronika Československého revolučního hnutí. Československá brigáda.* Praha: památník odboje 1924. U dobrovolníků 2 Československé divize v Borispolu, s. 217-237.

4. Od bolševické revoluce po čeljabinský incident

4.1 Situace v Rusku a v legiích

Bezprostředně po bolševické revoluci provedené 7. listopadu 1917 v Petrohradu se Rusko ocitlo v občanské válce. Na Ukrajině v listopadu 1917 přebral moc Ústřední národní rada. V donské oblasti vyhlásil ataman generál A. M. Kaledin vojenskou vládu, jižní Ural byl ovládán oremburským kozákem atamanem A. I. Dotovem. Sibiř usilovala o získání autonomie, ale bolševici její dumu rozehnali.[62]

Zvláště složitá situace pro československé legie nastává na Ukrajině. Zde se do bojů mezi junkery (žáky důstojnické školy) věrnými prozatímní vládě a části ruských jednotek, které přešly na stranu bolševiků, zamíchala i část Čechoslováků. Na žádost Prokopa Maxi [63]byly československé roty z Kyjeva staženy. V Kyjevi došlo k příměří a vládu převzal generální sekretariát prohlašující se za vládu Ukrajinské lidové republiky, autonomní součástí budoucí Ruské federální republiky. [64]

Pro udržení stability v zemi a kvůli neexistenci stabilního vojska schopného bojovat uzavřelo Rusko 3. prosince 1917 s ústředními mocnostmi příměří. Zástupci obou stran pak v Brestu-Litevském zasedají k jednání o separátním míru. Za této situace ztratily československé legie sídlící na ruském území jakýkoli smysl. T. G. Masaryk dohodl pro legionáře neutralitu, což znamenalo, že se československé vojsko nemělo vměšovat do bojů mezi různými ruskými ozbrojenými skupinami.[65]

Poté, co jednotky centrální rady obsadily všechny štáby ruské armády na jihozápadní frontě a ozbrojily ruské jednotky, které podporovaly sovětskou vládu, vyhlásilo Rusko válku Ukrajině. Centrální rada pak začala hledat spásu v dohodě s Němci a dne 24. ledna vyhlašuje Ukrajina nezávislost. V předvečer vstupu sovětského vojska do Kyjeva prohlásil Masaryk 8. února 1918 všechny československé jednotky na území Ruska za součást autonomní československé armády ve Francii. Dne 28. února byl vrchním velitelem čsl. armády v Rusku jmenován francouzský generál Mauris Janin. Součástí rozhodnutí bylo také určení cesty, kterou mají naši vojáci ustoupit. Nebylo to nejkratší cestou přes Archangelsk, kudy už koncem roku 1917 odjeli do

---

[62] HARUĹOVÁ,Ĺ. Vnútropolitický vývoj Ruska očami slovenských legionárov. In VEBER, V. *Československé legie v Rusku.* Praha: Národní knihovna ČR-Slovanská knihovna, 2003, s.80-96.

[63] Prokop Maxa byl v té době zplnomocněncem odbočky ČSNR u velení Čs. sboru v Rusku.

[64] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 3, Československý armádní sbor na Ukrajině, s. 105-112.

[65] SAK, R. *Anabáze: Drama Československých legionářů v Rusku (1914-1920).* Praha: Sazba Beda, 1996. Kapitola 1, Všechno převráceno na ruby a začíná se jakoby znovu, s. 15-19.

Francie dva menší legionářské kontingenty, ale mnohem delší cestou kolem světa přes Sibiř a Vladivostok.[66]

Po vydání rozkazu odbočky československé národní rady na Rusi zahájila legie 2. února ústup z území na pravém břehu Dněpru. V té době se rozjely německé oddíly směrem na Kyjev a začaly obsazovat Ukrajinu. Zatímco druhá divize sídlící v Borispolu byla v relativním bezpečí, první divize sídlící na linii Berdičev-Žitomir-Krzitim byla plně vystavena německo - ukrajinskému náporu. Za menších potyček se první divize dostala až do Kyjeva a 1. března překročila většina mužstva most přes řeku Dněpr. Jedinou výchozí cestu z Kyjeva. K ochraně tohoto mostu byl určen druhý pluk. Ten byl napaden ukrajinsko - německými silami a po těžkých bojích si každá strana kontrolovala svou polovinu mostu. Následně vojáci most vyklidili, a tak byla ukončena evakuace Kyjeva.

Mezitím měla druhá divize za úkol zajistit vlaky, zásoby a munici pro celý armádní sbor. Podle dohody s ukrajinskou radou měli Čechoslováci zabrat zásoby pro potřebu vojska. Co nemohli vojáci získat koupí nebo darem, jednoduše sebrali. Tak tomu bylo i se všemi vlaky. Dalším úkolem byla ochrana důležitých železničních uzlů. Tak šestý pluk obsadil Bachmač a zajistil kontrolu nad železniční tratí v trojúhelníku Bachmač-Inča-Kruty. Díky tomu mohly jednotky pohybující se v této oblasti v klidu odjet. Pohybovaly se ve dvou směrech. Jedním po trati na Grebjonku-Poltavu, druhým na Něžin-Bachmač-Inču-Kruty.

Obsazení tohoto železničního uzlu se vyplatilo, protože dne 8. března došlo k bojům s postupujícími Němci před Bachmačí. Dne 10. března zahájil nepřítel operaci proti tomuto městu. Došlo ke krutým bojům, ale 6. a 7. pluk za pomoci ukrajinských bolševiků udržel své pozice a zastavil nepřítele pouhý kilometr od města. Mezi rudými oddíly bylo v té době přes tisíc československých vojáků. To byla také první a jediná společná československo-bolševická vojenská akce. První divize pod vedením plukovníka Ušakova opustila Bachmač 13. března 1918. V bojích u Bachmače padlo 45 Čechoslováků, 41 jich bylo nezvěstných a 210 utrpělo zranění. První divize odjela z Bachmače směrem na Kursk přes Ovel, Voroněž do Rtičeva a Penzy. Druhá divize měla cestu mnohem jednodušší, protože se nacházela v oblasti Charkova a odjela směrem na Rtičevo a odtud přímo do Penzy.[67]

Dne 3. března uzavřelo Rusko separátní mír s ústředními mocnostmi. Ruská vláda se ve smlouvě mimo jiné zavázala k výměně zajatců a k tomu, že nestrpí na svém

---

[66] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 4, Z Ukrajiny do Francie? , s. 135-145.

[67] FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918 1 díl. Vznik československých legii v Rusku 1914-1918. Ruská otázka a boj za svobodný stát.* Praha: Academia, 2006. Kapitola 4, Odchod z Ukrajiny, s. 262-265.

území žádné vojsko z bývalých válečných zajatců. Za této situace vyžadovali Sověti od čsl. armádního sboru, aby odjel pouze s určeným počtem zbraní potřebným k sebeobraně. Jako místo k převzetí byla určena Penza, kde vládl předseda gubernského sovětu V. V. Kurájev. Ten vyžadoval ještě tvrdší podmínky k odevzdání zbraní, které Moskva schválila. Zároveň byl povolen přesun československého vojska směrem na Vladivostok s tím, že museli být odvoláni kontrarevoluční velitelé. Sbor opustila většina ruských důstojníků a ti byli nahrazeni Čechoslováky. Velení 2. pluku tak přebral poručík Jan Syrový. 4. pluk dostal pod velení poručík Stanislav Čeček. V druhé divizi převzal velení 5. pluku kapitán Rudolf Janů, 6. pluku podkapitán Otakar Januš, 7. pluku kapitán Rudolf Gajda a u 8. pluku podkapitán Komárek. Velení dvou záložních pluků převzal podkapitán J. Kroutil a A. Badura.[68]

Československý sbor se dopravoval na východ v 63 vojenských vlacích. U každého vlaku měl být vojenský komisař, který měl zajistit hladký průběh transportu. Každý ešalon (vlak) tvořilo 40 teplušek (vagónů), ve kterých bylo 20 až 22 mužů.

Průjezd k Vladivostoku byl stále zpomalován, sovětská vláda si spíše přála, aby byli naši vojáci dopraveni do severního Ruska. Mužstvo bylo značně nervózní, k čemuž přispěla i agitace ze strany radikálních socialistů, kteří agitovali proti odjezdu do Francie. Obavy Sovětů byly navýšeny, když se ve Vladivostoku objevily první dohodové-japonské oddíly. V Archangelsku se zase nacházela britská základna a Nejvyšší spojenecká rada se 2. května 1918 rozhodla, že většina jednotek má být poslána na sever, kde by před naloděním mohly být použity k ochraně přístavu. Jednotky, které se dostaly na východ od Omska, měly být použity při případné akci spojenců na Sibiři. To však bylo pro československé vojáky nepřijatelné. Došlo by totiž k rozdělení armády a tu Čechoslováci viděli jako jedinou záruku bezpečnosti.

V této době také došlo k dosud největšímu incidentu celého transportu a to v Čeljabinsku 14. května 1918. Z projíždějícího vlaku s německými, maďarskými a rumunskými zajatci někdo vyhodil kus železa, který smrtelně zranil jednoho našeho vojáka. Na nádraží se v tu chvíli nachází 3. a 6. čsl. pluk. Muži z těchto pluků údajného viníka na místě zlynčovali. Místní sovět reagoval zatknutím deseti mužů 6. pluku. Na to Čechoslováci obsadili město a příslušné úřady a osvobodili zatčené. Incident se urovnal a část odcizených zbraní byla navrácena.[69]

---

[68] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 4, Z Ukrajiny do Francie, s. 135-145.

[69] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 5, Místo Francie zpět na Volhu, s. 170-186.

4.2 Přestup Josefa Zrůsta k údernému praporu

„Za měsíc jsem na výzvu předstoupil k údernému praporu, který se začal formovat. Zásobování v Borispolu bylo bídné. Den za dnem k snídani jen čistý čaj bez cukru, k obědu grečka, omaštěná nečištěným slunečnicovým olejem duhové barvy a večer zase jen neslazený čaj bez chleba. Za měsíc se objevily kurděje. Krvácející dásně a vyviklané zuby. Lékaři vojenští byli bezmocní. Nebyl vitamín C ani citrony. Město vyhlásilo výzvu, aby mu dobrovolníci za odměnu vypomohli s pohřbíváním mrtvých. Dohodl jsem s dalšími třemi bratry a přihlásili jsme se. Šlo o donesení mrtvého z domu na hřbitov vzdálený více než 3 km v otevřené rakvi na ramenou. Nebylo to lehké dýchat za teplého počasí mrtvolný puch a přesunovat máry z ramena na rameno. Dostali jsme za to bochník chleba, hroudu másla a velkou okurku a jednou i rubl. Někde jen rubl. Hlavně, že jsme se najedli.“

Dostal jsem bolesti v hlavě a v obličeji se mi objevily opuchliny. Lékař mě poslal do vojenské nemocnice v Kyjevě. Nemocnice měla dvě rozsáhlá poschodí. V dolním léčil nemocné a raněné z fronty dr. Richtr a v horním poschodí lékař ruský. Tento ruský lékař konstatoval, že opuchliny jsou od zkažených zubů a po prohlídce mi označil 14 zubů k vytržení. Bylo mně 19 a ½ roku. Šel jsem s lístkem k dr. Richtrovi postěžovat si, co mě v tak mladém věku potkalo a jestli není možné jiné řešení. Prohlédl mi zuby a šel se mnou k rudému lékař. Nakonec se dohodli, že mi bude vytrženo jen 9 zubů a 3 boudou vyplombovány. Budu docházet podle pokynů do laboratoře /ambulance/ severozápadního frontu značně vzdálené od nemocnice a přespávat v nemocnici. Ambulatoř byla ve velkém obdélníkovém sále, v níž se nacházelo 26 křesel a 26 lékařů. Na jeho konci pak byla malá místnost s utěsněnými dveřmi, kde se trhaly zuby. Byl jsem přidělen k lékařce velké silné postavy, tvrdého a studeného vzhledu, zřejmě židovce. Nazývala mě Zrůsta. Posadila mě do velkého křesla, připevnila mně hlavu řemenem těsně ke křeslu, dala pouta na ruce, které připevnila na zadní straně křesla a nohy přivázala k podnoží. Dala se do trhání zadní dolní levé stoličky. Zub se jí v kleštích rozdrtil. Zabírala do hloubky znovu a znovu a vytahovala jen malé třísky. Řval jsem bolestí a pak jsem omdlel. Pustila mě, abych přišel pozítří. Pověděl jsem to br. lékaři Richtrovi. Dal mně lahvičku kokainu, abych to zubní lékařce odevzdal.

Následujícího dne však vypukla ukrajinsko-ruská válka a bitva o hlavní město Ukrajiny, o Kyjev. [70] *Cestování do ambulatoria bylo značně nebezpečné. Musel jsem se místy i plazit podle zdí nebo chodníků. Mé lékařce se všechny zuby zpřetrhaly, nebo rozdrtily. Pak je tahala háčkem s kousky dásní. Při každé návštěvě mně vytáhla jednu*

[70] Nejednalo se ještě o Ukrajinsko-ruskou válku ta začala až v únoru 1918. Byli to boje mezi místními bolševiky a junkery věrnými Prozatímní vládě.

třísku z rozdrcené stoličky. Trvalo to měsíc, než mi je vytahala. Pak mě na roztrhanou dáseň zhotovili protézu na háčky. Vrátil jsem se do Borispolu.

Asi za týden jsem byl vyslán se skupinou úderníků do Tarnopole, kde po opuštění fronty zanechali Rusové mnoho pušek, které nám scházely. Neuspěli jsme. Byli tam již Němci. Zpáteční cestou jsme jich nasbírali jen 12.“[71]

Úderný prapor se začal vytvářet již na podzim roku 1917, kdy byl v Borispolu schválen kurz o úderné taktice jako poslední novince války. V počátcích měl jen 142 mužů, mezi něž patřil i Josef Zrůst. Výcvik probíhal v úderném parku, který byl pro tyto účely zřízen a vedl ho praporčík Švec a podporučík Helbich. Probíhal velmi intenzivně ve velkém mrazu a za stálého a akutního nedostatku potravy a šatstva. Pro nedostatek vhodné stravy se také Josef Zrůst ocitl v nemocnici s kurdějemi.[72]

Po ukončení kursu 22. prosince 1917 se začala organizovat u každého pluku druhé divize jedna úderná rota. Josef Zrůst byl 1. 1. 1918 zařazen k první rotě druhé divize[73] s velitelem poručíkem Rudolfem Háskem, která se nacházela u 5. pěšího pluku T. G. Masaryka v Borispolu. Stav úderného praporu byl tehdy 27 důstojníků a 820 vojáků.

4.3 Úderný prapor v Jagotinu

„Dne 1. 1. 1918 byl úderný prapor přemístěn do Jagotina, menšího města vzdáleného asi 20 km od Kyjeva. Bylo nás tam několik vysláno, abychom zajistili ubytování po domech a obstarali do příchodu praporu chleba. Zásobování se nám však nedařilo. Pekaři nechtěli opustiti svůj provoz a měli nedůvěru k proplácení. Obrátili jsem se tedy na Generála Šokorova, který tam byl mimo jiné posádkovým velitelem. Dal nám poukazy na mouku a sjednal upečení u jednoho pekaře po jeho pracovní době. Dřevo nám však nevydal, protože ho měl málo a nebyl k sehnání. Co teď? Příští den jsme čekali příchod praporu. Zadělali jsme na chleba a když se setmělo, rozebrali jsme všechny okolní dřevěné ploty a do rána jsme upekli 2 sady chleba. Ráno jsme šli do blízkého lesa a vyhledali naschlý mohutný smrk, podkopali díru a vložili do ní 5ti funtovou bombu /2 ½ kg/, ucpali, zapálili šňůru a vzdáleně se ukryli. Výbuch byl veliký, strom vyskočil a složil se. Obyvatelé byli postiženi a od toho dne nám vycházeli ve všem vstříc. Generál Šokorov nám pak zajistil pekárnu v blízkosti železniční stanice. Avšak v následujících dnech se pekárna ocitla v palbě mezi ruskými a ukrajinskými vojsky.

---

[71] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 15-17.
[72] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legií.* Hranice: památník osvobození, 1930, s. 29-41.
[73] VUA- Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta, čj.889/2008-2111. Průběh služby.

Okna byla rozstřílena. Pracovalo se pod výší oken na zemi. Ale to už jsem byl u své roty.

Dne 3. března 1918 byl uzavřen tzv. brestlitevský mír mezi bolševickým Ruskem, vilémovským Německem a Rakousko-Uherskem. Němci přesto postupovali dále od vnitrozemí Ruska, nedbajíce na územní hranice příměří. Jejich přední části pronikly do Kyjeva, když naše pluky 1. divize pochodující od Tarnopole do Kyjeva dosud neuspěly. Z Kyjeva vycházel jediný železniční most s tratí směřující k Moskvě a od Charkova na Ural. Kyjev byl obloukem uzavřen ze dvou třetin velikým Dněprem bez mostů. Obejití města bylo nemožné. Museli jsme si probojovat cestu městem k mostu. Musel být za každou cenu ubráněn. O tento most bojovali s našimi i bolševici. Němci z Kyjeva ustoupili. Naplněnými ulicemi obyvatel opouštěly roty u pluku 1. divize základnu svého odboje Kyjev.[74] *Obyvatelstvo se loučilo tiše a mnozí se slzami v očích."*[75]

Do Jagotina se vojáci dostali vlakem. Zatímco první úderná rota se sem dostala bez problémů, čtvrtá rota musela cestovat v chladném zimním počasí na stupátkách vagónů, protože Rusové vojáky nechtěli pustit dovnitř do vlaku. Městečko bylo rozlehlé uprostřed s náměstím, kostelem a malými dřevěnými domky, většinou obydlenými židy. Ubytování si zařizoval každý sám. Rotám byly přiděleny rajony, ve kterých si jednotlivci hledali byty.

Strava byla velmi jednoduchá každý den stejná. Byla to polévka, maso a knedlík. Kdo mohl, dokrmoval se u svého ubytovatele. Na práci pekaře, kterou zde zastával i Josef Zrůst se nechtěl nikdo hlásit. Došlo to tak daleko, že musely být vydávány menší porce chleba. Situace byla zachráněna příjezdem šesti pekařů od sedmého pluku. Později bylo dovezeno proso, hrách, pohanka, cukr a čaj a strava už nebyla tak jednotvárná.

Výcvik začal 17. ledna za mrazivého počasí na náměstí u kostela. Jednalo se o významnou chvíli, protože to bylo první shromáždění celého úderného praporu. V pozdější době cvičily roty ve svých rajonech.

Na konci ledna přijelo do Jagotina několik vlaků s ukrajinskými hajduky.[76] Za nimi už mířili bolševici a vše směřovalo k blížícímu se konfliktu. Dne 30. ledna u nádraží proběhly boje mezi těmito skupinami a odpoledne již bolševici měli městečko pod kontrolou. Protože uznávali ozbrojenou neutralitu legionářů, nedošlo ke střetu s úderným praporem. Vše bylo ukončeno divadelním představením, kam byl pozván

[74] Této operace se Josef Zrůst neúčastnil, jedná se o jeho informace o první divizi.
[75] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 17-18.
[76] Jednalo se o ukrajinskou jízdu.

i velitel rudé armády Muravjev. Prapor pak převzal s bolševiky ochranu nad městečkem. [77]

4.4 Cesta na východ z Jagotina do Penzy

„Za 14 dní přišel rozkaz rychle se navagónýrovat k odjezdu. Neměli jsme však vlak. Pomáhali jsme vlastními silami stahovat vagóny. Sháněli jsme kamínka na uvaření čaje, lavice, prkna i jídlo. Otevřeli jsme velký sklad u samého nádraží, který byl plný zboží všeho druhu. Odnášeli jsme do vagónů sekery, pily, deky, prádlo a já jsem odnášel s naším lékařem lékařské nástroje a potřeby a pro sebe balík košil. Jeden bratr si přinesl z cukrovaru pytlík cukru, druhý chytil volně pobíhající prasátko a přivázal za nožičku k poslednímu vagónu.

Od Kyjeva již zněla zase dělostřelba. Odjížděli jsme k Poltavě. Na první zastávce, kde stroj nabíral vodu, byl zase sklad, ale hlídač nám ho odepřel otevřít. Urazili jsme zámek. Byl plný beden se smetanovými konzervami. Vzali jsme si do každého vagónu jednu bednu. Na další zastávce zase sklad beden naprosto stejných. Vzali jsme si zase po jedné bedně, aniž bychom je otevřeli. Stalo se tak až za jízdy. Nastalo velké zklamání. V bednách byly plynové masky. Házeli jsme je obloukem dveřmi vagónů za koleje. Když jsme přijížděli k poltavskému nádraží, byl náš vlak signálem zastaven. Vyhlédli jsme, abychom zjistili, co se děje. Spatřili jsme řadu kulometů namířených na náš vlak. Vyšel proti nám důstojník, jemu šel vstříc mířil náš velitel. Rezolutně oznámil, že nás dále nepustí, protože jsme se dopustili krádeže ruského majetku. Náš velitel namítal, že za námi postupuje německá armáda, která všechno zabere a že je i pravděpodobné, že je v této chvíli už zabrán. Pak se ustavil na stanovisku, že nás propustí, bude-li škoda ihned zaplacena. Náš velitel mu sdělil, že žádné peněžní hotovosti nemá. Důstojník namítl: „ Když nezaplatíte, odjezd nepovolím.“ Náš velitel tedy nechal vystoupit beze zbraně všechno mužstvo, aby složili do nastavené čepice všechny peníze, co měli, abychom mohli pokračovat v jízdě. Byli jsme zbaveni posledních kopejek.

V té době bojovali proti sobě o budoucí směr vývoje bolševici a menševici. Každá z těchto stran nás chtěla využít pro boj proti té druhé. Profesor Masaryk sjednal se spojenci odjezd do Francie a s bolševickou vládou absolutní neutralitu. S bolševickým komisařem Ukrajiny smlouvu o ozbrojené neutralitě a volném odjezdu.

Dojeli jsme do města Charkova. Má dvě velká nádraží. První pro směr k Moskvě a druhé k Moskvě a Uralu. První měli obsazené bolševici a druhé menševici. A bojovali proti sobě. Bolševici nás chtěli pustit na druhé nádraží jen s podmínkou, že jim

[77] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legií.* Hranice: památník osvobození, 1930. Jagotin, s. 29-41.

pomůžeme porazit menševiky. Nastalo úmorné jednání s oběma stranami, dovolávajíc se sjednané neutrality. Mezitím přijel na první nádraží prapor ozbrojených gymnasistek s Petrohradu, které chtěly svým příkladem pozvednout morálku ruských vojsk k obnovení fronty proti Němcům. Spatřivše slavné Čechoslováky vlezly do našich vagónů, nastalo velké přátelení a líbání, každá se zavěsila na jednoho bratra a nakonec se usnesly jít bojovat s námi. Dalo to našim důstojníkům mnoho práce, než je přesvědčili, že to není možné. Přejeli jsme na druhé (východní) nádraží a obtíže začaly znovu. Chtěli nás propustit, až jim pomůžeme porazit bolševiky. Jednání však bylo kratší a my jsme nastoupili cestu k Uralu.[78]

Cesta po Volze byla zdlouhavá. Museli jsme udržovat s vlaky jedoucími za námi stálé spojení pro možný případ německého přepadení. Přitom nám došla z Penzi zpráva, že nebudou připuštěny k průjezdu jen vlaky úderného praporu. Nemohouc si dovolit vyvolat překážky v dopravě sňali jsme údernické odznaky, vstupovali jsme do projíždějících vlaků první divize a oni do našich vlaků po dobu, než projedeme Penzu. Ve smlouvě ČSR v Paříži s bolševickou vládou o ozbrojené neutralitě bylo stanoveno, že zbraně odevzdáme až ve Vladivostoku. V Penze však vydal vojenský ministr ultimativní rozkaz na odebrání všech pušek i ostatní výzbroje u všech vlaků až na tři pušky pro každý vlak pro ochranu cesty přes Sibiř. Já jsem si však pušku obvázal špinavými hadry a připevnil pod vagón. Když jsme byli odzbrojeni, nastala usilovná agitace pro vstup do bolševické armády. Byla však až na malé výjimky bezúspěšná. Agitovali čeští bolševici a Maďaři.“ [79]

Ráno 3. března nastoupil úderný prapor svou cestu na východ.[80] Češi si za krátký pobyt v Jagotině získali oblibu, a tak se s nimi obyvatelé srdečně loučili. Nejdříve však byly naloženy zásoby a upraveny vagóny. Jednalo se o obrovské množství zásob: cukr, zelenina, sádlo, koně, dobytek, prádlo, obuv a jiné. Byly naloženy i sudy s lihem z místního lihovaru, které později sloužily jako velmi účinný prostředek při jednání s ruskými úřady. Všude byl chaos. Ve vagónech visely kotlíky, pušky a různé oděvy. Na pryčnách byly přikrývky, pláště a spousta jiných věcí a mezi tím i na tom seděli vojáci.[81]

První cesta vedla k Poltavě. První noci ve vlaku byly krušné. V drtivé většině vagónů nebyla kamna, a tak vojáci trpěli mrazem. Vlaky zastavovaly na každé malé stanici. Do Poltavy úderníci dojeli 5. března. Na nádraží stál pancéřový vlak obsazený

---

[78] Podle kroniky úderného praporu se vlak ve kterém byl i Josef Zrůst zdržel v Charkově jen velmi krátce. Domnívám se, že tato událost proběhla až v Balašově o dva týdny později kde dochází k podobnému konfliktu.

[79] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 18-22.

[80] Třetí úderná rota odjíždí ze štábem druhé divize jako jeho ochrana. V dubnu je pak přidělena jako ochrana štábního vlaku armádního sboru v němž se nachází i odbočka ČNR.

[81] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Evakuace- cestou na východ, s. 41-46.

hlavně českými komunisty. Byly zde také kanceláře českých komunistů v čele s Munou.[82]

Z Poltavy odjel vlak úderného praporu 8. března směrem k Charkovu. Tam se dostal 11. března a hned pokračoval do Vorožby, kam dojel následující den. V té době zrovna probíhaly boje u Bachmače a úderný prapor zajišťující zadní voj evakuace z této oblasti vyjel z Vorožby jako poslední. I při přesunu nezanedbávali vojáci výcvik a při častých zastávkách v něm pokračovali. Zkrášlovali si i vagóny (teplušky), objevovaly se na nich nápisy všech možných měst, městeček a vesnic, které jim připomínaly domov. [83]

Do Penzy jel jejich vlak spolu s částí armády pro přeplnění tratě oklikou přes Bělgorod, Kupjansk, Balašir a Rtiščevo. Čím více se vojáci blížili k Penze, tím hůře se k nim Rusové chovali a vlaky se stále více zpomalovaly. Dne 25. března přijel vlak do Balešova. Místní bolševické vedení nebylo částí obyvatelstva příliš oblíbeno, zejména železničními zaměstnanci.[84] Napětí zde rostlo a hrozil konflikt obou stran. To nakonec vyvrcholilo večer 26. března, kdy došlo k bojům. To už byl vlak úderného praporu ve výpomocné stanici Balašova a do sporu obou stran pro dodržení přísné neutrality nezasahoval. Ráno již byla stanice v rukou bolševiků.

Protože přišla zvěst o tom, že do Penzy nebude vpuštěn vlak s úderným praporem, přišel rozkaz, že se mají odložit úderné odznaky červeného trojúhelníku s umrlčí hlavou a dvěma zkříženými hnáty. Z vagónů musely být odstraněny všechny kresby připomínající tento prapor. Zanedlouho přišel další rozkaz o odevzdání zbraní. Každý vlak si měl ponechat 168 pušek, ke každé 300 nábojů a jeden kulomet s 12 000 náboji. V noci si však vojáci kulomety poschovávali na různá místa, aby na ně bolševici nepřišli.[85]

4.5 V Penze a v prvních asijských městech

„Průjezd Penzou byl záměrně brzděn a pluky první divize a větší části druhé divize se obtížně posunovaly kupředu. Využivši této situace zahájili Němci motorizovaný nástup na železniční uzel Bachmač s úmyslem přeříznout železniční trať Charkov-Penza z boku a pak zlikvidovat celou naši armádu. Měli jsme však také své zpravodajství a znali každý jejich pohyb. Bolševiky také hnětlo, že Němci nedbají demarkační čáry

[82] Alois Muna se neúspěšně pokusil převzít vedení odboje pomoci Čs. revoluční rady dělníků a vojáků. Byl zakladatel a předseda Čs. komunistické strany na Rusi.
[83] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Evakuace- cestou na východ, s. 41-46
[84] U železnice byli často zaměstnáváni bývalí ruští důstojníci.
[85] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. V zadním voji , s. 48-53.

stanovené v brestlitevské smlouvě. Postupují do vnitrozemí a odvážejí Ruský majetek. Na ochranu Bachmače byli vyslány části sedmého pluku, které nebyly ještě odzbrojeny, půlrota úderného praporu[86] *a s čím jsme nepočítali - bolševici se k nám připojili s několika rotami, dozbrojili i naše části a nastal nástup k Bachmači. Provedlo se obklíčení podle plánu našich důstojníků. Němci zaútočili v předpokládaném prostoru a byli zahaleni naší palbou. Měli však přesilu. Boj trval den a dvě noci. Němci byli poraženi a ustoupili. Z úderného praporu padl jeden důstojník a devět mužů.*[87] *Ztráty bolševiků neznám. Německé ztráty byly několikrát větší. Bachmač vešla do naší i německé historie slavně.*

Po této bitvě nám bylo umožněno vybavovat své vlaky z Penzy rychleji. Naší životní otázkou bylo dostat se s celou armádou za Ural. Části první divize musely často pro nedostatek vagónů nebo lokomotiv postupovat pěšky, což zdržovalo přesun.“[88]

Průjezd Penzou a odevzdání zbraní proběhlo bez větších komplikací. V tomto městě se nacházel hlavní stan bolševické agitace, tu však vojáci silně pomíjeli.[89] Dne 14.dubna odjel vlak s úderným praporem směrem k Samaře. Jízda probíhala velmi rychle bez zdržení a následující den byli již vojáci na místě. Zdejší sovět opět žádal odevzdání zbraní, aniž by k tomu byl pověřen. Úderníci odevzdali devadesát pušek již z povoleného stavu. Po projetí Ufou se vlak dostal na pohoří Uralu. Vojáci, aby lépe viděli, vylézali na střechy vagónů a užívali nádherné scenérie. Po projetí Čeljabinskem 20. dubna přijeli do prvního mimoevropského města Kurganu. Zde se připojil nově jmenovaný náčelník druhé divize podplukovník Boris Fědorovič Ušakov. Do Kanska-Jenisejského vlak dorazil 26. dubna.[90]

---

[86] Jednalo se o praporčíka Sobotku s 27 muži úderného praporu.
[87] Ve skutečnosti padli dva muži úderného praporu a velitel praporčík Sobotka.
[88] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 21-22.
[89] Od 1. ledna do 26. dubna 1918 zběhlo z úderného praporu 42 mužů. Do 29. května, tedy do vystoupení 3 muži a později ještě 4 vojáci.
[90] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Penza, s. 53-56.

5. Začátek sibiřské anabáze

5.1 Reakce na čeljabinský incident

„Pluky druhé divize nastoupily cestu k Volze a přes Ural. Když dojel první vlak do Čeljabinsku, vyhrnuli se naši hoši z vlaku nadýchat se čerstvého vzduchu. Přihrnulo se k nim mnoho ozbrojených bolševiků mluvících rusky, maďarsky a německy. Jeden Maďar bez jakýchkoliv důvodů uhodil bratra kusem železa do hlavy a smrtelně ho zranil. To naši hoši nesnesli. Vrhli se do davu. Překvapeným bolševikům vyrvali zbraně z rukou. Rychle se seskupili a vyzvali bolševiky, aby se vzdálili. Prchali ozbrojení i neozbrojení. S odvoláním na tento případ popsaný zkresleně vydal ministr vojenství Trockij rozkaz zcela odzbrojit všechny vojenské vlaky Čechoslováků, důstojníky a poddůstojníky postřílet, mužstvo vyzvat vstoupit do rudé armády, a které odmítne, dáti do zajateckých táborů k odeslání do Rakouska. Na co bolševici zapomněli při odzbrojování, byly ruční bomby, které jsme měli uschovány v lůžkovinách. Byla to zpočátku naše jediná obrana.

A nyní o důvodech, proč k těmto drastickým opatřením došlo. Po brestlitevském míru vyslalo Německo do Ruska jako velvyslance svého diplomata šlechtice Mirbacha. Zajatci německé, maďarské a turecké národnosti byli odesíláni do táborů v Sibiři a bylo jich tam odhadem asi půl milionu. Tyto zajatce potřebovalo Německo a Rakousko dostat zpět, aby jimi mohlo posílit západní frontu. Ale trať na Sibiř i v Sibiři byla zaplněná československými vlaky jedoucími na východ. Druhá verze byla, že nás bolševická vláda potřebuje jako zocelené gardové vojsko k ochraně vládních budov. My jsme do bolševického vojska vstoupit nemohli, protože naše národní rada v Paříži dosáhla u spojenců určité závazky pro naše národní osvobození a Rusko neukončivše vítězně válku, nebude mít na mírové konferenci zastoupení. Nám šlo o osvobození národní, kdežto bolševikům o osvobození sociální.“[91]

V době čeljabinského incidentu se do města začali sjíždět delegáti na připravovaný sjezd. Ti dne 20. května zvolili prozatímní výbor, jehož úkolem bylo pracovat všemi prostředky na uvolnění další cesty. Předsedou byl zvolen Bohdan Pavlů a tajemníkem F. Richter. Dále byla odbočka ČSNR zbavena vedení transportu a velitelská pravomoc nad jednotkami od Penzy po Irkutsk byla přidělena třem důstojníkům z výkonného výboru. Poručík Čeček přebral velení v evropském Rusku. Jednalo se o ešalony 4. a 1. pluku stojící před a v Penze, dále o 1. záložní pluk a dvě baterie 11. dělostřelecké brigády stojící mezi Penzou a Syzaní. Podplukovníku Vojcechovskému byly svěřeny vlaky od Čeljabinska po Petropavlovsk. Zde se nacházel 2., 3. a část 6. pluku. Pod kapitána Gajdu přešla pravomoc nad vlaky od Omska na

[91] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 22-23.

východ. Zde byla část 6. a 7. pluku a to v Novonikolájevsku u Marijinsku byla další část 7. pluku a 2. dělostřelecká brigáda. Dále na východ v Kansku-Jenisejském stál vlek Ušakovova úderného praporu 2. divize spolu s ešalonem 2. záložního pluku. Ještě dále na východ u Irkutska se nacházel zbytek 2. dělostřelecké brigády a jeden vlak 7. pluku.

Všechny tyto jednotky se měly vydat podle rozhodnutí prozatímního výkonného výboru vlastním pořádkem do pohybu směrem na Vladivostok a to bez dalšího vyjednávání se Sověty. Tam se již nacházelo 14 000 mužů 5., 8. a části 7. a 2. záložního pluku.

Jako reakci na čeljabinský incident nechává Trockij 21. května v Moskvě zatknout členy odbočky národní rady. Stane se to poté, co v sovětské vládě zvítězí Leninův názor, že největší nebezpečí pro sovětskou moc představuje Německo a že vyjednávání se státy Dohody je příliš nebezpečné. Trockij také odeslal do Čeljabinska telegram, v němž nařizuje československým vojákům vydat všechny zbraně. To však čeljabinský sjezd jednomyslně zamítl.[92]

5.2 První srážky a postup jednotlivých skupin československých legionářů

K prvním srážkám došlo již 24. května na vojcechovského - čeljabinském úseku. Jednalo se o 6. pluk, který se nechtěl nechat odzbrojit a u stanice Marjanovka došlo ke střetu s rudou gardou. Padlo zde na 200 gardistů a 28 Čechoslováků. Večer tohoto dne byl v Čeljabinsku zachycen telegram od Trockého, ve kterém nařizuje všem Sovětům na trati Penza-Omsk ihned odzbrojit Čechoslováky a každého, kdo bude na dráze přichycen ozbrojen na místě zastřelit. Podplukovník Vojcechovský se v reakci na to rozhodl zajistit si trať a veškeré zázemí k postupu na Omsk. Dne 27. května byl obsazen Čeljabinsk a v následujících dnech Miass a Petropavlosk. Dne 2. června obsadil 2. pluk Kurgan a cesta na Omsk byla otevřena.

Východně od Omsku vstoupily do bojů s bolševiky Gajdovy vlaky. Tato skupina se skládala ze tří oddělených částí, které se nejdříve pokoušely spojit. Dne 25. května se kapitán Kadlec zmocnil Marijinska a následující den Gajda Novonikolajevsku. Dále na východ Ušakovův úderný prapor dobyl Nižněudinsk a Kansk. Nejvýchodnější skupina dělostřelců 2. divize se zmocnila nádraží v Irkutsku. Bylo zde však podepsáno příměří a spolu s ešalonem 7. pluku se vojáci nechali odzbrojit a byli odesláni do Vladivostoku. K příměří se přidal také úderný prapor a poté, co se Gajdovi podařilo dobýt Tomsk a spojit se s Kadlecem, také on uzavřel příměří. Uvolnil si tím prostor k postupu směrem k Vojcechovskému.

---

[92] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 5, Místo Francie zpět na Volhu, s. 170-186.

Nejhůře na tom byla Čečkova skupina, která se nacházela v zadní části celé armády. Dne 29. května dobyla Penzu a to i přesto, že její rudá posádka byla mnohem lépe vyzbrojena. O pět dní později dobyla tato skupina Lipjagy, kde počet mrtvých sám mluví o statečnosti legionářů. Padlo zde na 30 našich a 1500 sovětských vojáků! Následující den ještě unikli nastražené pasti v Ivaščenikově a 8. června dobývají Samaru.

Postup našich jednotek dále směřoval ke vzájemnému spojení a k rozšíření dobytého území kolem transsibiřské magistrály. Nově vzniklá skupina pod velením Jana Syrového tak dobyla Tjumeň. Gajdova skupina Barnaul a Bijsk a 20. června spolu s Ušakovovými jednotkami Krasnojarsk. Tam došlo ke spojení Ušakovových a Gajdových sil. Konečně 27. června se dala do pohybu dosud váhající vladivostocká skupina, která ovládla město a vydala se směrem na západ.

Dne 6. července 1918 došlo východně od Ufy v Manjaře ke spojení Vojcechovského a Čečkovy skupiny. Tím byla obsazena celá magistrála až po Irkutsk. Čeček se svolením národní rady vydal rozkaz oznamující, že sbor je určen jako předvoj spojeneckých sil a jeho jediným účelem je vybudovat protiněmeckou frontu v Rusku. To bylo rozhodující rozhodnutí Československého armádního sboru.

Čečkova skupina se poté vrací od Ufy k Volze. Dne 22. července dobyla Simbirsk. Tak vznikla nová volžská fronta, která odřízla sovětské evropské Rusko od Sibiře. Mimo jiné tím byl znemožněn transport německých a rakousko-uherských zajatců na západní frontu. Na této frontě byla 6. srpna obsazena Kazaň s ruským zlatým pokladem.

Současně s volžskou frontou se vytvořila nová na severním Urale. Jednotky plukovníka Syrového a praporčíka Číly obsadily Jekatěrinburg, kde byla před jejich příchodem 17. července postřílena celá carská rodina. Gajdova skupina obsadila Irkutsk a v červenci jižní cíp Bajkalského jezera. Vojáci se pod velením generála Diterchse probojovali na sever po amurské dráze. To byl také vrchol vojenského rozmachu čsl. armády v Rusku.[93]

5.3 Následky postupu československých jednotek

Díky rychlým vítězstvím čsl. legií v Rusku se na dobytých územích zaktivizovaly protibolševické síly. V první polovině roku 1918 zde působilo na 19 samostatných místních a regionálních vlád. V Omsku byla jmenována zatímní sibiřská vláda pod vedením P. V. Vologovského. V Samaře vzniká všeruská vláda

[93] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 5, Místo Francie zpět na Volhu, s. 170-186.

ústavodárného shromáždění v čele V. M. Čenovem. Ta začíná organizovat vojenské síly, které by se přidaly na stranu Čechoslováků. Na Sibiři tak vzniká jeden z nejdůležitějších front občanské války. Politické síly jsou však značně nejednotné narozdíl od bolševiků, kteří tím získávají značnou výhodu.[94]

Velký ohlas na úspěch čsl. vojska je zaznamenán také od států Dohody. Anglie a Francie tlačí na USA, aby bylo využito úspěchů čsl. legionářů k intervenci do Ruska a otevření nové fronty s Německem a to za pomoci Japonců. Během srpna se bojů na Amuru účastní malé, spíše symbolické jednotky britsko-americko-francouzsko-italské.[95]

Československý armádní sbor je také nově organizován. Velitelem sboru a vrchním velitelem protisovětských ozbrojených sil se stává Jan Syrový. Ten je také povýšen do hodnosti generála. Veliteli divizí jsou jmenováni Stanislav Čeček a Rudolf Gajda. Jsou také organizovány nové pluky. Do sboru se přihlašuje během léta na 13 740 dobrovolníků. Vzniká 9. střelecký pluk K. Havlíčka Borovského, 10. střelecký pluk Jana Sladkého Koziny a 11. a 12. střelecký pluk.[96]

5.4 První střet úderného praporu se sovětskou mocí v Kansku.

„Náš úderný prapor dojel do Kaňska Jenisejského, nejsevernějšího města na sibiřské magistrále, kam zasahuje již značně severní polární záře. Byla tam bolševická posádka převážně z Maďarů a z Němců. Sympatie obyvatelstva se vesměs klonila k nám. Tak jsme se od obyvatel za několik dní dozvěděli, že budeme příštího rána přepadeni zdejší posádkou. Náš velitel dal tedy rozkaz k cvičebnímu nástupu na blízkou louku, seznámil nás se situací, ve které bude třeba, abychom přepadení posádky provedli včas my. Šlo zejména o kasárny. Pušky jsme měli tři a tu moji. Seznámil nás s podrobným plánem nástupu. Krom čtyř pušek jsme měli dost ručních granátů. V jednu hodinu po půlnoci jsme se nepozorovaně přiblížili do vhodné blízkosti kasáren. Jeden silný bratr dostal úkol zneškodnit v tichu strážného. To se mu podařilo. Uškrtil ho. Další povel zněl vhodit naráz do oken prvního a druhého poschodí ruční granáty. Povedlo se to bezvadně. Úderňáci v tom byli dobře vycvičeni. Vtrhli jsme do budovy s granáty v rukou a vyzvali je k odložení zbraní. Uposlechli. Obléhající úderníci zbraně odnesli a podělili se o ně. Zabezpečili jsme kasárna strážemi a jsouce ozbrojeni dobyli jsme postupně poštu, továrnu a velký muniční sklad, v němž bylo velké množství pěchotních zbraní. Vyzbrojili se jimi nejbližší vlaky za námi i před námi. Zajatcům jsme dali podepsat

---

[94] HARUĹOVÁ,Ĺ. Vnútropolitický vývoj Ruska očami slovenských legionárov. In VEBER,V. *Československé legie v Rusku.* Praha: Národní knihovna ČR-Slovanská knihovna, 2003, s.80-96.
[95] PICHLÍK, K. *Bez legent: Zahraniční odboj (Zápas o Československý program).* Praha: Panorama, 1991. Kapitola 4, Proti Sovětům, s. 371-386.
[96] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 5, Místo Francie zpět na Volhu, s. 170-186.

prohlášení, jímž se zavazují, že se už více nezúčastní boje proti Čechoslovákům pod trestem smrti zastřelením. Většina se podepsala křížkem. Všechny jsme propustili.“[97]

Zpočátku probíhal život v Kansku poklidně. Vojákům byla oznámena úprava platů podle hodností. Muži s hodností střelce (tedy i Josef Zrůst) dostávali od nynějška 12 rublů měsíčně. Bylo přislíbeno, že 29. května budou puštěny vlaky z tohoto města. Určený den předala místní telegrafistka podplukovníku Ušakovovi vzkaz, jenž obsahoval příkaz zastavit československé vlaky a mužstvo odzbrojit a poslat do zajateckých táborů. V důstojnickém vagónu se rozhodlo, že bude proveden útok na město.

Vojáci měli místo 20 úředně uznaných pušek 120 pušek a ostatní byli vyzbrojeni ručními granáty. Muži byli rozděleni na skupiny, ty měly obsadit jednotlivé části města. Na nejdůležitější místo kasárny bylo určeno 120 mužů s 35 puškami pod velením poručíka Háska. Mezi nimi i Josef Zrůst. Boj se rozhořel ve tři hodiny ráno. Bylo dobyto skladiště zbraní a ukořistěno na 5 000 pušek a mnoho nábojů. Tak úderníci během 40 minut obsadili celé město. Při této operaci ztratil úderný prapor tři legionáře. Bolševici měli okolo dvaceti mrtvých.

Podplukovník Ušakov vyhlásil ve městě válečný stav a nechal zorganizovat volby, kterými si místní obyvatelstvo svobodně zvolilo své zastupitele. O pořádek ve městě se staraly československé vojenské hlídky. Bolševici byli propuštěni a byl jim umožněn odchod do Kljukvené. Museli však slíbit, že nebudou nic podnikat proti našim vojákům.[98]

5.5 Úderníci u Kljukvené

„Zanedlouho jsme dostali zprávy, že se tito propuštění bolševici shromažďují ve stanici Kljukvená asi 20 km západně od Kanska a posíleni o nové jednotky připravují se znovu k útoku na náš vlak v Kaňsku. Rozhodli jsme se předejít je vlastním útokem. Řízení útoku převzal kapitán Gajda[99]*. Dal opatřit uhelné železné vagóny zevnitř stěnami písku v pytlích proti průstřelu. Před lokomotivu dal připojit tři prázdné plošinové vagóny. Předtím však vyslal tři muže převlečené do civilních ruských obleků a poslal je do týlu nepřítele, aby v době našeho útoku poškodili hlavní trať a znemožnili ústup železnicí. Vysláni k tomu bratři cestovali odděleně a jeden z nich chycen a zavřen do sklepa. Podařilo se mu však v noci uprchnouti, ale k cíli už nedošel. Nastal útok. Když jsme byli vzdáleni od Kljukvené asi 4 km, spatřili jsme lokomotivu řítící se největší*

[97] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 24.
[98] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Kansk-Jenisejský, s. 61-68.
[99] Útok byl řízen podplukovníkem Ušakovem. Gajda se nacházel v Mariinsku.

rychlostí proti našemu vlaku. Vše bylo však na tento případ připraveno. Zacvičený bratr při kratičkém zastavení vlaku odpojil plošinový vůz, vyskočil na lokomotivu, vůz dostal náraz k odjezdu, vlak couval zpět a my jsme čekali strnulí, co se stane. Lokomotiva najela na plošinový vagón, zvedla se a s ohromným řevem se sesula a svalila se bočně k náspu tratě.

Bratři vysláni do týlu nepřítele nemohli si opatřit nářadí na rozebrání tratě. Vytlačili tedy prázdný vagón z boční tratě na výjezdovou trať, vzali hlídači u strážního domku koně, který byl náhodou vybaven tažným ústrojím, zapřáhli ho do prázdného vozu a když se ozvaly píšťaly z nádraží, rozjeli se s ním proti nádraží a sami mu pomohli k rozjezdu vlastními silami. V této chvilce vyjížděl s prchajícími bolševiky a narazil na vagón s koněm. Lokomotiva vyskočila z kolejí. Naši je obklopili prudkou palbou. Bolševici se vzdali. Byl zajat oblastní bolševický štáb. Poznáni byli někteří, kteří podepsali prohlášení o neútočení. Byl to komisař (zřejmě Žid), několik Maďarů a dva Němci, kteří byli dopraveni do Kaňska a po vojenském rozsudku odstřeleni. Naše ztráty byly: jeden důstojník a devět mužů. Onen důstojník měl v Kaňsku vážnou známost s ruskou dívkou, která dozvěděvši se jeho smrti spáchala sebevraždu utopením.

Tak musela čsl. armáda bojovat o každou stanici od Volhy až po Cabarovsk v délce 7000 km.“[100]

Den před bojem v Kansku 28. června obsadil druhý záložní pluk Nižně-Udinsk. Spolu s úderným praporem se tím ocitli mezi dvěma bolševickými městy a to Krasnojarskem a Irkutskem. Tato města vyslala své síly proti těmto vojákům. Jejich vlaky ale uvízly v Kljukvené.[101]

Úderníci měli tak dostatek času připravit se na boj. Byl sestaven obrněný vlak pomocí pytlů s pískem a vyslána skupina dobrovolníků pod vedením praporčíka Švece, aby zabránila ústupu bolševiků rozebráním kolejí. U Kljukvené stálo přibližně 2 000 mužů s kulomety a dvěma děly, zatímco úderníků bylo kolem 400. Hlavní útočná skupina vojáků šla po mostě společně s vlakem. S nimi se pohyboval i Josef Zrůst. Další skupina útočila z boku přes řeku Rybnou. Most byl silně odstřelován děly a vojáci se přes něj dostali jen s velikými obtížemi. Rusové byli na mírné pahorkatině, která dominovala celé krajině. I přesto se po silném útoku museli rudí stáhnout a vytvořili novou linii. Tam se boj na chvíli zastavil. Bolševici totiž vyslali proti údernému vlaku lokomotivu. Situace byla zachráněna Ušakovovými rozkazy, které dopomohly k vykolejení lokomotivy. Potom útokem zahnali nepřítele do blízkých lesů. Zbytek

[100] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 25-26.
[101] GAJDA, R. *Moje paměti.* 3. vydání Brno: Bonus A, 1996. Díl 1, kapitola 3, Vystoupení podplukovníka Ušakova v Kansku Jenisejském a v Nižně-Udinsku, s. 64-68.

rudých ustupoval po dráze do Krasnojarsku. Byli však vykolejeni praporčíkem Švecem a následně se vzdali. Tím byl boj ukončen.

V této bitvě úderný oddíl ztratil 15 vojáků a dva důstojníky, zatímco bolševiků padlo na 150. Získané vítězství mělo velký úspěch. V Krasnojarsku byla nařízena evakuace a místní bolševická posádka jej opustila.[102]

5.6 Boje v Šebartě u Nižně-Udinska a zranění Josefa Zrůsta

„V Nižně-Udinsku ležícímu na trati východně od Kaňska Jenisejského a v jeho okolí začaly se sjednocovat rudoarmějské jednotky a ohrožovaly náš průjezd na východ. Bylo nutné si cestu probojovat. Bylo usneseno provésti to obchvatem. Byla tedy vyslána první úderná rota, aby obsadila stanici Šebartu a znemožnila ústup rudoarmějců od Nižno-Udinska, až budou hlavní naší skupinou od Kaňska tlačeni.

Již při přeplavování řeky Udu chytil jsem se bednění jednoho vozu v domnění, že se nepotopí. On se však ponořil a já s ním. Nevydržel jsem s potlačením dechu a nabral do sebe vodu. Museli mně ji vypumpovat. Byl jsem několik hodin zmalátněný. První nehoda.

Před zahájením boje jsem byl určen jako kulometčík na pravém křídle útoku. Byl mi přidělen jeden pomocník a dva nosiči munice. Při zahájení útoku narazili jsme na prudkou palbu nepřítele ukrytého v hustém olšovém mlází naprosto nepřehledném. Umístil jsem se s kulometem nalevo od houštiny kryt zboku mlázím a malým zděným domkem stěnou bez oken. Vrhl jsem na otevřené podstřeší dva granáty, abych nemohl být z půdy odstřelen. Zahájil jsem kulometnou palbu na vagóny stojící na volném prostoru i pod ně, do protějších oken budov, ale tam, kde toho bylo co nejvíce zapotřebí, jsem zasáhnout nemohl, protože houština byla naprosto nepřehledná a nemohl jsem poznat, kde se nacházejí, abych nestřílel do vlastních. Zbývalo mně už jen několik patron a nosiči munice nikde. Vtom volal velitel roty od trati: „ Pravý kulomet kupředu!“ Odpojil jsem vrchní část kulometu a chystal se k přeběhnutí volného prostoru k trati. Můj pomocník bratr Sláma mě strhl zpět: „Tento prostor nepřeběhneš!“ Řekl jsem mu: „Když nepřeběhnu, nechoď za mnou, když přeběhnu, přijď.“ Přeběhl jsem až k samé k trati. Než jsem se stačil položit, dostal jsem střelnou ránu z boku do hrudi. Zařval jsem bolestí a bratr Sláma, který už běžel za mnou vida to, obrátil se útěkem zpět, ale ani tam nedoběhl. Byl zasažen střelou do lopatky, a tak se jen odplazil. Protože jsem křičel, házeli na mě rudoarmějci zakopaní za tratí přes vagón ruční granáty. Dopadaly za mě několik metrů, takže mě střepiny nezasáhly. Pak jsem upadl do mdlob.

---

[102]VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legií.* Hranice: památník osvobození, 1930. Kljukvené, s. 68-75.

Naše situace začínala být zoufalá. Vtom se však přihnali kozáci, kteří před tím hlídali přístupové cesty a zahájili do zad rudoarmějců prudkou palbu. Nastal u nich veliký zmatek. Prchali a padali pod střelbou kozáků do lesa a kam kdo mohl. Boj byl ukončen. Snášeli se ranění a mrtví a mě odnesli v náručí. Kozácká sestra s naším saniťákem poskytovali provizorní obvázání. Dostal jsem skleničku koňaku, abych překonal mdlobu.

Sešli se naši i kozáčtí důstojníci, aby posoudili situaci. Byla beznadějná. Měli jsme jedenáct padlých, devět těžce raněných (mezi nimi i já) a jedenáct lehce raněných. Kozáci měli jednoho padlého a jednoho raněného. Z ruských dobrovolců jeden raněný. K tomu jsme dostali zprávu, že v Nižnim-Udinsku je proti nám soustředěno nejméně 5000 rudoarmějců. Kromě toho pro obranu nezpůsobilý terén. Naše síly byly pro obranu nepatrné.

Padlo jednotné usnesení ustoupit. Dal velitel tedy rozkaz k ústupu na Katarbej. Sehnali jsme několik neokovaných dvoukolových kárek, naložili těžce raněné a táhli je ručně lesními hrbolatými cestami. Lehce ranění šli pěšky. Ve vesnici Margě jsme pochytali několik koní a zapřáhli je. Těžce ranění se pak vezli. Do Katarbej jsme přijeli v deset hodin v noci. Umístili nás po staveních. Za týden byla trať pročištěna a byli jsme převezeni do Šebarty a odtud i s mrtvými převezeni do Kaňska Jenisejského. Dali nás do nemocnice. Avšak lékaři tam nebyli. Uprchli ze strachu, co by je postihlo, kdyby ošetřovali Čechoslováky, což jim bylo zakázáno.

Převezli nás tedy do našeho vlaku a tam mě jedna zdravotní sestra s našimi saniťáky takto léčila. Protože mě obě rány (vstřelená i výchozí) silně hnisaly a zapáchaly, nalili do podélné misky jód a vzali půlmetrový špejlík a obalili jej vatou. Namočený v jódu vstrčili jej do střelné rány hledaje výchozí ránu. Pak to opakovali z druhé strany. Nadzvedli mě na ramena, abych byl vzpřímený, protože nebylo jisté, když jsem vstřelen ve sklonu, zda nejsou poškozeny vnitřnosti. Dělali mě to třikrát. Pokaždé jsem omdlel. Kdo si dovede představit, co jsem zkusil bolesti. Za týden pro nás přijel sanitní vůz a převezli nás do sanitního vlaku přechodně stojícího v hornickém městě Čeremchově.

Mrtvé bratry od Šebarty převezli do Kaňska, kde jsou pochováni. Když při pohřbu zahráli naši hudebníci „Kde domov můj“ , celá první úderná rota se rozplakala. Zakrátko jsem se vrátil k údernému praporu zahojen.“[103]

Po spojení Ušakovovy úderné skupiny s Kadlecovou a Gajdovou v Krasnojarsku 20. června 1918 postupovali všichni společně na Irkutsk.

[103] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 27-28.

Úderný prapor se 22. června přemístil do Nižně-Udinska.[104] Tam nevypadala situace příliš dobře, protože místní obyvatelstvo sympatizovalo s bolševiky. Ti s desetinásobnou převahou počali útočit. Čechoslováci se dali k ústupu. Podplukovník Ušakov a kapitán Gajda vypracovali plán protiútoku. Mělo se postupovat čelně proti nepříteli a obchvatem mu zamezit ústup a tím ho zlikvidovat. Pro obchvat byla určena první rota pod velením poručíka Hásky, jejichž součástí byl i Josef Zrůst. Bylo to 131 úderníků 150 kozáků z oddílu esaula[105] Krasilnikova.

Celá skupina zahájila útok 26. června a podařilo se jí donutit bolševiky k ústupu ke stanici Chinguj. Mezitím vyrazila obchvatná skupina, která měla vyčistit stanici Šebartu a přerušit telefonní a telegrafické spojení a připravit se k boji s ustupujícími bolševiky. V Šebartě byla posádka s 400 muži. Při útoku se Josef Zrůst nacházel na pravém křídle, které se skládalo z šesti zákopníků s jedním kulometem. Toto křídlo vedl poručík Ťalský. Hlavní skupina zahájila útok, ale křídla zůstala pod prudkou palbou vzadu. Místo překvapivého přepadu na ně byl protivník již připraven a tím se dostali úderníci do kritické situace. Pravé křídlo nefungovalo, neboť Josef Zrůst byl již zraněn. Naštěstí kozáci začali palbu z boku z výhodně postavených kulometů, což rozhodlo a rudoarmějci utekli do lesa. Stanice Šebarta byla obsazena. V tomto boji padlo 11 legionářů. Vzhledem k tomu, že měla rota mnoho raněných a ustupující rudoarmějci před Ušakovovou skupinou několikanásobně početně převyšovali 1. údernou rotu, rozhodl se poručík Háska k ústupu ke Katerbeji. Tam v domě pravoslavného popa umístili raněné. Skupina však neměla k dispozici lékaře. Byl zde jen sanitární poddůstojník. Teprve za dva dny se vydali zpátky na Šebartu, kde se již nacházel 6. pěší pluk. Dne 30. června byli úderníci v Kansku.[106] Zde také zůstal Josef Zrůst v léčení až do 27. července 1918.[107] Dne 1. července odjel úderný prapor z Kanska.

5. 7 Boje o bajkalské tunely a bitva u stanice Posolskaja

„Od 16. 8. 1918 se odehrávaly boje u stanice Posolskája. Byl to největší boj na sibiřské magistrále. Šlo o 32 tunelů po jižním břehu Bajkalského jezera. Kdyby se rudoarmějci těchto tunelů zmocnili, nebo trhavinami narušili, byly by naše cesty do Vladivostoku naprosto uzavřené, protože cesta mimo trať je neprůchodné pohoří obklopené bažinami. Aby nedošlo k poškození tunelů, bylo třeba dobýt je obchvatem. Velitel obchvatové skupiny byl ruský důstojník podplukovník Ušakov, rodák z Kaňska Jenisejského, jehož znalosti vojenské a přírodopisné byli nedocenitelné. Hlavní voj

[104] Mimo 3. rotu, která se nacházela v Petropavlovsku.
[105] Eseaul = kozácký rotmistr.
[106] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Boje u Nižně Udinska, s. 79-88.
[107] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, Praha.Legionářský spis Josefa Zrůsta. Ranění, ochrnutí a nemoc. Čj. 889/2008-2111.

z týlu rudoarmějců řídil kapitán Gajda. K dosažení posledního tunelu nebylo jiné cesty než přes jezero. Podplukovník Ušakov zajistil tři motorové lodice s vleky. Na odlehlém místě jsme se do nich nalodili a za tmy zahájili jízdu ke stanici Posolské. Bylo to velké riziko. Rudoarmějci měli na jezeře větší loď vyzbrojenou i lehkými děly. V případě srážky byli by nás lehce potopili. Kromě toho byl u třetí lodice poškozen vlek a muselo se po celou cestu vylévat vytékající vodu. Přistáli jsme za posledním tunelem, velitel dal rozkaz k rozebráni trati a odebral se ke stanici Posolska. Velitel stanice byl námi překvapen. Nevěděl o ničem. Uzavřeli jsme ho do sklepa a ujistili, že je to jen přechodně a že mu nebude ublíženo. Podplukovník Ušakov vzal telefon a spojil se s bolševickou posádkou ve Vrchně Udinsku a žádal o dodání určitého množství lehkých děl, kulometů a munice. Dal rozšroubovat koleje a čekal. Netrvalo ani hodinu, přijely tři vagóny s doprovodem bolševiků, vagóny se zaryly a hned se vykládala výzbroj. Měli jsme z toho takovou legraci, že jsme ani nezpozorovali, že nám doprovod zmizel do lesa. A to byla zase chyba. Velitel dal snížit most o jeden kvádr přes řeku Lénu, která vytékala z východní špičky jezera a před tunely na trati navršil pro obranu bariery ze štěrku. Seskupili jsme tři vagóny a dali si do nich baťohy. Protože jsme neměli co jíst, dal jsem si tam i svoje zuby. Útok Gajdovy hlavní skupiny se protáhl o dva dny. Rudoarmějci měli v tunelech 42 vlaků a v nich 30 až 35000 vojáků. Co znamenal proti tomu náš desant tří rot úderného praporu a jednoho praporu barnaulců (ruských dobrovolníků) - dohromady asi tisíc mužů. Z tunelu vyjel proti nám pancéřovaný vůz a za ním mraky rudých. Na obranném štěrkovém valu všichni padli, mezi nimi i bratr Douda,[108] náčelník pražského sokola. Vlaky dojely až ke sníženému mostu, který bránila čtvrtá úderná rota a s velkými ztrátami musela ustoupit. Vřava boje byla pekelná. První úderná rota musela ustoupit se zbytkem asi 70 mužů do horského boku proti jezeru. Situace naše byla beznadějná.

Bratr Lojza Dočkal, který bojoval v první linii před tunelem byl při vjezdu vlaků rudých odříznut a zůstal sám za jejich vlaky na břehu jezera. Strhl si červenobílou lentočku z čepice a čekal na svůj osud. Jak se vlaky pomalu pohybovaly kupředu a nadjel nákladní vagón, bratr Dočkal ho podlezl a kráčel do návrší ke své rotě. Nikdo kolem si ho nevšímal. Když byl asi v polovině cesty, dal se do běhu. Vyskákala skupina rudých a hnala se za ním. O našem úkrytu však nevěděli. Byli bychom prozrazeni. Vstal velitel roty, poručík Hásek, a zvolal: „Bratři! Když umřít, tak jako vojáci. Hurá!“ Překvapení bolševici upadli do hrozného zmatku. Naši vrhali do vagónu granáty. Bolševici se tlačili z vagónu ven, mnozí byli sraženi a zraněni pádem na zem, jiní skákali do jezera, chtíce se zachránit plaváním a největší houf se valil k východu na most prchnout do lesa, který byl za jezerem již suchý. Naši hoši vytáhli z vagónu

[108] Podpraporčík Douda spolu se svými muži umírá při bodákovém útoku s nepřítelem, který podnikli kvůli nedostatku nábojů a z toho plynoucí bezvýchodné situace.

kulomety a bleskově zahájili palbu po obou stranách vlaku dopředu i dozadu. Bojiště před tunely se vyprazdňovalo. Náhle jsme uslyšeli signál „Moravo, Moravo, Moravičko milá.“ To se ohlásil hlavní voj kapitána Gajdy, že je na blízku. Tunely byly zachráněny. Proslýchalo se, že tunely měly býti vyhozeny. Hledalo se a hle, u prvního tunelu byla nalezena skrýš se sedmi metráky dynamitu. Nedali ji tam bolševici, ale loupeživý ataman Semjonov. Ukořistili jsme čtyřicet dva vlaků. Do lesů za mostem prchali i naši majíce bitvu za prohranou, za nimi ve velkém počtu bolševici bez projevů nepřátelství a ochotně se našim vojákům vzdávajíce. Tak se stalo, že po řadu dní vraceli se jednotliví bratři se skupinami zajatých bolševiků.

Šel jsem si vyzvednout do našich vagónů odložený batoh. Ale jaké zklamání. Všechny batohy byly vyrabovány a mé zuby se válely rozšlapané na drť po podlaze vagónu.

Ztráty naše byly velké. Bolestná byla ztráta plukovníka Ušakovova. Byl náčelníkem štábu 2. divize a stratégem plánu tohoto gigantického obchvatu i jeho velitelem. Uprostřed jezera byl malý ostrůvek. Zjistil dalekohledem, že se tam pohybují lidé. Protože z toho ostrůvku byla dobrá viditelnost na naše pozice, vyslal tam na průzkum lodičkou šest mužů. Ti se však do večera nevrátili. Nasedl tedy druhého dne ráno se svým pobočníkem Srbem Stanišičem do lodičky, aby se osobně přesvědčili, co se tam stalo. Když se přibližoval k ostrůvku, mávali mu vstříc vojáci bez pušek. [109]*Domníval se tedy, že je to šest bratří, které tam včerejšího dne vyslal. Když vystoupil na břeh, obklopili ho, utloukli a zmučili odřezáváním údů k nepoznání. Rovněž tak jeho pobočníka. Vyslaná hlídka nebyla nalezena, tak jsme ztratili nenahraditelného velitele den před bitvou a bojovali jen s veliteli rot. Takové to bylo všude na Sibiři, kde bolševici zajali našeho bratra.“*[110]

Po ústupu rudých z Irkutska panovaly obavy, že odcházející vojáci poškodí bajkalské tunely. Byla tedy určena obchvatná skupina, která tomu měla zabránit. Boje se odehrávaly u města Kultuku. Vítězství legionářů stálo úderný prapor šest životů. Tunely byly zachráněny až na tunel číslo 39, který bolševici částečně rozbili. Úderníci již byli zcela vyčerpáni a po prohlídkách u lékaře bylo rozhodnuto o jejich odpočinku v Irkutsku. Zde byli ubytováni v místních dřevěných kasárnách na „Zvězdočce“. Tam se také dopravil Josef Zrůst po svém vyléčení.[111]

Za dobu pobytu úderného praporu v Irkutsku postupovaly ostatní části vojska této východní skupiny dále za ustupujícím nepřítelem. Bolševici si zřídili linii u stanice Mirunem, která byla velmi dobře kryta proti útoku. Protože zde umíralo příliš mnoho

[109] Plukovník Ušakov byl ve skutečnosti zajat na dráze na rozjezdu číslo 19.
[110] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s.29.
[111] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. boje u Kultuku, s. 91-97.

našich vojáků, vypracoval Ušakov tajný plán na útok do nepřátelského týlu u vesnice Posolskaja tím, že vojáky převeze přes jezero Bajkal.

Dne 14. srpna byl zahájen velmi riskantní převoz 1070 mužů, 75 jezdců a 6 děl přes jezero.[112] O dva dny později přirazili k břehu Posolského kláštera. Nádraží bylo obsazeno bez boje. Ze stanice poslal Ušakov falešný telegram do Verchně-Udinska, aby místní sovět okamžitě poslal vlak se střelivem a výbušnými látkami na obranu proti Čechoslovákům, kteří projevovali zvýšenou činnost. Výbušniny byly totiž potřeba k poškození železničního mostu. Na přijíždějící vlak byla připravena past. Nervózní vojáci začali předčasně palbu a byli prozrazeni. Rudí stačili utéci a telegraficky upozornit na nebezpečí do Verchně Udinska. Odtud byly pak vyslány všechny síly na stanici Posolskaja.

Ušakov mezitím vyslal barnaulský pluk po trati, aby poté co propustí část bolševických vlaků rozebrali koleje a tím rozdrobili jejich síly. Propustili celkem osm vlaků, v nichž bylo 2 000 rudých. Byl to však jen malý předvoj a k místu rozbití přijížděly nové a nové vlaky. Bernaulci museli ustoupit a rudí postupovali dále. Ušakov vytvořil novou linii u mostu před vesnicí Bolševěčinskoje. Legionářům se zde podařilo ukořistit šest vlaků. Situace se uklidnila a Ušakov se vydal s šesti úderníky a praporčíkem Staničičem navázat spojení s Barnaulci k rozjezdu číslo 19. Ti zde však už nebyli a Ušakov byl zajat.

To se doslechli vojáci úderného praporu a na jeho záchranu byla vyslána skupina pod vedením poručíka Háska. V ní se nacházelo asi 230 vojáků mezi nimi i Josef Zrůst. V boji u rozjezdu číslo 19 proti nim stálo asi 3000 bolševiků. Hásek vydal rozkaz k ústupu a kousek od nádraží byly vybudovány silné zákopy. Josef Zrůst se nacházel na levém křídle, které bylo na nejvýhodnějším terénu. Boj probíhal v noci a byl velmi urputný. Rudí dobyli hlavní val a pravé křídlo ustoupilo do močálu. Jediné levé křídlo se zatím drželo na místě. Tato skupina vyčkávala na spojení s postupujícími Gajdovými muži. Na trati před nimi byla srocena spousta bolševických vlaků, které se pro poškození mostu nemohly pohybovat kupředu. Ty byly slabě obsazeny, protože jejich vojáci se snažili opravit mosty. Háskova skupina se rozhodla tyto vlaky napadnout. Zakrátko bylo obsazeno asi patnáct vlaků. Další postup byl zastaven u mostu, kde se nacházeli bolševici. Úderníci už byli zcela vyčerpáni a situace se stávala beznadějnou. Naštěstí se objevil postupující 7. pěší pluk a spolu s ním byl podniknut útok a znovu dobyta stanice Posolskaja. Nepřátelští vojáci byli rozprášeni do okolí. Bylo zde

[112] Z toho bylo 400 mužů z úderného praporu, 500 mužů z barnaulského pluku, 120 z 1. roty 7. pluku a půl 4. roty 8. pluku (50).

ukořistěno 52 nepřátelských vlaků, také mnoho děl, vagónů, střeliva a jiného válečného materiálu. Důležité bylo otevření cesty pro spojení s vladivostockou skupinou.[113]

Při těchto výpravách a vůbec při pohybu po magistrále byl velký problém s potřebami pro vojsko. Existovala tzv. lávka, což byl vlastně jediný obchod na celé Sibiři. Pro zboží jezdili nákupčí. Ti nakupovali podle potřeb jednotlivých vojáků. Zboží, kterého bylo nejvíce potřeba, se nedostávalo, a tak se u jednotlivého sortimentu muselo losovat o majitele. Jednalo se o tak obyčejné věci jako bylo zrcátko nebo krabička na mýdlo.[114]

[113] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Irkutsk-Boje o zabajkalý, s. 97-111.
[114]ŠAFRÁNEK, J. Na tak zvaném „oddychu“, čili život na magistrále. *Cestami odboje,* 1928, díl IV, č. 54, s. 400-454.

6. První porážky a začínající rozkol v československém vojsku.

6.1 Omský sjezd. Ústup z volžské fronty.

Omský sjezd konaný od 23. července do 4. srpna 1918 odstranil prozatímní výkonný výbor a místo něho byla zvolena odbočka československé národní rady s místopředsedy Bohdanem Pavlů, Janem Jánským a Josefem Patejdlem. Bylo také rozhodnuto, že vojsko zůstane v Rusku a vytvoří základ protiněmecké frontě.

Dne 24. září 1918 bylo v Omsku ustaveno všeruské pětičlenné direktorium. To si však jen těžko podřizovalo oblastní vlády a vládu Dálného východu v čele s atamanem Semenovem si nepodřídila vůbec. Bojovými akcemi v Rusku byly zatíženy hlavně naše jednotky. Naprosto vázla i předpokládaná pomoc spojeneckých vojsk.

Začátkem září Lenin prohlásil, že osud revoluce závisí na vítězství nad Čechoslováky. V srpnu bolševici na severním Urale a Povolží soustředili pět armád, které několikanásobně převyšovaly počet čsl. vojáků. Na severním Urale se dařilo sovětským útokům čelit, ale volžská fronta, kde operovala hlavně 1.divize, se začátkem září začala rozpadat. Dne 10. září vojáci opustili Kazaň a následně Simbirsk a Volsk. V říjnu Syzaň a Samaru a hlavním opěrným bodem obrany se stala Ufa. V polovině října velení volžské fronty po Čečkovi přebral Vojcechovský a velitelem 1. divize se stal plukovník Švec.[115] Na pomoc jim přijely pluky podřízené generálu Gajdovi z Dálného východu, Zabajkalí a východní Sibiře. Gajda přebral velení na severouralské frontě, která měla svou útočnou činností ulehčit frontě volžské.V listopadu se fronta ve východním Rusku ustálila zhruba na linii spojující Verchoturje severně od Jekatěrinburku s Kungunem, Krasnoufimskem, Buguruslanem a Buzulukem. Tam na ní navazovala samotná jihozápadní fronta generála Dutova. Celá linie měla přes tisíc kilometrů a velel jí generál Syrový, pod nímž měli velení - na severu Gajda, ve středu Ljupovov a na jihu Vojcechovský.[116]

S prvními porážkami se začaly objevovat protesty vojáků. Legionáři pochybovali o smysluplnosti bojů, jejichž hlavní nápor ležel na jejich bedrech. Tragickým symbolem těchto událostí se stal velitel 1. divize plukovník Švec. Poté, co na železniční stanici Aksasovo odmítli vojáci 1. praporu 1. pluku splnit jeho rozkaz o zahájení útoku, se dosud velmi oblíbený plukovník ve svém vagóně 25. října 1918 zastřelil.

---

[115] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 5, Místo do Francie zpět na Volhu, s.170-186.

[116] SAK, R. *Anabáze: Drama Československých legionářů v Rusku (1914-1920).* Praha: Sazba Beda, 1996. Kapitola 4, Jak je snadné zabít sen, marné pokusy najít nové východiska, s. 61-93.

Do této zmatené situace přichází z Evropy zpráva o vzniku Československé republiky. Tu vojáci přijali celkem chladně. Více je zajímala situace na magistrále. Byli už totiž zcela vyčerpáni a slibovaná pomoc stále nepřicházela.[117]

6.2 Nástup Kolčaka jako ruského diktátora. Příjezd Štefánika do Ruska a jeho změny v organizaci vojska a postup vojska v první polovině roku 1919

Dne 18. listopadu byla v Omsku svržena vláda direktoria a byla nastolena vláda vrchního vládce a diktátora vší Rusi admirála Kolčaka. Tento převrat se udál za tichého souhlasu spojenců. ČSNR na to reagovala prohlášením, že vojsko nemůže a nebude podporovat násilnické převraty. [118] Mezi samotnými legionáři vládl proti Kolčakovi silný odpor. Samozřejmostí se stávalo odstraňování všech demokratických výnosů vydaných starou vládou. Českoslovenští dobrovolníci tak ztratili veškerou důvěru nejen k vedoucím činitelům v ruských krajích, ale dokonce i k vlastnímu vedení a sami v sebe. Začínal se ztrácet revoluční cíl dosažený osvobozením vlasti a někteří vojáci opouštěli bojiště a neposlouchali rozkazy. V této době začala Kolčakova vojska přebírat tíhu fronty. Vyčerpané zbytky čsl. armády se stahovaly do zázemí.[119]

Do Ruska přijel ministr války a vojenství generál Štefánik. Ten chtěl obnovit bojeschopnost našich vojáků a přesvědčit je o nutnosti ofenzivy směrem na západ. Zjistil však, že situace na frontě je vážnější, než se domníval. Vojáci už odmítali plnit úkoly i pasivní obrany. V prosinci byla ztracena Ufa a generál Gajda odešel do služeb Kolčakova. Štefánik se rozhodl přistoupit k reorganizaci vojska z dobrovolnického na pravidelnou armádu. Dne 14. prosince zrušil odbočku československé národní rady a zavedl pět úředníků, kteří podléhali ministerstvu války. Byly zrušeny komitéty a bylo zakázáno konat sjezdy. Na toto rozhodnutí reagovali legionáři velice podrážděně. Jednalo se totiž o přímý zásah do principů dobrovolnosti a demokratizace. Štefánik odjel dne 30. ledna, aniž by dosáhl vytyčených cílů.

V lednu 1919 se čsl. pluky postupně stahovaly z fronty. Zprvu k sibiřské dráze a později z Uralu směrem k Bajkalu. Obranné úseky byly předávány útvarům ruské armády. Generál Syrový dne 27. ledna stanovil rozkazem úsek železniční tratě mezi Novonikolajevskem a Irkutskem při Bajkalském jezeře jako operační území československého vojska. I přesto musely jednotlivé divize operovat na obrovském

---

[117] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 5, Místo do Francie zpět na Volhu, s.170-186.
[118] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 5, Místo do Francie zpět na Volhu, s.170-186.
[119] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. celková situace koncem roku 1918, s. 198-200.

území. Tak byl 2. divizi svěřen úsek dlouhý 890 km od Novonikolajevsku po Tomsk, 3. divize měla 960 km dlouhý úsek od Ačinsku po Nižněudinsk a 1. divize 500 km od Nižněudinska po Irkutsk.

Dne 1.února 1919 byl zrušen dosavadní název Československý armádní sbor a zavedeno označení Československé vojsko na Rusi. To už bylo v rukou výhradně československých důstojníků. Velitelem vojska byl generál Syrový, náčelníkem štábu podplukovník Bohuslav Všetečka, velitelem jednotek soustředěných na dálném východě generál Stanislav Čeček. Jednotlivým divizím veleli: 1. střelecké husitské plukovník Voženílek, 2. střelecké plukovník Ludvík Krejčí a 3. střelecké Lev Prchala. Každá z divizí měla čtyři pluky - pluky lehkého a těžkého dělostřelectva, muniční a dělostřelecký oddíl, technickou rotu a další speciální jednotky (viz tabulka v příloze).[120] Za československého vedení postavili své národní oddíly také Poláci, Jihoslované, Rumuni, Lotyši, Italové, Podkarpatští Rusíni a Baškirci.[121]

Přestože se čsl. jednotky stáhly do hluboké Sibiře, boje pro ně neskončily. Působily zde ozbrojené útvary, loupeživé bandy, zběhové ze vznikající ruské armády a němečtí nebo maďarští zajatci. Při službě byly roty často přiděleny na několik týdnů do nějakého zastrčeného místa úplně odříznutého od světa. Na magistrále také docházelo k častým železničním neštěstím kvůli poškozeným kolejím. K Bajkalu se také blížily sovětské oddíly a před nimi oddíly ruské armády. Docházelo k častému přepadávání obyvatel i vlaků. Tyto boje převládaly v březnu a dubnu 1919. V květnu se přešlo k taktice útočivých výpadů na jih a na sever magistrály. Náročné hlídání tratí, mostů, nádraží a podnikání útočných výpadů patřilo ke každodenní realitě života legionářů.[122]

6.3 Úderníci na uralské frontě. Kangurský úsek-tagilská fronta

„A nyní popíšu v kostce události té doby, jež měly velký vliv na naši revoluční čsl. armádu. Do Omska přijel od Černého moře přes Vladivostok admirál černomořského loďstva Kolčak a prohlásil se velitelem ruského vojska bojujícího proti bolševikům a za obnovení monarchie. Dal zlikvidovat prozatímní sibiřskou vládu opírající se na inteligenci zaměřenou do středu směrem demokratickým a mrtvoly dal naházet pod led do řeky. Za ním přijel na Sibiř generál Janin, jehož francouzská vláda jmenovala velitelem spojeneckých vojsk na Sibiři. Jeho velení podléhala Kolčakova

[120] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 5, Místo do Francie zpět na Volhu, s.170-186
[121] SAK, R. *Anabáze: Drama Československých legionářů v Rusku (1914-1920).* Praha: Sazba Beda, 1996. Kapitola 4, Jak je snadné zabít sen, marné pokusy najít nové východiska, s. 61-93.
[122] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 5, Místo do Francie zpět na Volhu, s.170-186

armáda (zatím bez vojska), československá armáda, polská armáda a vojenské útvary mise anglické, francouzské a jiné protibolševické složky. Generál Janin projížděl Sibiř velmi pomalu a nemohl, nebo nechtěl Prozatímní vládu zachránit.

Kdo poslal, nebo ustanovil Kolčaka do jeho funkce, není známo. Když nastala revoluce, prchali carští důstojníci za hranice. Největší počet však uprchl na Sibiř. V Kolčakově štábu a intendanctvu jich bylo 30 000. Nosili carské nárameníky. Všichni chtěli velet, ale žádný řádově bojovat. Nábor do vojska prováděli násilně. Zásobování prováděli drancováním po vesnicích, brutálně i krvavě. K nám se chovali přezíravě. V Omsku zastřelil bez jakýchkoliv příčin jejich voják při služební obchůzce našich vagónů bratra kapitána Tichého. [123]

Začátkem září 1918 jsme nastoupili cestu dlouhou 3000 km zpět na Ural. Účastnil jsem se těchto bojů: 7. 9. 1918 boje u Nevjasku, 12. 9. 1918 boje u Šaly, 15. 9. 1918 boje u Vrchní Tavalgy, 19. 9. 1918 boje Anatolskaja-Šajtanka.

Od 21. 9. do 5. 10. jsem se účastnil bojů u Nižního Tagilu, kde jsme ztratili při prvním útoku mnoho bratří a kde jsem byl při druhém útoku raněn do nadloktí pravé ruky střelou dum-dům, která proletěla, ale malý úlomek mám dosud ve svalu. Tagil byl jako terénní pevnost. Z naší strany chráněn velkým podlouhlým rybníkem a z boku zalesněným náspem. Když jej druhá rota v útoku překročila, stáhla se bolševická linie a doslova jej obkroužila. Všichni byli pobyti. Zůstalo naživu jen půl roty dlící v záloze. Útok musel být zastaven a udělán průzkum v okolí města. Zjištěno také bylo, že je tam velké množství vojska. Muselo tedy býti přisunuto takové množství našich vojáků nejen pro útok, ale i obklíčení města. Útok se podařil za velkých ztrát pro nepřítele, ale i našich. I když zraněn, musel jsem zůstat ve frontě. Nebylo bezpečného místa, kam bych se mohl uchýliti. Po skončení boje bylo nám povoleno odpočinouti si na stanici Šajtanka. Ale jak se tam dostat? Vedla tam sice železniční trať, ale v této době se s ní nedalo počítat. Byl ukořistěn značný počet koní, které úderníci používali k přepravě. Já jsem se však obával, že jednou rukou koně nezvládnu. Jiný dopravní prostředek tu nebyl. Najedou jsem zůstal sám s jedním starým koněm bez sedla se svěšenou hlavou a hřbetem ostrým jako hřeben. Přitáhl jsem si ho k pařezu a těžce na něho vylezl. Seděl jsem na něm poněkud bokem, protože jeho hřbet byl příliš ostrý. Šli jsme po kolejích, protože terén mně byl neznámý. Trať šla po vysokém náspu, protože kraj byl bažinatý. Šli jsme asi půl hodiny, když se před námi objevil vlak jedoucí do Tagilu. Snažil jsem se koně uhnout z trati, ale on byl jako dřevěný. Seskočit jsem se bál, abych se ještě více nezranil. Lokomotiva silně zahoukala, kůň se ulekl a skočil oběma nohama mimo kolej. Sklouzl se však a kutálel se z náspu a já vedle něho. Zůstal ležet a já viděl, že ho na trať již nevytáhnu. Krom toho jsem si pohnul obvazem, rána mně začala krvácet. Koně jsem

[123] Kapitán Tichý byl zavražděn v Jekatěrinburku.

tam nechal a šel po trati pěšky. Levou rukou jsem si přidržoval obvaz, abych zmírnil krvácení. Došel jsem vysílen ztrátou krve za dvě hodiny do Šajtanky. Byl tam lékař, dezinfikoval mně ránu a dal mi nový obvaz.

Dne 5. 10. 1918 jsem nastoupil pochod s úderným praporem na San Donato.“[124]

Zatímco Gajdova skupina odjela na východ, vrátil se úderný prapor na západ posílit uralskou frontu. Plukovník Vojcechovský zde měl zahájit ofenzivu, která měla pomoci těžce zkoušené volžské frontě. Přes Omsk, Petropavlovsk, Kurgan a Čeljabinsk se dne 5. září dostal vlak do Jekatěrinburku. Zde byla oznámena změna platů. Vojákům v hodnosti střelce (Josef Zrůst) bylo určeno 50 rublů měsíčně.[125]

Fronta na Urale byla jiná než sibiřská. Nebyla zde jednotná fronta ani jednotný směr postupu. Síly byly rozděleny na řadu úseků, které navzájem souvisely. Prostředí skýtalo mnohem více operačních možností pro obě nepřátelské strany. Na Urale bylo také více průmyslových center a s tím související větší bolševická propagace. Nebylo zde velké nadšení pro československé akce.

Hned po příjezdu do Jekatěrinburku byl úderný prapor použit k boji. Tak se již 9.září zúčastnil bojů u Nevjansku,[126] který byl dobyt bez ztrát na životech legionářů. Následujíci den jeli úderníci na kungunský úsek sarginské fronty. Zde se účastnili bojů u stanice Šaly. Skupina pod vedením velitele 6. pluku Krejčího, ve které byly dvě čety kozáků, tři roty 6. pluku a druhá a první úderná rota s Josefem Zrůstem, měla za úkol očistit od nepřítele Sarginský a Sylvinský Závod, vesnici Sagijevo a obsadit stanici Vogulku. Museli přitom pěšky během dvou dnů urazit asi 40 km, a to s první údernou rotou v čele. Boje skončily 14. září tím, že bolševici vyhodili vlakovou stanici u Vogulku do povětří a ujeli.[127]

Mezitím se bolševici opět pokusili dobýt Nevjansko. Tam plukovník Vojcechovský opět poslal na pomoc úderný prapor.[128]Nástup prováděli přes Bingovského Závod a osady Verchní a Nižní Tuvalgy. Tam je měli také vojáci napadnout. Boj trval od 15. do 17. září. Po vyhnání bolševiků se úderníci vrátili do svých vagónů ve stanici Nevjansk, kde si konečně aspoň jeden den odpočinuli.[129] Po

---

[124] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 30-33.
[125] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Cestou na západní frontu, s. 114-116.
[126] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta. čj. 8892008-2111. Účast v bojích, taženích a zvláštní poslání.
[127] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Kungurský směr. Boje o Sylvinský Závod a stanici Vogulku, s. 147-152.
[128] Spolu s nimi jsou poslány dvě roty 2. pluku, jedna 3. pluku a jízdní baterie podkapitána Kulovského.
[129] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Boje o Verchní a Nižní Tuvalgu, s. 152-155.

krátkém odpočinku pokračovali v bojích a od 17. do 19. září vyčistili od rudých osady Anatolská a Šajtanku. Z těchto osad ustoupil nepřítel na Nižní Tagil.[130]

Bolševická vojska byla zakopána a velmi dobře připravena na útok. Bylo zde na šest tisíc mužů (později doplněných o dalších osm tisíc). Dne 22. září sem byla povolána posila úderníků a velení nad útokem přebral velitel úderného praporu kapitán Dvořák. Po prvním útoku zde zahynulo na dvacet úderníků. Rota Josefa Zrůsta byla určena jako záloha. Přesto i oni měli značné ztráty, protože střelba nepřítele byla velmi urputná a granáty dopadaly až do zálohy. Bylo zde také mnoho zraněných. Ti, kteří nemohli utéci, si raději dávali granáty pod hlavu, aby nepadli do rukou bolševiků. Mezi zraněnými byl i Josef Zrůst. Našim nezbývalo než ustoupit. Doktorem Klegou bylo ošetřeno na sto raněných. Ve čtvrté úderné rotě byl stav mužstva přímo katastrofální. Bez důstojníků a jen s osmnácti bojeschopnými muži. Boje za nemalých ztrát pokračovaly, až konečně k zcela duševně i fyzicky vyčerpaným vojákům dne 30. září přijel 8. střelecký pluk. Nižní Tagil byl dobyt 4. října po čtrnáctidenních bojích. Tento boj byl jedním z nejtěžších, které legionáři podnikli. Padlo zde mnoho československých vojáků. Mezi nimi 42 úderníků. Bolševici zde ztratili na tisíc mužů.

Následující den odjeli úderníci na San Donato. To obsadili bez boje, protože bolševici ho již opustili. Tak skončily jejich úkoly na tagilské frontě.[131]

6.4 Na samarské frontě a na odpočinku v Jekatěrinburku

„Dostal jsem povolení opatřit si zase novou zubní protézu v nemocnici v Čeljabinsku. Během dvou dnů byla hotová a já jsem se vrátil k rotě. Napadlo již hodně sněhu a mrazy se den ode dne zvyšovaly. Úderný prapor byl vyslán na samarskou frontu.

Dojeli jsme do Ufy, hlavního města Baškyrů. Bylo tam vyhlášeno ohrožené území. Městem procházely v noci stálé patroly. Došlo i na mě. Bylo nás devět a kontrolovali jsme i veřejné místnosti. Vešli jsme do kasina, kde měli carští důstojníci taneční zábavu. Když vstoupil vedoucí bratr a postavil se u dveří do sálu, přiskočil k němu ruský důstojník a srazil mu pohlavkem čepici. Kasino je posvěcené a voják do něho nesmí vstoupit. Pro československého vojáka to byla těžká urážka. Bratři ho shodili ze schodů a skočili k ostatním důstojníkům. Ty vytlačili ke dveřím a házeli je opásané šavlemi a kordy ze schodů. Poklonili se dámám a odešli.

---

[130] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legií.* Hranice: památník osvobození, 1930. Nástup na stanici Anatolská. Obsazení stanice Šajtanka, s. 155-157.
[131] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legií.* Hranice: památník osvobození, 1930. Boje o Nižni Tagil, s. 157-172.

Požádal jsem o vyslání do Čeljabinska. Vytrhli mi tam další dva zkažené zuby a ve třech dnech zhotovili novou zubní protézu na háčkách. Mezitím zahájil úderný prapor tažení na tatarské město Belebej a já jsem jej dostihl při vstupu do města. Město bylo v bojovém pásmu. Druhého dne jsem si koupil kousek suchého salámu a protože mě zuby silně tlačily, odložil jsem si je před jídlem na okno, u něhož jsem jedl. Vtom byl zatrouben poplach. Museli jsme ihned nastoupit na dvoře a odpochodovat z Belebeje. Když jsme ušli asi dva kilometry, vzpomněl jsem si, že jsem zapomněl zuby na okně. Vystoupil jsem z řady a chtěl se vrátit. Velitel mě zastavil a řekl, že kdybych se tam vrátil, už bych zuby nepotřeboval.

Dne 11. 11. 1918 jsem se zúčastnil boje u Konstantinovky. Dne 13. 11. 1918 boje u Usman Tašli, kde mě stihla další nehoda. Nastala krutá zima. Sněhu napadlo doslova po pás. Mráz vystoupil na 50 stupňů. Vál vítr, který ledovou krupicí rozsekával bolestně kůži v obličeji jako písek na Sahaře. Kohoutky pušek nedopadaly staženy mrazem. Pochodovali jsme velmi pomalu hlídajíc druh druha, aby neupadl do sněhu a nezůstal tam. Došli jsme do Usman Tašli již za tmy a ubytovali se hned na kraji vesnice. Žili tam Čuvaši, primitivní národ náboženství mohamedánského. Žijí s mladými zvířaty v jedné místnosti. Chtěli jsme si u nich uvařit čaj. Nemohli jsme se s nimi dohovořit ani rusky. Čaj i zuby jsem měl uloženy v plechové krabičce. Chtěl jsem tedy otevřít krabičku a ukázat mu čaj. Krabička přenesená z mrazu do teplé místnosti nedala se otevřít. Zápasil jsem s otevřením, až se konečně otevřela. Vysmekla se mi však z rukou a dopadla na podlahu. Mezi prkny v podlaze byly škvíry v rozpětí nejméně čtyř cm a do jedné z nich mně propadly zuby i většina čaje. Strčil jsem tam pušku, ale dna jsem nedosáhl. Ukázali jsme mu, aby to donesl, ale marně. Nasadil jsem mu tedy bodák na prsa, ale on se ani nehnul, jen kroutil záporně hlavou. Co jsme měli dělat. Probodnout ho pro zuby jsem nechtěl. Časně ráno nás probudily výstřely. Vyhrnuli jsme se ven a viděli přebíhat bolševiky na druhý konec vesnice. Záhy jsme se dověděli, že se tam ubytovali již z večera, tedy před námi. Z větší části na druhém konci vesnice. Nyní se tam soustředili k boji. Náš přepad byl však rychlejší a bolševici museli ustoupit. Mrtvých jsem neměli. Pak jsme si uvědomili, proč Čuvaš nechtěl jít do sklepa a proč předstíral, že neumí rusky. Ve sklepě byli bolševici. Tak jsem zase přišel o zuby a už se mně nepodařilo je obnovit. My jsme zubní laboratoř neměli, zuby byly k dostání jen za velké peníze, které jsem neměl.

Došli jsme do Belebeje. Na frontě byl rozvrat. Bolševici zformovali již velkou armádu, zatímco neurotik Kolčak obložený armádou carských důstojníků měl více velitelů než mužstva. Jeho armáda se nazývala Bílá podle Kolčakovy admirálské uniformy. Samozvaný vládce Sibiře admirál Kolčak se objevil v Omsku nikým nezván v bílé uniformě admirála. Za carského režimu byl velitelem černomořského loďstva. Přijel porazit bolševismus a obnovit monarchii.

Sibiřská magistrála byla pod ochranou Čechoslováků, což mu umožnilo bezpečnost cesty. Shromáždil kolem sebe více jak 30 000 carských důstojníků. Vojáků neměli ani tolik, aby stačili na osobní posluhu. Vyhlásili nábor. Ten však ztroskotal. Odváděli tedy násilím. K Čechoslovákům měli povýšený a chladný postoj. Když se pak nepřátelsky nedohodli s generálem Gajdou a čsl. armáda vyčerpaná v boji až na nejvyšší míru nebyla vyměněna armádou Kolčakovou ani jinými spojenci a zahájila ústup fronty, rozprchla se armáda Kolčakova včetně důstojnického sboru. Kolčak pak musel žádat o osobní ochranu u velitele spojeneckých vojsk a ten jej dal dočasně pod ochranu Čechoslováků, kterým často vyhrožoval, že je dá postřílet, nebo odzbrojit a jako zajatce odeslat do jejich vlasti.

Se souhlasem velitele spojeneckých vojsk generála Janina byl v Irkutsku předán tamní eserské vládě již napolo zbolševizované, která ho postavila před soud, kde byl odsouzen k smrti a druhého dne zastřelen.

Bílá armáda začala ustupovat. Československá armáda rovněž. Naše pluky již opustily samarskou frontu a úderný prapor byl poslední. Vedli jsme obranný ústupový boj od Belebeje až po stanici Aksakovo. Byla krutá zima a trpěli jsme omrzlinami. Přijel nám naproti náš jezdec a oznámil nám konec války a radostnou zprávu, že spojenci vyhlásili československou státní samostatnost. Kdosi vykřikl: „Hoši zpívejte!“ Nikdo ani nezačal. Nebylo to možné. Nemohli jsme přece sundat z úst a krku ovinuté šály a dýchat vysoce mrazivý vzduch. Když jsme došli do Aksasova, hluboce nás dojala smutná zpráva, že se zastřelil plukovník Švec. Ležel tam mrtvý ve vagóně. Všemi milý bratr a uctívaný velitel pluku, který bojoval od zrodu našeho odboje již od roku 1914. Příčiny jeho sebevraždy nebyly stejně posuzovány. Chci je osvětlit.

Povolžská fronta byla velmi obtížná. Bojovala tam 1. divize a velel jí generál Čeček. Bojovalo se tam téměř každodenně ve dne i v noci. Rudá armáda tam přisunovala stále nové posily. Naše vojsko (zvláště 4. pěší pluk) bylo zcela vyčerpáno. Kolčakova armáda nebyla schopna je vyměnit. Rovněž 2. divize nemohla opustit své bojové pozice. Když byla námi dobyta Kazaň, uspořádala městská buržoazie koňské závody. A když naši táhli na Samaru, odkud byli nejvíce napadáni, nesehnali obyvatelé Kazaně ani padesát mužů pro strážní službu. Vzdal se tedy generál Čeček svého velení s odůvodněním, že nechce nésti zodpovědnosti za zbytečné ztráty mužstva, již si boje vyžadují. Byl ustanoven velitelem našich vojsk na Dálném východě ve Vladivostoku. Novým velitelem vojsk ve volžské oblasti byl ustanoven poručík Švec a současně povýšen na plukovníka.

Situace se dále zhoršovala. Vojska se zmocňovala únava. Aby se pozvedla nálada vojska, dala odbočka národní rady rozšířit zprávy, že budeme brzy vyměněni spojeneckými vojsky. Jednou to měli býti Američané, ve druhé zprávě Japonci. Takovou

zprávu dostal osobně i plukovník Švec. Té zprávě věřil. Uplynul měsíc a výměna žádná. Unavení vojáci nastupovali do dalších bojů neochotně. Plukovník Švec je ujišťoval, že za čtrnáct dnů budou vyměněni. Spojenci jsou prý už na cestě. Uplynulo čtrnáct dnů a spojenci nikde. Dal nastoupit pluk, aby jim dal direktivy pro další bojovou akci. Vystoupili mluvčí a ohlásili mu, že mu již nevěří, že žádná výměna nepřijde a do boje že nepůjdou. Plukovník Švec se obrátil a šel do svého vagónu, kde se zastřelil. Kdo měl tedy největší vinu na jeho smrti? Měli ji vojáci? Nebo jejich mluvčí bratr Vodička? Nikoliv. Měli ji členové odbočky národní rady, kteří věděli, že spojenci nepřijdou a klamali je falešnými zprávami. Čestný a poctivý bratr plukovník Švec jim uvěřil. Jeho smrt vzala pluk u srdce. Druhého dne šli do určeného boje, bili se jako lvi a slavně zvítězili.

Stejně unavený prapor odjel z Aksakova do Jekatěrinburku (nyní Sverdov) na zotavení.“[132]

Následující odpočinek v Jekatěrinburku byl využit k doplnění početního stavu úderného praporu. Vojáci se také mohli konečně umýt. Josef Zrůst volna využil ke spravení zubů a od 10. do 15. října je v Čeljabinsku u lékaře.[133] Odpočinek v tepluškách přinášel do řad vojáků mnoho debat a kritiky poměrů. Mezi Rusy a legionáři vznikala čím dál větší nedůvěra.

Při delších zastávkách, ale i při jízdě muži často navštěvovali bufety. Ty byly buď ve vagónech, nebo v místnosti blízko nádraží. Starali se o ně tzv. strýčci z Ameriky. Vojáci si zde mohli koupit kakao, čaj, nebo prolistovat americké časopisy. Často sem chodívali odpočívat, vyměnit si názory nebo si zahrát šachy či karty. Volný čas také využívali k návštěvám legionářského divadla, které putovalo mezi pluky.[134]

Z poklidu vyrušila úderníky žádost Gajdy o pomoc na západní frontě, kde se situace vyvíjela velmi kriticky. Vojáci zde neposlouchali rozkazy, což skončilo již zmíněnou tragickou sebevraždou plukovníka Švece. Úderný prapor byl dne 22. října předán pod pravomoc velitele západní fronty a přejmenován na první úderný prapor.[135] Odjezd byl zahájen 29. října a přes Čeljabinsk a Ufu přijel k Samaře a Belebeji.[136]

---

[132] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuku, s.34-38.

[133] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta., čj. 889/2008-2111. Ranění, ochrnutí a nemoci.

[134] ŠAFRÁNEK, J. Na tak zvaném „oddychu“, čili život na magistrále. *Cestami odboje,* 1928, díl IV, č. 54, s. 400-454.

[135] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta, čj. 889/2008-2111.Průběh služby.

[136] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Soustředění úderného praporu v Jekatěrinburku v říjnu 1918, s. 180-182.

Sem také přišel po svém třítýdenním opětovném pobytu u zubaře v Čeljabinsku Josef Zrůst.[137]

Dne 10. listopadu oustil úderný prapor Belebej a přešel do 30 km vzdálené vesnice Sukkulovo, odkud měl začít nástup na Uzman-Tašli. Útok začal hned další den. Po prudkém náporu nepřítel ustoupil. Úderníci ho pronásledovali až do Konstantinovky, kde narazili na silný odpor, který byl v pozdních nočních hodinách zlomen. Bylo zde ztraceno šest úderníků a dvaadvacet jich bylo zraněno.[138] Prapor poté zůstal ve Verchně Trojicku. Odtud ještě provedl nástup na vesnici Dmitrijevka, kterou obsadil bez boje.

Vojáci pak odešli za silného mrazu do 40 km vzdáleného Aksakova. Odtud odjeli do Ufy, kde si mohli konečně odpočinout ve svých tepluškách.[139] Téměř ihned však byli opět povoláni do boje, protože bolševici podnikli opětovný protiútok, tentokrát na město Belebej. Ta byla vzdálena asi 30 km a vojáci k ní i přes kruté mrazy museli nejdříve dojít. To někteří z nich odnesli omrzlinami, a tak se stále zmenšoval početní stav úderníků.[140] Boje se odehrávaly v okolních vesnicích, většinou se jednalo jen o jednotlivé výpady. U úderného praporu se již projevovala neposlušnost. Třetí úderná rota odmítla nástup na rozjezd Gajna, avšak po opakování rozkazu jej nakonec splnila. Dne 5. prosince na žádost kapitána Háska byl úplně vyčerpaný úderný prapor konečně odeslán mimo frontu. V praporu již bylo jen sto padesát bojeschopných lidí z původních pětiset. Zůstaly zde už jen Kolčakovy pluky.[141]

Do Jekatěrinburku přijel jejich vlak 13. prosince. Tam museli být vojáci nejdříve ošetřeni, protože většina z nich byla v kritickém stavu. Obyvatelstvo tohoto města nenahlíželo na vojáky už vůbec příznivě. Dokonce docházelo k častým provokacím. Ve městě se zastavil i generál Štefánik, který promluvil i k údernému praporu. Ten byl narozdíl od jiných částí vojska více loajální k československému vedení.

Vánoce prožili vojáci tohoto praporu v jekatěrinburském gymnáziu, kde byli ubytováni. I přes velkou snahu navázat vánoční atmosféru se v těchto chvílích vojáci ocitali myšlenkami hlavně ve svých vzdálených domovech. Život mužstva se zde konečně uklidnil. Byly pořádány různé besídky, vojáci se zúčastňovali přednášek na místní univerzitě nebo navštěvovali musea, kavárny, ale i místní nevěstince. Také bylo

---

[137] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, Praha.Legionářský spis Josefa Zrůsta. Ranění, ochrnutí a nemoci. Čj. 889/2008-2111.
[138] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. osvobození, 1930. Kandik-Tamak, s. 185-188.
[139] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. VStará Sachova-Uzman Tašli. Stará Turajeva-Dmitrijevka, s. 188-191.
[140] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Návrat do Belebeje, Krik-Najrad, Slak-Baš, s. 192-194.
[141] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Kajrakli-Boje u Slak-Baš, obsazení Šarovky, s. 194-198.

zorganizováno množství kroužků - tanečních, šachových a jiných. Nedílnou součástí běžného života bylo pořádání oslav, například narozeniny T. G. Masaryka.

V únoru 1919 se v Jekatěrinburku objevil admirál Kolčak. Na místním nádraží zavraždil bezdůvodně jeho strážný kapitána Tichého. To vyvolalo mezi vojáky obrovský hněv a nechybělo mnoho, aby nedošlo k ozbrojeným střetům.

Dne 22. února byl na náměstí údernému praporu slavnostně předán prapor. Poručík Hásek ho přebral od generála Syrového. Pro vojáky to byla velká chvíle. Byla tím uznána jejich zásluha v bojích.[142]

[142] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. Druhé soustředění úderného praporu v Jekatěrinburku, s. 200-218.

7. Rozkol v legiích

7.1 II. sjezd československého vojska v Tomsku

V prvních měsících roku 1919 se ve vojsku stále zvětšovala zloba k vedení a zvyšovaly se hlasy na obnovení neutrality. Odmítání rozkazů se stávalo čím dál častější. Proto byl také svolán i přes zákaz Štefánika sjezd do Tomska. V předporadách v Jekatěrinburku byl 16. dubna odmítnut Štefánikuv rozkaz o reorganizaci vojska, proti kterému se stejně už postavily prakticky všechny jednotky legií. Delegáti také uveřejnili prohlášení, že nebudou chránit týl Kolčakovy armády.[143]

Na řádném II. sjezdu československého vojska 20. května 1919 v Tomsku byl žádán urychlený návrat do vlasti a zastavení bojových akcí pomáhajících Kolčakovi. Delegáti, mezi nimiž hráli vedoucí roli J. Řepka, O. Skála, A. Kučera a V. Kaplický, se nechtěli dostat do přímé roztržky s legionářským vedením. Bohdan Pavlů jim slíbil, že je neoficiálně vyslechne 9. července v Irkutsku, ve kterém bylo sídlo zvláštního sboru. Tam je však čekal rozkaz generála Syrového, ve kterém bylo nařízení je zatknout. V Irkutsku sídlil 1. pěší pluk, u kterého nařízení vyvolalo takové pohoršení, že hrozil ozbrojený konflikt a delegáti se nechali raději dobrovolně internovat v budově invalidovny. Druhá část delegace nacházející se ještě před Irkutskem osvobodila pomocí tří rot 4. pluku internované delegáty. Sjezd pak pokračoval na slovenském táboře v Glazgově. Část vojáků (především starodružníci z 1. střeleckého pluku) se od požadavků sjezdu distancovala. Sami delegáti začínali mít strach z důsledků a naléhali na jednání s mluvčími legionářského vedení. Mezi jejich požadavky patřil i postupný odjezd legionářů na východ, personální změny ve vedení, prošetření závazku legií vůči dohodovým spojencům, doplnění redakce Československého deníku a otisknutí provolání, které vysvětlí jejich jednání a vybídne ke klidu. Tyto požadavky Pavlů formálně přijal a schválil. Vedení pak začalo jednat. Když Pavlů a Syrový pohrozili intervencí japonských a jiných spojeneckých vojsk, byl odpor delegátů zlomen. Všichni pak podepsali prohlášení, že uznávají zákonnost rozkazů československé vlády. Dne 18. července byli delegáti tajně převezeni do Vladivostoku a internováni na Gornostaji. Nejradikálnější legionářské jednotky (pět rot 4. pluku, slovenské roty , několik rot 5., 7.,8., a 11. pluku a úderného praporu) byly odzbrojeny a část z nich poslána na trestanecké práce. Odzbrojení proběhlo neočekávaně hladce.[144]

Dne 12. srpna přijela do Vladivostoku vládní delegace v čele s poslancem F. V. Krejčím. Ta se vydala na cestu k útvarům po magistrále. Krejčí 6. prosince uznal

---

[143] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 7, Sibiřská anabáze a návrat domů, s. 237-253.

[144] PICHLÍK, K. VÁVRA, V. KŘÍŽEK, J. *Černobílá a rudá.* Praha: Naše vojsko, 1967. Dodatek, II sjezd Československého vojska, s. 443-446.

činy delegátů za trestné a nechal je poslat domů, aby byli postaveni před řádný vojenský soud. Situace ve vojsku se uklidnila až poté, co byl nenáviděný Bohdan Pavlů ve své funkci plnomocníka čsl. vlády nahrazen Václavem Girsou a bylo vydáno prohlášení, v němž byla odsouzena Kolčakova vláda a odmítnuta ochrana jeho režimu.[145]

7.2 Situace na ruské frontě a pád Kolčaka

Na jaře 1919 se proti Kolčakově teroru rozpoutala rozsáhlá partyzánská válka, především v oblastech Kanska, Krasnojarska, Nižněudinska a Minusinska. Proti partyzánským hnutím zasahovali také českoslovenští legionáři. Ti projevovali otevřenou nechuť proti těmto výpravám. Od léta po Kolčakových neúspěších na frontě se partyzánské boje rozrostly do obrovských rozměrů, a to do oblasti Barnaul a Bijsk a povodí řeky Many. Zasahovaly zde především kolčakovské jednotky a kárné oddíly. Ty se chovaly zvláště brutálním způsobem - vylupovaly a vypalovaly celé obce, hromadně popravovaly a trestaly, braly rukojmí a ukládaly kontribuce. To vše jen zvyšovalo po celé Sibiři odpor proti Kolčakovi.

Československé jednotky, které se odebíraly k výpravám proti partyzánům byly formovány na bázi dobrovolnosti. Obvykle se dvě třetiny mužstva odmítly účastnit v těchto bojích. Protikolčakovská nálada vyústila ve strhávání odznaků republiky a odevzdávání dohodových vyznamenání.[146]

V říjnu, po drtivých útocích rudé armády na frontě a partyzánů v týlu, se začalo admirálovo panství definitivně rozpadat. Kolčak poslal na vedení legií naléhavé prosby o pomoc a sliboval za to všemožné výhody. Vedení o tom uvažovalo a zahrávalo si s myšlenkou o průlomu k Děnikinovy, který v té době na jihu Ruska dosahoval značných úspěchů. Zůstalo však jen u plánů, protože vojsko samo by takový postup nepřijalo.[147]

Na podzim roku 1919 se už stala Kolčakova situace katastrofální. Spojily se proti němu všechny demokratické síly na Sibiři. Rudou armádou byl dobyt Petropavlovsk a v listopadu sídelní město Omsk a následně Tomsk a Krasnojarsk. Postup fronty ohrožoval i legionáře, jejichž pluky se urychleně přesouvaly na východ směrem k Vladivostoku. Za sebou nechávaly ohromné množství všemožného materiálu. Trať se stávala přetíženou, což vedlo ke zpomalování postupu a k výbuchům revolty.

---

[145] PICHLÍK, K. VÁVRA, V. KŘÍŽEK, J. *Černobílá a rudá.* Praha: Naše vojsko, 1967. Dodatek, Vládní poselství na Sibiři, 447-449.
[146] PICHLÍK, K. VÁVRA, V. KŘÍŽEK, J. *Černobílá a rudá.* Praha: Naše vojsko, 1967. Dodatek, Mimořádný sjezd legií, s. 440-443.
[147] PICHLÍK, K. VÁVRA, V. KŘÍŽEK, J. *Černobílá a rudá.* Praha: Naše vojsko, 1967. Dodatek, II sjezd Československého vojska, s. 443-446.

Politické i vojenské vedení ztrácelo autoritu. Generál Syrový proto nařídil vzít trať západně od Krasnojarska do československých rukou. [148]

V polovině listopadu proběhlo neúspěšné eserské povstání ve Vladivostoku. Na něm se podílel i generál Gajda, který byl donedávna ještě v admirálových službách. Koncem roku 1919 došlo k povstání proti Kolčakovi také v Irkutsku. Většina vlaků čsl. legionářů i vlaky admirála se zrovna nacházely před Irkutskem. Proto se Kolčak rozhodl požádat spojence, aby ho spolu se zlatým pokladem vzali pod ochranu. Tento úkol přebral 6. pluk, kterému se to však vůbec nelíbilo. Irkutský sovět vyslal přijíždějícím vlakům vstříc delegáty, aby vyjednávali o vydání admirála. V opačném případě měly být čsl. vlaky odzbrojeny. Dále jim mělo být zabráněno v jejich postupu na východ. Tato hrozba byla vzhledem k počtu rudých velmi reálná. Tak se stalo, že na rozkaz generála Janina byl Kolčak 15. ledna 1920 předán bolševikům. Ti ho nechali 7. ledna popravit. Poslední protisovětskou silou na Sibiři byly už jenom útvary kozáckého atamana Semjonova v okolí Čity. Ty byly zničeny i přes odpor Japonců, kteří se chtěli přidat na jejich stranu. Boje prováděly části 2., 3., a 4. pluku a neutrpěly v nich žádné ztráty.

Zadní útvar československé armády byl stále více ohrožován postupující rudou armádou. Chaos v zadních řadách dosahoval vrcholu a hrozilo nebezpečí vzpoury. Vedení legií si to včas uvědomilo a 7. února 1920 podepsalo příměří se sovětskou armádou zaručující zastavení nepřátelství a volný průjezd na východ. Ruský zlatý poklad je 16. března po odjezdu posledního vlaku předán sovětským orgánům. Toto předání znamenalo v podstatě tečku za boji Čechoslováků se sovětskou mocí v Rusku.[149]

7.3 Vyloučení Josefa Zrůsta z úderného praporu

„ Odbočka národní rady s velitelem spojeneckého vojska se dohodli 4. pluk potrestat. Většina 4. pluku byla vyloučena z armády a odeslána do internačního tábora na Gornostaj u Vladivostoku. V armádě nastal neklid. Spojenci nás nevyměnili, neměli lodi na náš odvoz, většinu loďstva potopeného, osobní lodě přestavěné na nákladové. Jejich přestavba si vyžadovala delšího času. Začalo se uvažovat o návrat podél Uralu do Rumunska. Posouzeno jako nemožné. Pak přes Archangelsk do Anglie. Severní moře však bylo plné ponorek a bitevních lodí německých. Vznikla z toho nedůvěra k odbočce národní rady. Když došlo na jaře roku 1918 k přepadení našeho vojska bolševiky a porušeny sjednané smlouvy, byl svolán vojenský sjezd, na nějž vyslal každý pluk své

[148] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 7, Sibiřská anabáze a návrat domů, s. 237-253.
[149] PICHLÍK, K. VÁVRA, V. KŘÍŽEK, J. *Černobílá a rudá.* Praha: Naše vojsko, 1967. Dodatek, legie a poslední dny admirála Kolčaka, s. 449-453.

delegáty, aby se dojednalo, jak řešit situaci. Sjezd se usnesl pochodovat vlastním pořádkem a vyjmenoval tři generály, Syrového, Čečka a Gajdu, rozdělil sedmitisícovou trať na tři úseky, které podléhaly jejich velení. Vznikla nedůvěra a obavy, aby nebylo rozhodnuto pro navrhované cesty do vlasti mimo vodní přepravy, protože by se musely tyto cesty probojovat a stály by mnoho životů, ne-li náš zánik. Vojsko žádalo, aby byl svolán vojenský sjezd, který by tuto situaci řešil. Odbočka národní rady však sjezd nepovolila. Delegáti 1. sjezdu vyzvali letáky všechny vlaky, aby se ve stanovený den dostavily na sjezd do Omska. Velitel úderného praporu, aby znemožnil účast našeho delegáta na sjezdu, nařídil tři dny před sjezdem průzkumný pochod do tajgy a osobně se ho zúčastnil. Sedmdesát tři úderníků odmítlo k pochodu nastoupit. Mezi nimi i já. Prapor došel v těžko dostupné tajze až do hloubky 70 km, kde narazil na vesnici, jejíž obyvatelé nevěděli, že je válka a že byl sesazen car. Odvody se tam neprováděly, nebyla tam žádná zákonitost. Tedy lidé, odloučení od světové civilizace. Bratři se vrátili roztrpčeni. Následovaly tresty. Ze 73 úderníků bylo nás 13 vyloučeno z úderného praporu a vyvezeno v jednom vagónu do stanice Bajranovky s malou vesničkou ruských trestanců nedávno postavenou, jak svědčily pařezy kolem domku dosud nevykopané. Dostali jsme tam trochu konzerv. Strážní službu nad sebou jsme neměli. Kolem byla pustá tajga.“[150]

Stejně tak jako v ostatních plucích se nepokoje v rámci Štefánikových rozkazů projevily i u úderného praporu. Dne 8. března bylo nařízeno zrušit praporní zastupitelstvo (komitét) a předat všechny předměty, peníze i doklady, které měli v opatrování. V následujících poradách v Jekatěrinburku bylo rozhodnuto, že se likvidace neprovede. To vyústilo po marném vyjednávání k rezignaci velitele praporu i všech důstojníků. Nebyla však přijata. Úderníci se začali dělit na dva tábory. Spory byly oddáleny rozkazem k odjezdu do vzdáleného Nižně-Udinska. Všichni se zabývali přípravou k odjezdu po téměř pětiměsíčním pobytu v Jekatěrinburku a své neshody prozatím opomenuli.[151]

Přesun do Nižně-Udinska byl v rámci evakuace Uralu a nového plánu generála Syrového, ve kterém se měla obsadit a chránit železnice od stanice Novonikolajevsk až po Irkutsk. V Kansku, kde se vlaky nakrátko zastavily, byl změněn rozkaz a místo do Nižně-Udinska se jelo do Tajšetu. Úderníci zde byli určeni pro ochranu železnice před místními povstalci. Ti neustále rozebírali koleje a poškozovali vlaky. Proti nim úderný prapor prováděl občasné výpravy. Jedné takové se zúčastnil i Josef Zrůst. Byla to výprava ze stanice Tinskaja do osady Kučerovo a to od 4. do 6. června.[152] Neměla však

---

[150] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s.39-40.
[151] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legií.* Hranice: památník osvobození, 1930. Druhé soustředění úderného praporu v Jekatěrinburku, s. 200-214.
[152] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta., čj. 889/2008-2111. Účast v bojích, taženích a zvláštní poslání.

očekávaný výsledek, protože povstalci byli dobře informováni sympatizujícím obyvatelstvem a mohli tak včas uniknout.

Podplukovníkem Žákem, velitelem kansko-tulunského úseku, bylo 12. června rozhodnuto o dalším pochodu do údajných povstaleckých středisek ležících ve velké vzdálenosti od dráhy. Při přechodu se mělo ujít 150 km v průběhu 5 dnů. Vzhledem k dobrovolné účasti na těchto výpravách se jí část úderného praporu odmítla zúčastnit. Mezi nimi i Josef Zrůst. Z pochodu se muži vrátili až po dvanácti dnech, aniž by dosáhli převratných úspěchů.

V té době se zrovna konalo jednání II. sjezdu v Irkutsku. Sem přijel 4. pluk, který samovolně opustil stanici Bajranovka. Po opětovném obsazení stanice byli určeni muži z úderného praporu pod vedením praporčíka Brebra, kteří se nezúčastnili posledních dobrovolných výprav. Celkem se jednalo o 106 mužů (i Josefa Zrůsta).[153] Následně po dojetí hlavní části praporu byli přemístěni na malou stanici Kamyšet. Dne 16. července byla většina posádky zařazena ke svým rotám. Část z nich byla předána v pravomoc velitele armádního sboru. Jednalo se celkem o 38 úderníků a na 18 z nich (i Josefa Zrůsta) bylo podáno trestní oznámení k diviznímu soudu a muži byli odvezeni do Irkutska.[154]

7.4 Pobyt Josefa Zrůsta v Gornostaji a ve Vladivostoku

„Asi za 14 dnů jsme byli připojeni k jednomu nákladnímu vlaku a vezeni do Irkutska. Cesta byla zajímavá. Na každé stanici, kde stály naše vlaky, nás očekávali bratři většinou i s velitelem a nechtěli pustit dále, vyzývajíce nás, abychom zůstali u jejich pluku. Museli jsme vystoupit z vlaku, oni nás pohostili a zásobili. Nemohli jsme se do Irkutska dostat. Pobouření bylo všude veliké. Jak by ne! Delegáti sjezdu byli všichni v Omsku zatčeni a posláni k polnímu soudu do Irkutska. Tam jsme byli posláni i my. Byl tam i náš spisovatel Václav Kaplický. Nedali jsem se žádným útvarem zadržet, i když nám jejich přátelství bylo velmi milé a dojeli jsme do Irkutska. Stáli jsme tam ve svém odpojeném vagónu již tři a nikdo k nám nepřišel. Začali jsme tedy chodit do města a seznamovat se s bratry 1. divize, která tam byla ubytovaná i se štábem. Domnívali jsme se, že bude na straně vládní. Jak jsme však byli překvapeni. Zvali nás do svých ubikací, hostili nás a někteří podarovali i malými částkami peněz. Vojáci pluku 1. divize bojující od roku 1914 – 1915 stáli na straně sjezdu. Štáb 1. divize nesehnal tři bratry, aby nás odvezli do věznice k soudu zvaného Hvězdička.

---

[153] VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legií.* Hranice: památník osvobození, 1930. Cestou na východ, s. 214-232.
[154]VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legií.* Hranice: památník osvobození, 1930. V Nižně-Udinsku, s. 232-252.

Zbývá zodpovědět otázku, proč nebylo posláno k trestnímu řízení všech sedmdesát tři bratrů, kteří odmítli účast na průzkumu, nýbrž jen třináct. V roce 1917, kdy ještě nebylo nepřátelství mezi námi a bolševiky, byly ustanoveny u pluku komitéty podle ruského vzoru, které se měly starat o osvětu a býti pomocníky velitelů. Komitét úderného praporu si pořídil ze želatiny masu, na níž se s použitím barviva z inkoustových tužek rozmnožoval časopis Úderňák. Vedli jsme ho společně s bratrem Sběslavským. V té době vyšel ve Věstníku národní rady článek profesora Masaryka, že někteří velitelé libují si ve slavomanství, obklopují se skupinou lichotníku a donašečů. Že je to jev nedemokratický a škodlivý. To se dělo ve velké míře i u úderného praporu. Napsal jsem do našeho časopisu humoristicko-satirickou báseň, ve které jsem tyto jevy zesměšnil. Proto jsem byl vyloučen z úderného praporu, přestože jsem byl již dvakrát raněn a vyznamenán za statečnost křížem sv. Jiří s lentou.

Na jaře 1919 podařilo se Kolčakově armádě sehnat větší počet vojáků a odrazit několik bolševických útoků. Mezi Kolčakovem a Gajdou byla sjednána dohoda, že Gajda převezme velení na frontě. Generál Gajda tedy vystoupil z čsl. armády a přešel k bílým. Ukázal jim, jak si má velitel počínat. Zařídil jim dobré zásobování, zlepšil oblečení a nařídil podřízeným důstojníkům slušné zacházení. Vojáci byli spokojeni. Avšak bílí důstojníci spokojeni nebyli, protože to pro ně bylo ponížení. Vznikly z toho rozepře. Gajdovi nechali velet jen polovinu fronty. To jeho ctižádostivosti nevyhovovalo. Žádal na Kolčakovi velení na frontě celé. Proti tomu se ostře postavil štáb bílých a nakonec i Kolčak. Došlo k prudkému střetnutí. Kolčak generála Gajdu degradoval na vojína a vykázal okamžitě z armády. Gajda nasedl do svého salónního vlaku a s ruskými důstojníky, kteří mu zůstali věrní cestoval na východ.

Po 14 dnech našeho pobytu přišel rozkaz odeslati nás na Dálný východ do pravomoci generála Čečka. Přijeli jsme do stanice Čity na čínském území. Zde nám odpojili lokomotivu a sdělili nám, že se dál nepojede, protože na všech dalších stanicích zahájili železničáři stávku proti Gajdově průjezdu. Kolem stanice Čity je nedohledná mandžurská písečná poušť beze stromů. U nádraží byly stánky, kde prodávali Číňané ovoce. Co nám to bylo platné, když jsem neměli peníze. Trpěli jsme již třetí den hladem a žízní. Situace naše byla zoufalá. Čtvrtého dne přijel na stanici Gajdův vlak směřující na východ. Spatřil nás, přišel k nám a zeptal se, co tu děláme. Vysvětlili jsme mu situaci. Řekl nám, že by nás vzal do svého vlaku a dobře zásoboval s podmínkou, že před každou stanicí zastavíme a my ji vojensky pročistíme a pojedeme dál. Co jsme mohli vyhladovělí dělat než tyto podmínky přijmout. Útočili jsme celkem na pět stanic. Nejhorší byla stanice s depem. Přijeli jsme do Vladivostoku, generál Gajda nám poděkoval a současně nám nabídl, abychom se připojili k němu, že jeho činnost není ještě skončena. Odmítli jsme. Znali jsme ho, že pro svou ctižádost by obětoval i třeba celou armádu.

Na vladivostockém nádraží nás čekalo nákladní auto a odvezlo nás do kláštera „Na 1. říčce". Nebyl tam ani stůl, ani židle, ani štrozoky. Jen ve zdích sádrové kříže. Jídlo nám dopravovali. Chodili jsme volně v přírodě. Když k nám přišel důstojník konající posádkovou službu a hrubě se vyjadřoval, dali jsme mu čichnout k ruční bombě a řekli jsme mu, že nejsme žádní zločinci, ty že musí hledat jinde. Asi za tři týdny nás převezli na Gornostaj, kde byli soustředěni ve velkém počtu bratři 4. pluku a také skupinky z jiných útvarů. Kasárna stála na pobřeží Tichého oceánu. Při mořských bouřích jsme se bavili chytáním lastur. Byli sem převezeni z Irkutska také sjezdoví delegáti. Založili jsme tam časopis Sirotek. Velitel Dálného východu generál Čeček uzavřel s námi dohodu o vykonání služeb beze zbraní, abychom částečně přispěli na náklady stravování.

Intendantstvo hledalo administrativní sílu. Měl jsem tam bratrance Sýkoru, který na mě upozornil. Byl jsem tam rozkazem velitele Dálného východu převeden a tím padla i internace. V intendantstvu jsem byl zařazen jako žurnalista. Nikoli jako novinářský, ale kancelářský. Agenda byla převážně obchodní a přepravní. Obchodovalo se nejen se zázemím ruským, ale hojně s Čínou, Japonskem a Amerikou. Protože jsem neměli vlastní překladatele z čínského a japonského jazyka, museli býti spisy překládány do angličtiny a z ní do češtiny zapisovány do žurnálu a pečlivě ukládány k převozu do vlasti. Zanedlouho byl jsem povýšen do hodnosti šikovatele správní služby. V roce 1920 zjara byl jsem navržen k povýšení na praporčíka, což byla v naší legionářské armádě první důstojnická hodnost. Návrh však přišel zpět s odůvodněním, že hlavní štáb má již veškeré spisy zabedněny k nalodění s poukazem, aby návrh byl předložen po návratu do vlasti."[155]

V Irkutsku pobyl Josef Zrůst do 12. srpna, kdy byl převeden v pravomoc velitele východní části Dálného východu generála Čečka a vymazán ze seznamu roty i praporu.[156] Jejich vlak poté směřoval do Vladivostoku. V Čitě na čínském území se muži potkali s vlakem, v němž se nacházel Gajda se svým osobním štábem a třiceti Čechoslováky tělesné stráže. Společně pak dojeli do Vladivostoku. Tam Gajda v listopadu podnikl neúspěšné eserské povstání.[157]

Po čtrnácti dnech byli převezeni na Gornostaj. Ta je od Vladivostoku vzdálena 6 km na severovýchod. Tvořila ji malá skupina kasárenských budov a patřila k vladivostocké pevnosti. Nacházely se zde části vojska, které byly nepohodlné pro vojenské vedení a byly sem internovány v době rozkolu v legiích, to znamená po

---

[155] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 40-45.
[156] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta., čj. 889/2008-2111. Průběh služby.
[157] GAJDA, R. *Moje paměti.* 3. vydání Brno: Bonus A, 1996. Díl 1, kapitola 3, Můj odchod od admirála Kolčaka, s. 225-233.

II. sjezdu čsl. vojska na Rusi. Jednalo se o delegáty tohoto sjezdu, kteří byli ještě před odjezdem do vlasti převezeni na ruský ostrov, kde byli více izolováni od ostatního vojska. Na Gornostaji zůstali muži 5., 6., 9., a 11. roty, 4. pluku Prokopa Velikého, vojáci 7., a 8. pluku a úderného praporu. Úředně byly nazývány strážné roty, ale neřeklo se jim jinak než gornostajský prapor. Tomu velel podplukovník Müller.

Vojáci zde usídlení začali záhy po příjezdu s organizováním různých spolků a zapojovali se do života legií. Nejednalo se tedy o zcela uzavřenou skupinu izolovanou od ostatních. Byl utvořen osvětový odbor, který pracoval v osvětové činnosti vojska na Dálném východě. Muži si založili hudební kapelu, pěvecký kroužek, tělocvičný odbor, dramatický odbor, fotbalový klub, atletický klub a podobně. Místní zastupitelstvo zde začalo vydávat časopis Sirotek, do kterého přispíval i Josef Zrůst. Vyšlo ho třináct čísel a jednalo se o časopis vysloveně opoziční. Mimo to byly vydávány i další tiskoviny jako Sibiřské písně, Devítka úderníka, O družstevnictví, Výbor básní a další.

Kvůli urovnání sporu přijíždělo do Gornostaje mnoho návštěv. Jako jeden z prvních navštívil místní posádku vůdce delegace z vlasti - poslanec Krejčí. Ten však svým vystoupením vojáky spíše popudil a ti, kteří byli ochotni před jeho návštěvou urovnat spor, už o to nejevili zájem. Velké rozčílení také způsobilo rozhodnutí, že místní prapor bude domů odvezen až mezi posledními a to bez ohledu na odjezd jejich pluků.

Místní vojáci byli také svědky různých převratů ve Vladivostoku. Jednak bolševických - Gajdy, Japonců, jednak atamana Rozamova. Ti, kteří prohráli a utíkali z města se svými rodinami a celým majetkem, museli jít přes Gornostaj. Muži jim pak podávali pomocnou ruku a mnohé i zachránili od jisté smrti.[158]

Konec s internací pro Josefa Zrůsta je 21. říjen 1919, kdy je převeden jako dobrovolník k agentuře V. O. Tiličita ve Vladivostoku jako novinář.[159] Ještě s ním bylo zahájeno 27. září trestní řízení u soudu 1. střelecké divize, které však bylo zastaveno 13. listopadu na základě všeobecné amnestie.[160] V únoru byl zapsán do hlavního intendantstva čsl. vojska na Rusi a následující měsíc přidělen intendantskému úřadu. Následovala povýšení přes desátníka, četaře, až po šikovatele správní služby[161] s platností od 1. července 1920.[162]

---

[158] SVATOŠ, J. Na Gornostaji. *Cestami odboje,* 1928, díl IV, č. 58, s. 569-572.
[159] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta., čj. 889/2008-2111. Výpis a průběh služby.
[160] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta., čj. 889/2008-2111. Evidenční karta.
[161] Z celkového počtu čs. vojáků v Ruských legiích bylo poddůstojníků a vojáků (Josef Zrůst) 53455, což bylo 78,9 %.
[162] Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta., čj. 889/2008-2111. Výpis a průběh služby.

8. Odjezd domů

8.1 Evakuace jednotlivých částí

Počátkem roku 1920 již byla většina vojska v přístavním městě Vladivostok. V té době se zde dostali k moci bolševici. Ti však byli svrženi Japonci, kteří měli v plánu si podmanit přímořské sibiřské kraje. To vyvolalo živelný odpor mezi legionáři, kteří ho vyjadřovali v dobrovolných sbírkách ve prospěch přepadených. Ty vynesly desetitisíce rublů. Naposledy se Japonci pokusili zabrat přímořské oblasti v dubnu téhož roku. V červnu roku1920 se do Vladivostoku dostávají poslední ešalony s čsl. legionáři.

Samotný odjezd tak obrovského počtu vojáků nebyl pro právě rodící se novou republiku malým problémem. Bylo potřeba nemalých finančních nákladů a také hodně velkých dopravních lodí. Ty v té době odvážely vojáky z Evropy do USA a Velké Británie. Nakonec došlo k dohodě a přeprava byla zajištěna americkými, britskými, japonskými, francouzskými a italskými loďmi a československou lodí Legie.[163]

Předvojem vlastní evakuace byly transporty čsl. invalidů a starších vojáků. První loď vyplula z Vladivostoku dne 15. ledna 1919, další následovaly v únoru a srpnu téhož roku. V těchto transportech bylo odvezeno celkem 4914 invalidů a vojáků ve 12 lodích. Vlastní činností si čsl. vedení na Sibiři zajistilo odvoz 9515 vojáků a značného množství materiálu v sedmi japonských, jedné čínské a dvou ruských lodích. Zde už byly odváženy první vojenské formace, konkrétně 1. střelecký pluk mistra Jana Husa. Ostatní pluky je následovaly už v najatých lodích československou vládou. Během necelého roku 1920 bylo dopraveno veškeré čsl. vojsko o třech divizích do vlasti. Poslední loď (Heffron) odplouvá z Vladivostoku 2. září 1920.

Odvoz byl zajištěn pomocí 12 amerických lodí, ve kterých bylo 36 026 vojáků, 9 lodí anglických s 16955 lidmi. Největší s nich byla Amerika vezoucí 6500 lidí a President Grant s kapacitou 5500 osob, ten prodělal tuto cestu dvakrát. Byly to také největší lodě, které do té doby propluly Suezským průplavem. Celkem se jednalo o 42 lodních transportů, které mezi prosincem 1919 a zářím 1920 odvezly 72 664 osob.[164]Mnoho vojáků se návratu již nedočkalo. Jednalo se o 3652 padlých a 739 nezvěstných, kteří už navždy zůstali v rozlehlé ruské zemi.[165]

Směr plavby jednotlivých lodí býval individuální. Nejvíce se plulo ve dvou směrech. První a více používaný byl okolo čínských, indických a arabsko-egyptských břehů přes Suezský průplav do Terstu. Druhý okolo Japonska přes Ameriku buď přes

---

[163] PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. Kapitola 7, Sibiřská anabáze a návrat domů, s. 237-253.
[164] Mezi nimi bylo 3004 důstojníků, 53455 vojínů a poddůstojníků, 4914 invalidů, 1726 žen a 717 dětí.
[165] ŠTIDLER, F. *Návrat Československých legií kolem světa do vlasti.* Praha: Památník odboje, 1921, s. 5-12.

Panamský průplav, nebo přes Kanadu či Spojené Státy do Atlantického oceánu a pak do některých z přístavů francouzských, italských nebo německých.[166]

8.2 Cesta Josefa Zrůsta domů lodí President Grant

„Konečně došla řada na evakuaci hlavního intendantstva a tedy i na mě. Byla to největší americká transportní loď - jedna z největších lodí světa. Pod palubou měla mimo nákladního prostoru sedm poschodí. Spotřebovala denně 140 až 160 tun uhlí. Délka lodi měřila 185 m, celá výška lodi 26 m. Nalodila 5600 osob. Vyjeli jsme z Vladivostoku 24. srpna 1920. Zastávky k náboru uhlí byly v Hongkongu, Šanghaji, v Singapuru, v Kolombu na Cejloně a Adenu.

V Indickém oceáně a v Rudém moři jsme zažili dvě mořské bouře, kdy se nesmělo vystoupit na palubu, protože ji přesahovaly velké mořské vlny. Přes Suezský kanál nemohli jsme projíždět vlastní silou, neboť naše loď měla dva lodní šrouby, které vířily bahno a stahovaly břehy. Loď byla přetažena vlekem. Přijeli jsme do Terstu. Začalo se s vyloďováním osob do připravených vlaků, kde čekali na vylodění zavazadel. Po půlnoci přihnala se na Terst vichřice tzv. bora tak silná, že ze skládky prken uložených blízko přístavu lítala jednotlivá prkna v povětří jako papíry. Já a další dva šikovatelé jsme dostali rozkaz střídat se v dozoru nad vyloďováním. Na lodní můstek nás však námořníci nevpustili z obavy před vichřicí. Ráno jsme nastoupili znovu, vpustili nás na lodní rampu a tam nás přivázali. Viděli jsme jak bora shodila z háků dvě bedny do moře. Náklad byl dopravován do tří přistavených vlaků. Dostali jsme 24 hodin volna. Dozor prováděli zde ponechaní čeští domobranci. Byl jsem z lodi silně vyhladovělý, protože jsme dostávali téměř denně moučnou kaši ze ztuhlé mouky plné červů ve velikosti ponravy, kterou jsme vyhazovali delfínům. Koupil jsem si 1 kg uherského salámu, který jsem během 24 hodin snědl a notně zapíjel italským vínem.

Ráno jsem dostal rozkaz, že jsem určen velitelem nákladního vlaku z Terstu do Českých Budějovic. Bylo mi přiděleno šest mužů na hlídání vlaku ve stanicích a jeden vagón se zásobami jídla zařazený ve středu vlaku. Náhle začali s naším vlakem šibovat a rozpojili ho. Běžel jsem ihned na stanici, kde jsme měli našeho českého železničního úředníka a hlásil jsem to. Když vlak zase seřadili, provedli jsme kontrolu vozů a zjistili jsme, že nám byl odpojen vagón s potravinami. To se stalo v hlavním městě Chorvatska v Záhřebu. Šli jsme to hlásit přednostovi stanice. Řekl nám, že musíme tedy sečkat, než se věc vyšetří. Náš úředník rozhodl, že musíme ihned podle plánu odjet, že za námi jede ještě řada našich vlaků, jež bychom zabrzdili a celou dopravu uvedli ve zmatek. Odjeli

[166] PICHLÍK, K. VÁVRA, V. KŘÍŽEK, J. *Černobílá a rudá.* Praha: Naše vojsko, 1967. Konec Sibiřské anabáze, s. 455-457.

jsme tedy bez potravy. Ještě štěstí, že jsem jim vydal stravu na dva dny dopředu. Koupil jsem si v Terstu 40 lahví zapečetěného vína. Bylo tam velmi laciné. Chtěl jsem také něco přivést domů. Když jsme však neměli stravu, dali jsme se do vína a nezachránil jsem ani láhev. Sedmého dne ráno nás probudil lidský hluk. Vyhlédl jsem z okna a viděl jsem bábu s košem, jak vykřikuje „Čerstvé housky! Čerstvé housky!" Chytil jsem babu kolem krku a ptám se, kde jsme. „No přece v Českých Budějovicích," odvětila.

Odevzdal jsem vlak, dal si vyhledat svoji bednu s adresou, dostal jízdní papíry a nastoupil cestu domů. Vracel jsem se po plných pěti letech. Šel jsem se šavlí, kterou jsem nemohl poslat poštou. Šel jsem pěšky z Chrudimi do Polánky. Skládali z vozu stelivo pod dobytek. Byli na dvorku všichni. Seskupili se kolem mě a říkali mi, že také čekají syna legionáře. Hovořili jsme již asi 10 minut, když náhle sestra Emilie vykřikla: „Vždyť to je náš Josef!" Zůstali ztuhle stát. Podával jsem jim ruku a chtěl políbit matku, ale došlo jen k podání ruky, nemohli mě poznat. Když jsem se pak rozhovořil o rodinných věcech, bylo to už srdečné. Za celých pět let dostali ode mne jen jeden lístek z roku 1916 z Kyjeva."[167]

Po nesnesitelně dlouhém čekání přijíždí do Vladivostoku v srpnu 1920 loď President Grant, která byla určena pro odvoz hlavního intendanstva, jednalo se celkem o 5500 osob. Protože to byla jedna z posledních lodí odjíždějících z tohoto přístavu, měla za úkol odvézt všechno, co se zde ještě nacházelo. Před samotným odjezdem byla u každého vojáka provedena lékařská prohlídka, připravovala se zavazadla, zřizovaly seznamy a pečlivě se zabedňoval náklad. Každá osoba určená k přepravě dostala vstupní lístek, který byl při nalodění přísně kontrolován, aby se do lodi nedostal nikdo bez povolení.[168]

Z Vladivostoku se vyjelo 24. srpna 1920 společně s československou lodí Legie. Samotný President Grant s kapitánem Johnem Chambersem byl jednou z největších lodí tehdejšího světa. Byla to bývalá německá obchodní loď, kterou po válce přebrali Američané. Představovala spíše plovoucí město, do jehož útrob se vlezlo kolem 6000 osob. Vojáci a poddůstojníci byli podle lodního řádu ubytováni v nižších patrech ve vysutých lůžkách, a to ve dvou řadách nad sebou. To vyvolalo ze začátku menší nevoli vzhledem k demokratičnosti tohoto vojska, ale více převládala radost z návratu.[169]

Život na palubě měl svůj režim. V šest hodin byl budíček, pak se čistila loď proudem vody. Po snídani se konaly kurzy angličtiny, nebo vojáci chodili jen tak po palubě, slunili se, koupali, četli, hráli šachy nebo karty až do oběda. Odpoledne opět kurzy angličtiny nebo zkoušky pěveckého sboru a večer hudební koncerty. Hudba zněla

---

[167] ZRŮST, J. *Vojenský životopis.*1980. Nepublikované vzpomínky v držení rodiny Lucuků, s. 45-48.
[168] RAŠA, R. Evakuace. *Cestami odboje,* 1929, díl V, č. 61,62, s. 660-681.
[169] ZEMAN, A. *Československá odysea. Dojmy čsl. novináře-dobrovolce z cesty lodí „President Grant" z Vladivostoku do vlasti.* Praha: J. Otto, 1920. Kapitola 3, s. 26-36.

na lodi po celý den. Byly zde také vydávány noviny, pořádaly se různé přednášky a při zastávkách byl čas i na fotbalové zápasy.

První zastávkou na cestě byl Hon-Kong a poté Singapur, kam loď dorazila dne 9. září. Další plavba vedla ke Colomu na Srí Lance. Zde podnikli vojáci výlet do středu ostrova. Palmy, tržiště, budhistické chrámy a exotické kuchyně, to vše působilo na muže ohromujícím dojmem. Dále pak pluli přes Rudé moře do Suezského průplavu, kde zůstali několik dní. Část vojáků se vydala do Káhiry a k pyramidám. Jediné, co je na těchto výletech trápilo, byl nedostatek peněz. V první polovině října přijel President grant do Terstu, kde ukončil svou cestu. Odtud se putovalo vlakem do vlasti a pak každý svou cestou do svých vysněných domovů.[170]

[170] ZEMAN, A. *Československá odysea. Dojmy čsl. novináře-dobrovolce z cesty lodí „President Grant" z Vladivostoku do vlasti.* Praha: J. Otto, 1920. Kapitola 6, s. 65-73.

9. Závěr

Díky vojenskému životopisu Josefa Zrůsta se nám zachovaly důležité vzpomínky na jeho pobyt v 1. světové válce. Toto dílo nám dává v jistém ohledu nový pohled na československé legie. Díky němu jsme mohli sledovat příběh obyčejného vojáka a jeho nemalé přispění ke vzniku Československé republiky.

Josef Zrůst odchází do války v pouhých sedmnácti letech. Do čs. legiích vstupoval v devatenácti letech a to zcela dobrovolně. Z pobytu v Rusku věděl, co mu to přinese, a co ho v budoucnu čeká. Vedla jej k tomu zřejmě stejně jako u ostatních nenávist k Rakousku-Uhersku a vlastenecké cítění. V Rusku pak pobyl neuvěřitelných šest let. Ty mu přinesly mnoho nových zážitků a zkušeností, ale také utrpení a bolestí. Ještě po letech měl noční můry a jeho posuzování ostatních bylo velmi přísné.

Po návratu domů se snažil uchytit v normálním zaměstnání. Jeho transport byl ale jeden z posledních a i přes to, že byli legionáři upřednostňováni v různých zaměstnáních, hlavně ve státní sféře, nenalezlo se pro něj již zaměstnání. Zůstal tedy v armádě a jeho další život byl spjat s touto institucí.

Tato práce nám neukazuje jen příběh Josefa Zrůsta, ale jedná se o sondu, kterou lze v jistém smyslu zpoplatnit i s jinými vojáky. Jejich příběhy mohou být sice zcela odlišné, ale pocity, boj, strádání a přátelství mezi legionáři nám ukazuje i jejich životní osudy. Jako příklad nám může sloužit rozkol v legiích počátkem roku 1919. Gornostajská internace mého dědy nebyla pouze událostí jedné osoby. Můžeme zde nahlédnout do pocitu vojáků, na jejich pohled na vzniklou situaci, kterou vyjadřovali v odmítání rozkazů.

Příklad jednoho legionáře nám však neukáže ucelený pohled na život v československých legiích. Každý voják má totiž své pocity, myšlenky a v určitých situacích reaguje jinak.

Prameny a literatura

NEPUBLIKOVANÉ RUKOPISY:

ZRŮST, J. *Vojenský životopis.* Slatinany, 1980.

PRAMENY:

SOA Chrudimi, fond Archiv města Chrudim 1915-1924, branci a domobrana, inv. č. 1285, karton č. 197.

SOA Chrudim, fond Archiv obce Zájezdec, kronika obce.

SOA Chrudim, fond Archiv obce Lipkov, obecní kronika.

Osobní archiv rodiny Vychodilů, pozůstalost po Josefu Zrůstovi.

VUA- Vojenský historický archiv, fond Legionářský spis Josefa Zrůsta, čj.889/2008-2111.

LITERATURA:

BROFT, M., aj. *Vojenské dějiny Československa II díl.* Praha: Naše vojsko, 1986. 589 s.

FIC, V. M. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918 1 díl. Vznik československých legii v Rusku 1914-1918. Ruská otázka a boj za svobodný stát.* Praha: Academia, 2006. 342 s. ISBN 80-200-1405-5.

GAJDA, R. *Moje paměti.* 3. vydání Brno: Bonus A, 1996. 332 s. ISBN 80-85914-360.

HOUŠEK, L., KUČEROVÁ, L., STEKLÝ, F., ŠRÁMEK, P. *Legionáři okresu Pardubice, rodáci a občané 1914-1920.* Pardubice: Státní okresní archiv, 2006. 249 s. ISBN 80-86487-06-7.

JARMAROVÁ, H. *Můj dědeček byl legionář: Českoslovenští legionáři okresu Šumperk 1914-1920.* Šumperk: okresní archiv Šumperk, 2003. 108 s. ISBN 80-86388-15-8.

KAPLICKÝ, V. *Gornostaj.* Praha: Mladá fronta 1955. 191 s.

KVĚTOŇ, V. Vzpomínky z první světové války. Praha: Stratos, 1995. 64 s. ISBN 80-85962-09-08.

MARVAN, F. *Brusilova ofensiva roku 1916.* Praha: Vědecký ústav vojenský, 1937. 220 s.

MEDEK, R. *Za svobodu, díl II: Obrázková kronika Československého revolučního hnutí. Československá brigáda.* Praha: památník odboje 1924. 617 s.

NEDOROST, L. *Češi v 1. světové válce 1. díl: Mým národům*. Praha: Libri, 2006. 239 s. ISBN 80-7277-321-6.

NEDOROST, L. *Češi v 1.světové válce, 3. díl: Do hořkého konce..* Praha: Libri, 2007. 296 s. ISBN 978-80-7277-327-5.

PICHLÍK, K., VÁVRA, V., KŘÍŽEK, J. *Černobílá a rudá.* Praha: Naše vojsko, 1967. 472 s.

PICHLÍK., K. *Bez legent: Zahraniční odboj (Zápas o Československý program).* Praha: Panorama, 1991. 424 s. ISBN 80-7038-217-1.

PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1918).* Praha: Mladá fronta, 1996. 282 s. ISBN 80-240-0580-1.

SAK, R. *Anabáze: Drama Československých legionářů v Rusku (1914-1920).* Praha: Sazba Beda, 1996. 174 s. ISBN 80-85787-86-5.

ŠEĎIVÝ, I. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Lidové noviny, 2001. 491s. ISBN 80-7106-274.

ŠTIDLER, F. *Návrat Československých legií kolem světa do vlasti.* Praha: Památník odboje, 1921. 60 s.

ŠULC, I. *Svoboda nad životem: českoslovenští legionáři-rodáci a občané okresu Chrudim.* Chrudim: Státní okresní archiv, 2000. 94 s. ISBN 80-902257-48.

VEJNAR, J. *Úderný prapor: Kronika prvního úderného praporu Sibiřských legii.* Hranice: památník osvobození, 1930. 295 s.

ZEMAN, A. *Československá odysea. Dojmy čsl. novináře-dobrovolce z cesty lodí „President Grant" z Vladivostoku do vlasti.* Praha: J. Otto, 1920. 308 s.

ŽÍPEK, A. *Válka národů 1914-1918: A účast českého národa v boji za svobodu, Díl 3.* Praha, 1922. 225 s.

SBORNÍKY :

VEBER, V. *Československé legie v Rusku: sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze.* Praha: Národní knihovna ČR-Slovanská knihovna, 2003. 151 s. ISBN 80-7050-412.

PERIODIKA:

Historie a vojenství: Sborník vojenského historického ústavu. Historický ústav Československé armády. 1952-. Praha: Naše vojsko. ISBN 0018-2583.

Cestami odboje. 1926-1929. Památník odboje. Praha: Pokrok.

Přílohy

Mapa 1

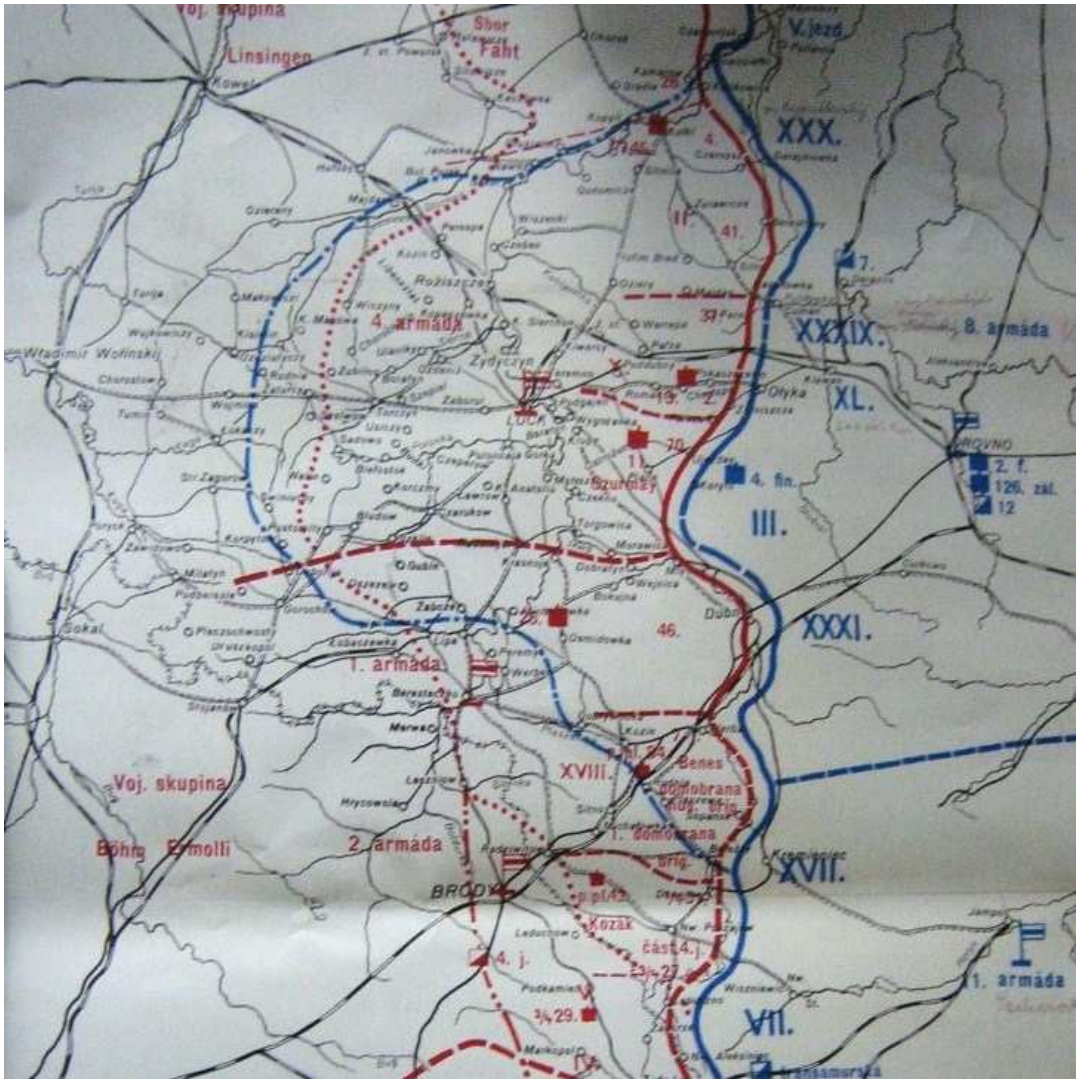

Postavení vojsk při Brusilově ofensivě roku 1918 (F. Marvan).

Mapa 2

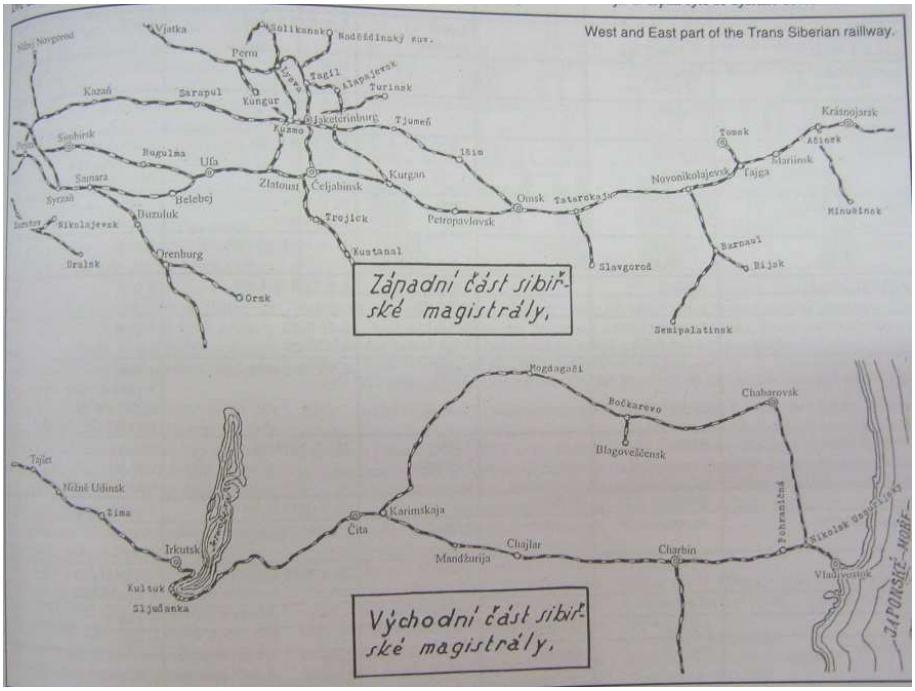

Sibiř (J. Vejnar)

Mapa 3

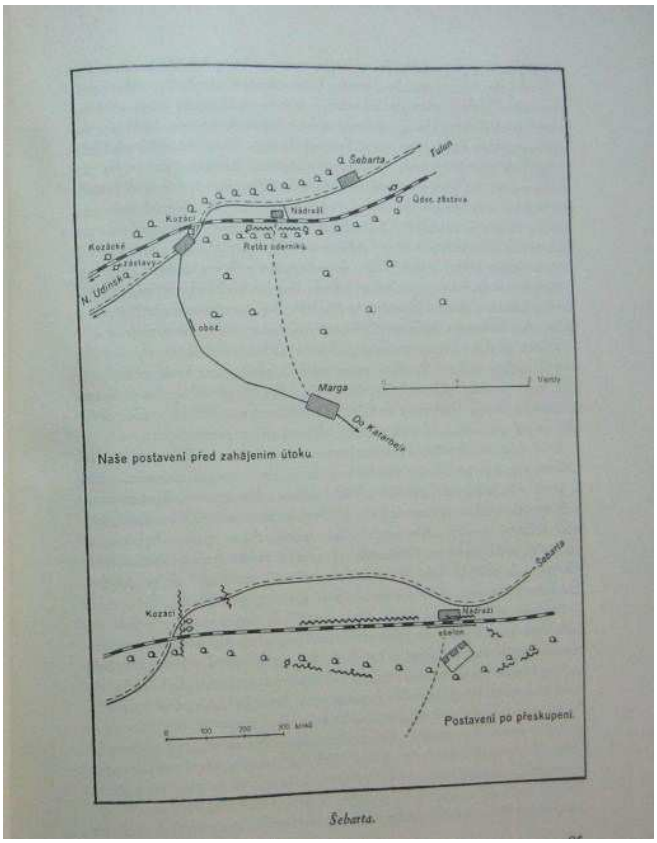

Mapa Šebarty, kde byl Josef Zrůst zraněn 26. června 1918 (J. Vejnar)

Tabulka 1

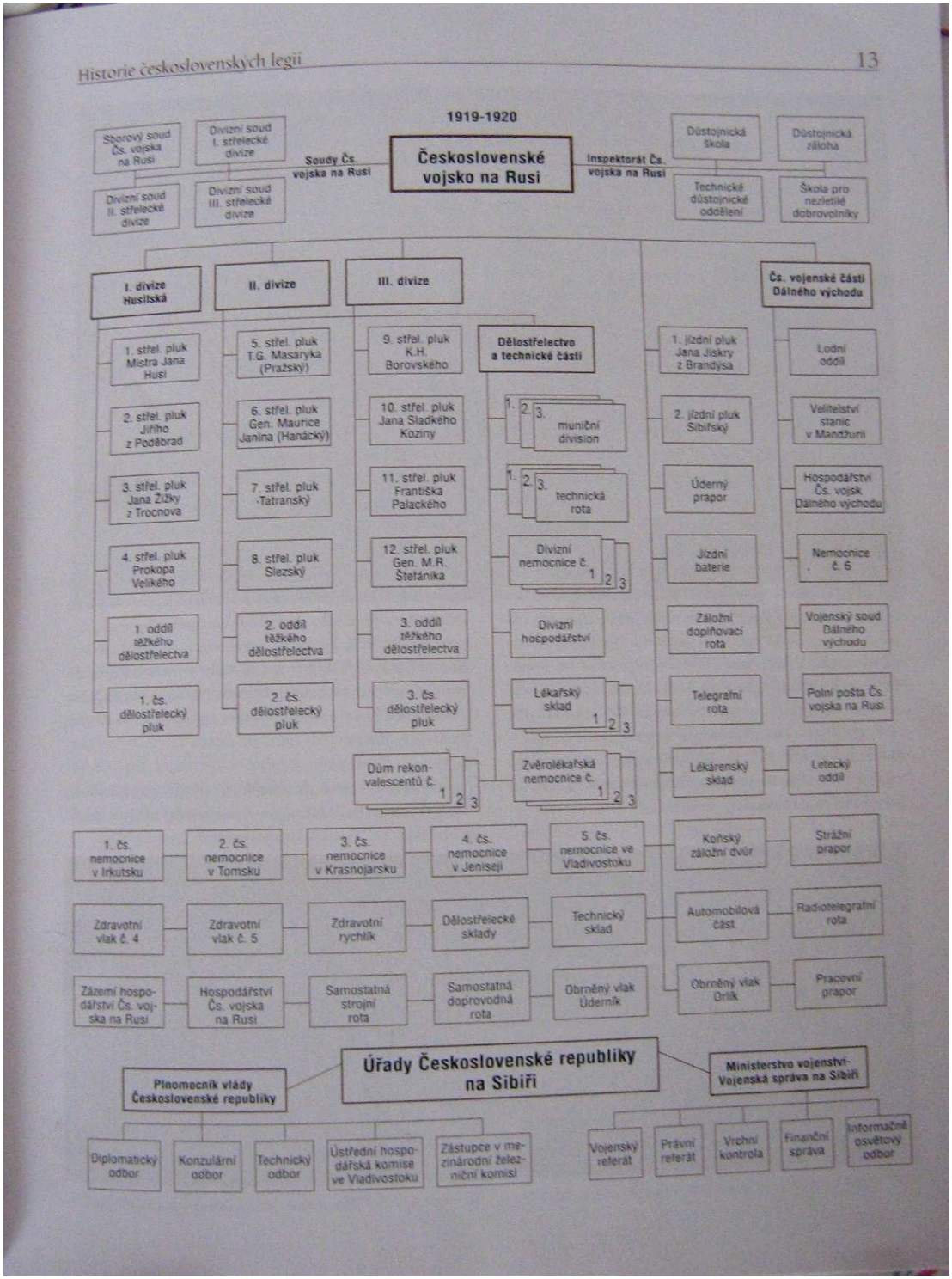

Organizace čs. vojska v Rusku v letech 1919-1920 (H. Jarmarová).

Obr. 1

Podplukovník Ušakov, velitel Úderného praporu v roce 1918 (J. Vejnar).

Obr. 2

Příklad zkrášlování vagónů čs. legionáři (J. Vejnar)

Obr. 3

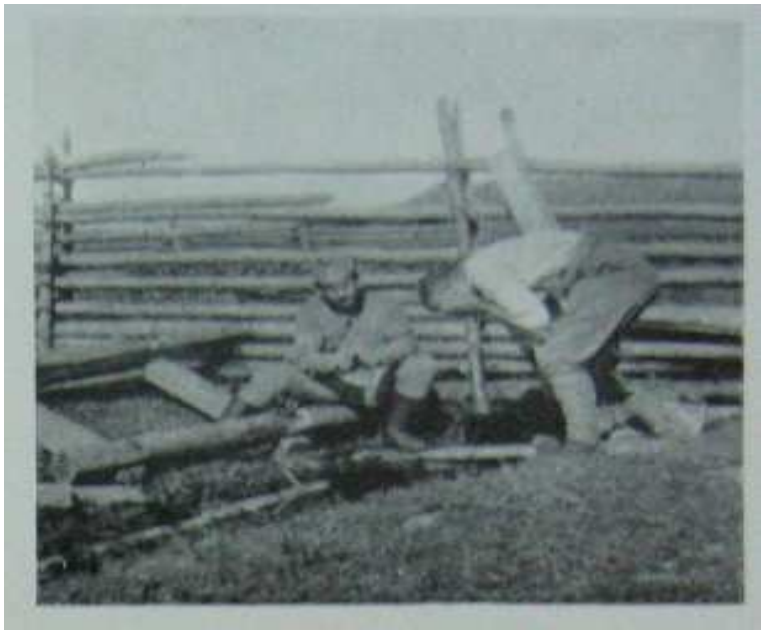

Ranní hygiena úderníků (J. Vejnar).

..

Obr. 4

Josef Zrůst v R-U armádě (archiv rodiny Vychodilů)

Obr. 5

Josef Zrůst, zhruba v 45 letech (osobní archiv rodiny Vychodilů).

Obr. 6

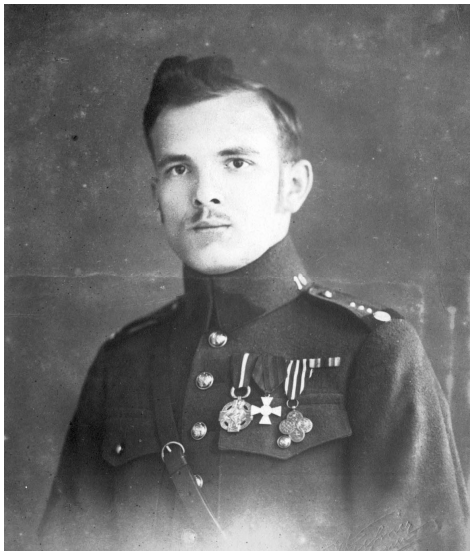

Josef Zrůst v legiích (os. arch. Vychodilů).

Obr. 7

Kamarádi z legií. Josef Zrůst je třetí z leva (os. arch. Vychodilů).

Obr. 8

První rota úderného praporu (J. Vejnar).

Obr. 9

První úderná rota po padesáti letech (os. arch. Vychodilů).

Obr. 10

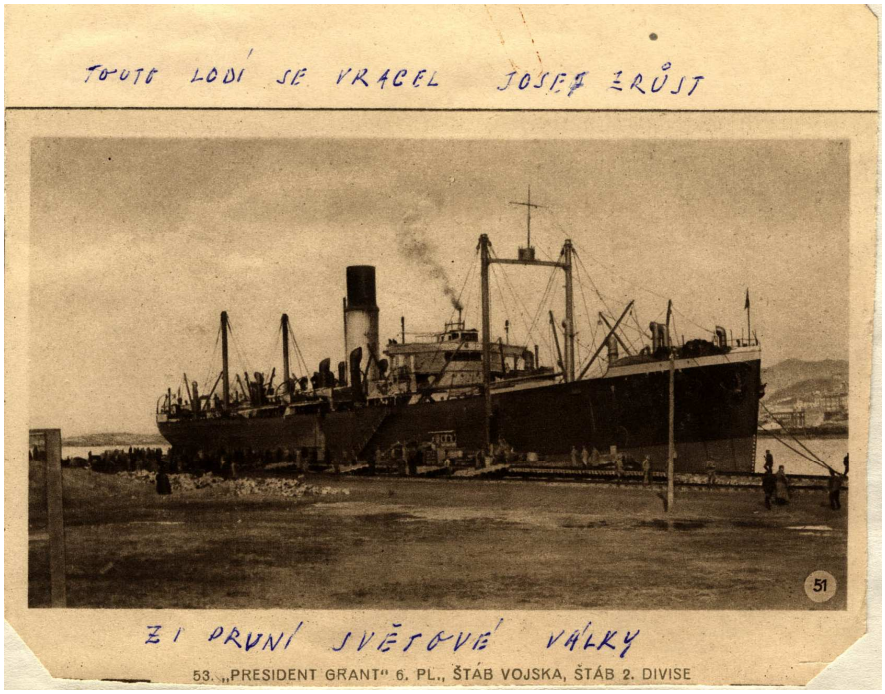

Loď President Grant (os. arch. Vychodilů).

Obr. 11

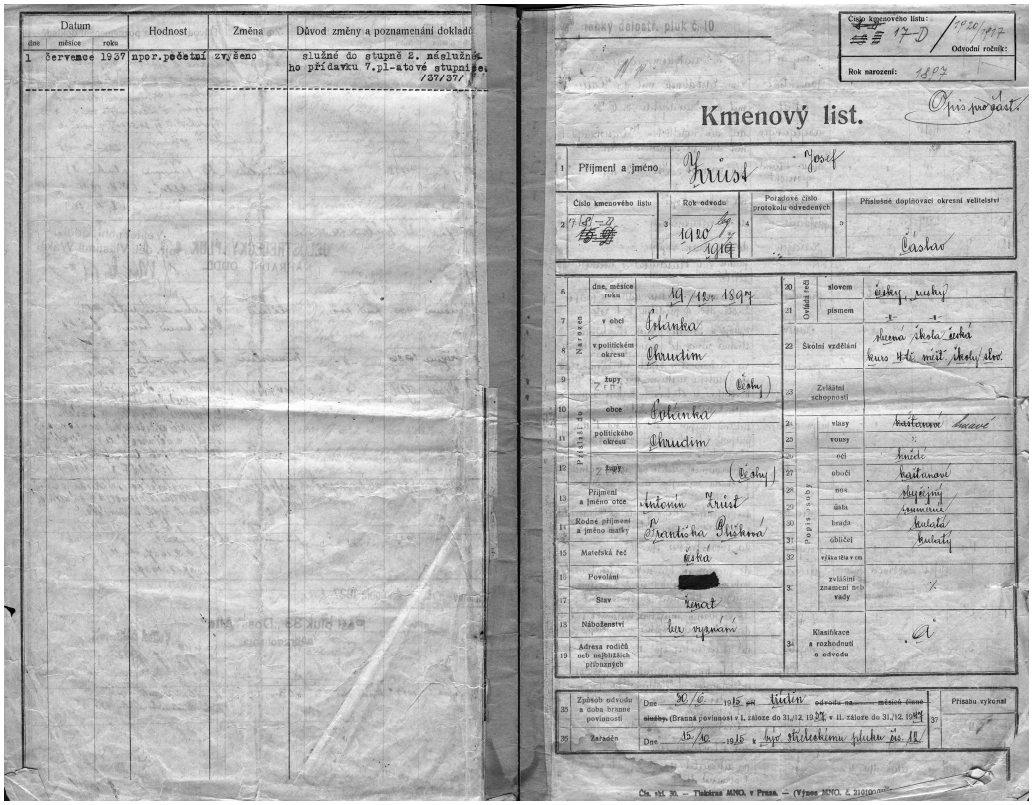

Datum			Hodnost	Změna	Důvod změny a poznamenání dokladů
dne	měsíce	roku			
1	července	1937	npor.pěchoty	zvýšeno	služné do stupně Z. náslužného přídavku V.pl-atové stupnice /37/37/

Kmenový list.

1	Příjmení a jméno	Zrůst Josef
2	Číslo kmenového listu	7 LP-D
3	Rok odvodu	1920
4	Pořadové číslo protokolu odvedených	
5	Příslušné doplňovací okresní velitelství	Časlav
6	Narozen dne, měsíce roku	19/12. 1897
7	v obci	Potůnka
8	v politickém okresu	Chrudim
9	župy	(Čechy)
10	Příslušný do obce	Potůnka
11	politického okresu	Chrudim
12	župy	(Čechy)
13	Příjmení a jméno otce	Antonín Zrůst
14	Rodné příjmení a jméno matky	Františka Plíšková
15	Mateřská řeč	česká
16	Povolání	[redacted]
17	Stav	ženat
18	Náboženství	bez vyznání
19	Adresa rodičů nebo nejbližších příbuzných	
20	Ovládá řeč slovem	česky, německy
21	Ovládá řeč písmem	-x- -x-
22	Školní vzdělání	pučená škola česká kurs 4 tř. měšť. školy slov.
23	Zvláštní schopnosti	
24	Popis osoby: vlasy	kaštanové hnědé
25	vousy	x
26	oči	hnědé
27	obočí	kaštanové
28	nos	rovný
29	ústa	normální
30	brada	kulatá
31	obličej	kulatý
32	výška 164 cm	
33	zvláštní znamení trvalá	x
34	Klasifikace a rozhodnutí o odvodu	A
35	Způsob odvodu a doba trvání povinnosti	Dne 20/6 1915 titulův odvodu na měsíců ~~tříletou~~ (Branná povinnost v I. záloze do 31./12. 1938 v II. záloze do 31./12. 1948)
36	Zařazen	Dne 15/10 1915 k bojové střeleckému pluku č. 18
37	Přísahu vykonal	

Čís. vyl. 30. — Tiskárna MNO. v Praze. — (Výnos MNO. č. 310100/...

Kmenový list Josefa Zrůsta(os. arch. Vychodilů).

Obr. 12

Medaile Josefa Zrůsta. První z leva v horní řadě čs. revoluční medaile, druhá z leva v horní řadě čs. válečný kříž, pátá z leva v horní řadě ruský kříž svatého Jiří (os. arch. Vychodilů).

Obr. 12

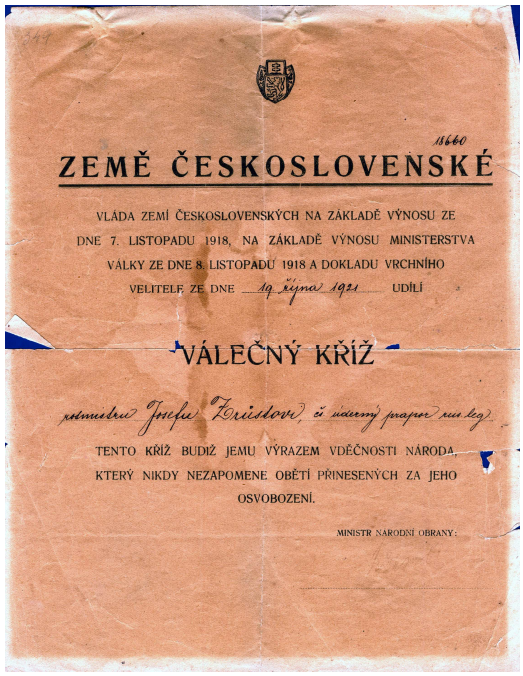

1660

ZEMĚ ČESKOSLOVENSKÉ

VLÁDA ZEMÍ ČESKOSLOVENSKÝCH NA ZÁKLADĚ VÝNOSU ZE DNE 7. LISTOPADU 1918, NA ZÁKLADĚ VÝNOSU MINISTERSTVA VÁLKY ZE DNE 8. LISTOPADU 1918 A DOKLADU VRCHNÍHO VELITELE ZE DNE 19 října 1921 UDÍLÍ

VÁLEČNÝ KŘÍŽ

zdemobilizovanému Josefu Zrůstovi, či udernému praporu rus. leg.

TENTO KŘÍŽ BUDIŽ JEMU VÝRAZEM VDĚČNOSTI NÁRODA, KTERÝ NIKDY NEZAPOMENE OBĚTÍ PŘINESENÝCH ZA JEHO OSVOBOZENÍ.

MINISTR NÁRODNÍ OBRANY:

Diplom k udělení válečného kříže (os. arch. Vychodilů)